

วารสาร

ISSN : 3057 – 0875 (Online)

นวพุทธศาสตร์

Journal of Modern Buddhist Studies (JMBS)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2569 Vol.5 No.1 January - June 2026

วารสาร นวพุทธศาสตร์

JMBS journal of Modern Buddhist Studies

ISSN : 3057 – 0875 (Online)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2569

Vol.5 No.1 January - June 2026

เลขมาตรฐานสากล:

ISSN : 3057 – 0875 (Online)

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร:

วารสาร นวพุทธศาสตร์ (Journal of Buddhist Innovation) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์หนังสือ และบทความในสาขาที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ สาขาศาสนาและเทววิทยา สาขาพระพุทธศาสนา สาขาปรัชญา สาขาศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร:

- 1) บทความวิชาการ (Academic Article)
- 2) บทความวิจัย (Research Article)
- 3) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- 4) บทความอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ:

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจาก

กองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ในวารสาร นวพุทธศาสตร์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น ๆ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร นวพุทธศาสตร์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร

ที่ปรึกษาวารสาร

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.(พิเศษ) ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ:

พระมหานรงค์ศักดิ์ สุนโต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
------------------------------	------------------------------------

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:

พระสมุห์นพดล อตถยุตโต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
----------------------------	------------------------------------

กองบรรณาธิการ:

พระเมธาวิจารย์สร, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนูปโม, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดนัยพัชร คมภีรปัญญา, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูสวัสดิ์กาญจน์ภาส, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ. ดร.พิชัย จันทรมณี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
รศ. ดร.สายชล ชุตติเจื้อจิ้น	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
รศ. ดร.สุวิญ รัชสัทย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ. ดร.มานพ นักการเรือน
รศ. ดร.มานิตย์ เพื่องผล
รศ. พ.ต.อ.หญิง ดร.ตัดดาว โฉมลักษณ์
รศ. ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ
ผศ. ดร.ชัยศักดิ์ คล้ายแดง
ผศ. ดร.ชาติเมธี หงสา
ผศ. ดร.ธเนศ เกษศิลป์
ผศ. ดร.กัณวดี คัชฌิมา
ผศ. ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล
ผศ. ดร.กฤติยา ถ้ำทอง
ผศ. ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์
ผศ. ดร.สมคิด เศษวงค์
ดร.แม่ชีจิราภรณ์ ขนานนิต

Ven. Dr. Sovanna Hoeurn

Dr. Samphose Prak

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน
นักวิชาการอิสระ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เสถียรธรรมสถาน

Wat Damnak Temple, Cambodia

Preah Sihanoukrajra Buddhist

University, Kingdom of Cambodia

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ:

พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ, ดร.
พระพัฒนวัชร ญาณสิริ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฝ่ายกฎหมาย:

ดร.วันชัย แสงสุวรรณ

นักกฎหมายอิสระ

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม:

พระสมุห์นพดล อดุลยุตโต, ดร.
พระพัฒนวัชร ญาณสิริ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน:

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งที่ 1 วัดพยัคฆาราม
เลขที่ 311 หมู่ที่ 2 ตำบลศรีประจันต์ อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี 72140
E-mail : narongsag@gmail.com / โทร : 065-665-9119

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลั่นกรองบทความ (Peer Review)

พระมหาวิริษัณ วรนิโท, ดร.

พระมหาอริย อริยชัย, ป.ธ. ๙, ดร.

พระครูสวัสดิ์กาญจน์ภาส, ดร.

พระมหาพุมิแพน ปญญาวุโธ, ดร.

พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ, ดร.

พระครูสมุห์อานนท์ อานนโท, ดร.

พระธงชัย อุกกวีโร, ดร.

ผศ. (พิเศษ) ดร.สรวิชัย วงษ์สอาด

ดร.ณรงค์ราช ปณิธานธิติ

ดร.อัญชิษฐา อักษรศรี

ดร.สุรัตน์ พักน้อย

ดร.สุพัฒน์ ชัยวรรณ

ดร.ปัทมาวดี แสนเชื่อนแก้ว

ดร.สุริยา แสงอินตา

ดร.แม่ชีจิราภรณ์ ขนาดนิต

ดร.ทพมน เอี่ยมสอาด

ดร.ปรกรณ์ฤช หวังกุ่ม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดไร่ขิง พระอารามหลวง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดลาดหลวง จังหวัดนครปฐม

วัดบางไผ่นารถ จังหวัดนครปฐม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม เขต 14

เสถียรธรรมสถาน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

บทบรรณาธิการ

วารสาร นวพุทธศาสตร์ (Journal of Modern Buddhist Studies) จัดตั้งขึ้นด้วยเจตนารมณ์ในการเป็นเวทีวิชาการสำหรับการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทางพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยเน้นการบูรณาการระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์แขนงอื่น อาทิ ปรัชญา ศาสนา การศึกษา สังคมศาสตร์ วัฒนธรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาจริยธรรม ปัญญา และการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

วารสารมุ่งส่งเสริมการเผยแพร่งานวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือ ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ศาสนาและเทววิทยา พระพุทธศาสนา ปรัชญา ศิลปศาสตร์ ตลอดจนสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งล้วนเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับคุณค่าทางจิตใจและปัญญาของมนุษย์ ที่มีคุณภาพและความน่าเชื่อถือ โดยเนื้อหาทุกชิ้นผ่านกระบวนการกลั่นกรองอย่างเข้มงวดจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ท่าน ภายใต้มาตรฐานการประเมินแบบ Double-blind peer review เพื่อรับรองความเป็นกลางและความถูกต้องของเนื้อหาทางวิชาการ

วารสารเปิดรับบทความทั้ง ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ จากนักวิจัย คณาจารย์ นักศึกษา และนักวิชาการอิสระ ทั้งจากภายในประเทศและนานาชาติ โดยไม่จำกัดศาสนา เพศ หรือสังกัด สะท้อนเจตนารมณ์ของวารสารที่เปิดกว้างทางปัญญาและเคารพในความหลากหลายเชิงวิชาการ

ในโอกาสนี้ คณะกองบรรณาธิการขอขอบพระคุณผู้เขียนบทความ ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ประเมิน และผู้อ่านทุกท่านที่ให้การสนับสนุนวารสาร นวพุทธศาสตร์ อย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือและความไว้วางใจของทุกท่านคือพลังสำคัญที่ช่วยให้วารสารดำรงอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ และก้าวเดินสู่ความเป็นวารสารวิชาการที่เป็นที่ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ

บรรณาธิการวารสารนวพุทธศาสตร์
(Journal of Modern Buddhist Studies)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ฉ
สารบัญ	ช
ผลงานที่เผยแพร่	
1. วิสาขบูชาโลก: ความหมายแห่งความศรัทธาสากล โดย ธนะกิจ อินยาโส, นพขวิญ นาคนวล, และอัจฉราพร ฉากครบุรี	1
2. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์ (Online PLC) แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส โดย วีรพงศ์ พิชัยเสนานรงค์ และณรงค์ราช ปณิธานิติ	16
3. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมตามแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ของสถาบันครอบครัว โดย สงคราม จันทร์ทาศิริ	34
4. แพทย์แผนไทยกับการพัฒนาสังคมร่วมสมัย: นวัตกรรมสุขภาวะเพื่อชุมชนยั่งยืน โดย ธนวิญญู กิจเดช, กมลชนก ม่วงเมืองแสน, พระสมชาย มงคลมูทิตา, ปรีชา วงศ์ทิพย์, และกรชนก สนิทวงศ์	46
5. อาชญากรรมขยะในกฎหมายสิ่งแวดล้อมสหภาพยุโรป โดย ปิติเทพ อยู่ยืนยง	57

วิสาขบูชาโลก: ความหมายแห่งความศรัทธาสากล

World Vesak Day: The Meaning of Universal Faith

ธนกิจ อินยาโส¹, นพขวัญ นาคนวล², และอัจฉราพร ฉากครบุรี³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี¹⁻³

Tanakit Inyaso¹, Noppakwon Naknual², and Artcharaporn Chakkornburi³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhapanya Sridvaravati College of Buddhism¹⁻³

E-mail: Inyasothanakit@gmail.com¹, tuijungem@gmail.com², Naats.saab@gmail.com³

Received May 22, 2026; Revised June 29, 2026; Accepted June 30, 2026.

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เป็น บทความแห่ง วิถีแห่งการตื่นรู้ สันติภาพ และคุณค่าร่วมของมนุษยชาติ มุ่งอธิบายความสำคัญของวันวิสาขบูชาในฐานะวันสำคัญสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ 3 ประการในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การประสูติ การตรัสรู้ และการปรินิพพาน อันสะท้อนถึงกระบวนการแห่งการค้นหาคำจริงของชีวิตและการหลุดพ้นจากความทุกข์ บทความได้นำเสนอความเป็นมาของวันวิสาขบูชา หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ อริยสัจ 4 และแนวคิดเรื่องสติ ปัญญา เมตตาเพื่อแสวงหาสันติภาพ ซึ่งล้วนเป็นคุณค่าที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับมนุษยทุกสังคม นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงการที่องค์การสหประชาชาติประกาศรับรองวันวิสาขบูชาให้เป็นวันสำคัญสากลของโลกในปี พ.ศ. 2542 สะท้อนถึงคุณค่าของพระพุทธธรรมในฐานะมรดกทางจิตวิญญาณของมนุษยชาติ บทความสรุปว่า วันวิสาขบูชามิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนา หากแต่เป็นโอกาสในการทบทวนชีวิต พัฒนาจิตใจ และสร้างสันติภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคมโลก ผ่านการดำเนินชีวิตด้วยสติ ปัญญา และความเมตตาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: วิสาขบูชา, วันสำคัญ, ความศรัทธา, สากล

Abstract

This article, "A Path to Awakening, Peace, and Shared Human Values," aims to explain the significance of Vesak Day as the most important day in Buddhism. It commemorates three significant events in the life of the Buddha: his birth, enlightenment, and death (parinirvana), reflecting the process of discovering the truth of life and liberation from suffering. The article presents the history of Vesak Day, key Buddhist principles, particularly the Four Noble Truths, and the concepts of mindfulness, wisdom, and compassion for the pursuit of peace—values applicable to all societies. Furthermore, it discusses the United

Nations' recognition of Vesak Day as an international day in 1999, reflecting the value of Buddhist teachings as a spiritual heritage of humanity. The article concludes that Vesak Day is not merely a religious ceremony, but an opportunity to reflect on life, develop the mind, and create peace at both individual and global levels through a sustainable life guided by mindfulness, wisdom, and compassion.

Keywords: Vesak Day, Important Religious Day, Faith, Universality.

บทนำ

ท่ามกลางกระแสธารแห่งอารยธรรมมนุษย์ที่หล่อหลอมขึ้นจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การเมือง และระบบความเชื่อศาสนา ทำหน้าที่เป็นทั้งเงาตามตัวและโอสถทางใจที่แปรเปลี่ยนรูปทรงไปตามพลวัตของสังคมในแต่ละยุคสมัย จากจุดเริ่มต้นในอดีตอันไกลโพ้นกว่าหลายพันปี ณ ดินแดนชมพูทวีป ยุคสมัยที่มนุษยชาติต้องเผชิญหน้ากับความกลัวต่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ จนนำไปสู่สายวิวัฒนาการทางจิตวิญญาณและการอุบัติขึ้นของระบบเทพเจ้า ทว่า...เมื่อพระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้น โลกทัศน์เดิมกลับถูกสั่นคลอนด้วยระบบคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของเหตุผล ปัญญา และการพึ่งพาตนเองอันเป็นเสรีภาพทางจิตใจ

วันวิสาขบูชา หรือวันที่เหตุการณ์สำคัญสูงสุดสามประการในพระชนมชีพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน เวียนมาบรรจบในวันเพ็ญเดือนหกอย่างน่าอัศจรรย์ จึงมิได้เป็นเพียงวันแห่งการประกอบศาสนพิธีตามประเพณีของพุทธศาสนิกชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นหน้าประวัติศาสตร์สำคัญที่สะท้อนถึงการปฏิวัติทางปัญญาและการประกาศคุณค่าสากลที่ก้าวข้ามพรมแดนของวรรณะ เชื้อชาติ และกาลเวลา คุณค่าเหล่านี้เด่นชัดจนเป็นที่ประจักษ์แก่ประชาคมโลก นำไปสู่มติฉันทามติขององค์การสหประชาชาติที่ยกย่องให้วันวิสาขบูชาเป็น วันสำคัญสากลของโลก

ท่ามกลางกระแสธารแห่งอารยธรรมมนุษย์ที่หล่อหลอมขึ้นจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การเมือง และระบบความเชื่อ ศาสนา เป็นเหมือนกุศโลบาย และธรรมโอสถที่แปรเปลี่ยนรูปทรงไปตามพลวัตของสังคมในแต่ละยุคสมัย บรรดาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาประเภทรำลึกถึงเหตุการณ์และบุคคลสำคัญในอดีตนั้น วันวิสาขบูชา นับว่าเป็นวันสำคัญที่สุด ทั้งในแง่ที่เป็นวันเก่าแก่มีมาแต่โบราณ และในแง่ที่เป็นสากล คือเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางและมีการจัดงานฉลองกันทั่วไปในนานาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2554)

สำหรับประเทศไทย ประเพณีการฉลองวันวิสาขบูชาปรากฏหลักฐานย้อนกลับไปได้ถึงสมัยสุโขทัย โดยรับสืบทอดมาจากลังกาทวีป แม้จะเคยซบเซาลงไปในช่วงผลัดเปลี่ยนยุคสมัย แต่ได้ถูกฟื้นฟูขึ้นเป็นงานสมโภชประจำปีระดับชาติอย่างยิ่งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2360 คุณค่าอันเป็นเอกลักษณ์ของวันวิสาขบูชาคือความประจวบพอดีอย่างน่าอัศจรรย์ของเหตุการณ์สำคัญ 3 ประการในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การประสูติ การตรัสรู้

และการปรินิพพาน ซึ่งล้วนอุบัติขึ้นตรงกันในวันเพ็ญเดือน 6 ความมหัศจรรย์ข้อนี้มีใช้เพียงคุณวิเศษเฉพาะพระองค์ที่สร้างศรัทธาและนำไปสู่การกระทำ อามิสบูชา ด้วยดอกไม้ธูปเทียนเท่านั้น แต่ปฏิสัมพันธ์ที่ประสานกันของทั้งสามเหตุการณ์ได้ส่งผ่านปฏิบัติบูชา อันเป็นคตินิยมและหลักการขับเคลื่อนอารยธรรมที่มนุษยชาติสามารถยึดถือเป็นแบบอย่างเพื่อนำไปปฏิบัติสืบทอดกันได้ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2554)

ในมิติของประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติ เหตุการณ์ทั้งสามประการนี้คือปรากฏการณ์ปฏิวัติเชิงปัญญาที่นำพาโลกเข้าสู่ยุคใหม่ ประการแรก การประสูติ แผ่กว้างด้วยการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ผ่านอาสภิวาจา (วาจาอาจหาญ) ที่ว่า อคโคหมสมิ โลกสส, เขฏโหมสมิ โลกสส, เสฏโหมสมิ โลกสส (ที.ม. 10/26; ม.อ. 14/377) ซึ่งเป็นการหักล้างอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้าในยุคโบราณ แล้วหันมากระตุกให้มนุษย์ตระหนักถึงศักยภาพในการฝึกฝนพัฒนาตนเองจนบรรลุความเป็นผู้เลิศสูงสุด ประการที่สอง การตรัสรู้ คือการปรากฏขึ้นของ พระธรรม หรือความจริงแท้ของกฎธรรมชาติเหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทั้งปวง เป็นช่วงเวลาที่ปัญญาของมนุษย์บรรจบประสานกับความจริงแท้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ยทา เหว ปาตุกวนติ ธมฺมา... (วินย. 4/1-3; ขุ.อ. 25/38-40) อันส่งผลให้ปวงความสงสัยมลายสิ้นไป และประการสุดท้าย การปรินิพพาน คือเครื่องเตือนใจให้มนุษย์ตั้งมั่นอยู่ในวิถีชีวิตแห่งความไม่ประมาท ผ่านปัจฉิมวาจา ที่ทรงย้ำเตือนว่า วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ (ที.ม. 10/143; ส.ส. 15/620) เพื่อให้มนุษย์เร่งพัฒนาตนเองก่อนที่จะสังขารจะเสื่อมสลายไปตามเหตุปัจจัย (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2554)

ด้วยเหตุที่คำสอนของพระองค์มุ่งเน้นการใช้ปัญญาและสันติวิธี ก้าวข้ามพรมแดนของชนชั้น วรรณะ และเชื้อชาติ ในศตวรรษที่ 20 ประชาชนทั่วโลกจึงหันมาศึกษาพุทธธรรมมากขึ้น จนกระทั่งองค์การสหประชาชาติได้มีมติรับรองข้อมติ International Recognition of the Day of Vesak ประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลของโลกอย่างเป็นทางการ บทความชิ้นนี้จะนำพาทุกท่านเข้าสู่การสำรวจคุณค่าและแก่นแท้ของวันวิสาขบูชาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อร่วมกันค้นหาความหมายที่แท้จริงของการบูชา ที่มีได้จำกัดอยู่เพียงพิธีกรรมภายนอก หากแต่อยู่ที่การน้อมนำพระคุณความดีมาขับเคลื่อนจิตใจและสังคมโลกให้เกิดสันติภาพ

วิถีแห่งการตื่นรู้ สันติภาพ และคุณค่าร่วมของมนุษยชาติ

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีความหมายและความสำคัญที่ทรงคุณค่าแตกต่างกันไป วันวิสาขบูชา ก็เช่นกัน จุดเริ่มต้นของวันสำคัญนี้ เริ่มที่แผ่นดินชมพูทวีป ก่อนที่จะเป็นประเทศอินเดียนั้น นักค้นคว้าทั้งหลายกล่าวอ้อมอ้อมอย่างไม่แนบเนียนว่าเมื่อราว 900 ปีก่อนคริสตกาล ชาวอารยันโบราณได้เคลื่อนตัวเป็นกลุ่มๆ ไปตามลุ่มแม่น้ำคงคา ส่วนจะมีกี่กลุ่มนั้นยังไม่มีใครกล้ายืนยันได้ แต่คนเหล่านี้ได้รุกรานพวกมิลลิกชอันเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมจนกระเจิงไปจากถิ่นที่อยู่อาศัย แล้วก็จัดแจงตั้งหลักปักฐานเป็นแคว้นน้อยใหญ่หลายแคว้นคือ อังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี และมัลละ โดยเฉพาะแคว้นโกศลนั้นมี

เมืองหลวงชื่ออโยธยา ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสรยเป็นเมืองของพระมนูไวรสวัด โอรสของพระสุริยเทวราช ต้นวงศ์ เทเวศร์ อันเป็นวงศ์ตระกูลของพระรามในมหากาพย์รามายณะ

ส่วนเมืองสำคัญอีกเมืองหนึ่งที่ปรากฏในมหากาพย์เรื่องนี้ด้วยคือกรุงมิลานัน กล่าวกันว่า สืบสายมาจากพระมนูไวรสวัดเช่นกันครับ แต่แยกมาตั้งตัวเป็นใหญ่โดยโอรสของพระมนูไวรสวัดเอง ชื่ออิวากู โดยตั้งวงศ์มิลานขึ้น ในสมัยรามายณะ นั้นเจ้ากรุงมิลาคือฤๅษีชนก (ในข้อความเดิมใช้ฤๅษีวิศวามิตร) ที่ไถนาเอาผอบนางสีดาขึ้นมา (สีดา แปลว่า รอยไถ) ในสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ยกกองทัพ มาตีอินเดีย ส่งผลให้ชาวชมพูทวีปได้รู้จักกับศิลปะอันแปลกตาของกรีก ตลอดจนวัฒนธรรมหลายๆ อย่าง ที่เจริญกว่าทางดินแดนชมพูทวีป ดังจะเห็นได้จากวิธีการสลักศิลปะทั้งหลายที่ตกทอดเหลือมาเป็นพยานจน ทุกวันนี้ แต่เมื่อพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ทรงสิ้นพระชนม์ลง ดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลของพระองค์ก็ล่ม สลายทันที บรรดานายทัพของพระองค์ที่ได้รับมอบให้ดูแลปกครอง ต่างคนต่างตั้งตัวเป็นใหญ่กันขึ้น เจ้าชายจันทรคุปต์ก็เช่นเดียวกันได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ รวบรวมชนเผ่าต่างๆ ในพื้นที่ที่ทำการรบเก่งเข้าเป็น พวก ทำการรบปราบปรามไปทางตอนเหนือของดินแดนชมพูทวีป

ดังได้กล่าวแล้วว่า ทางฟากตะวันตกของฝั่งแม่น้ำสินธุ นั้น พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ทรงให้นายทัพมาซิโดเนียปกครองอาณาจักรและแคว้นอยู่ ชาวการตั้งตัวเป็นใหญ่ของเจ้าชายจันทรคุปต์ ซึ่งโจษจันแซ่ไปทั่วนั้นในไม่ช้าก็ติดปีกไปจนถึงแม่ทัพมาซิโดเนียชื่อเซเลอุคัส (Seleucus) ผู้มีฉายาว่าผู้พิชิต (Conqueror) ซึ่งคุมกองทัพใหญ่อยู่ที่ซีเรีย จึงได้ยกทัพเดินทางมาเพื่อปราบปราม แต่ก็สู้เจ้าชายจันทรคุปต์ไม่ได้ ต้องปราชัยพ่ายแพ้กลับไป จากนั้นเจ้าชายก็ยกพลมาตีได้อาณาจักรมคธซึ่งราชวงศ์นั้น ทะครองอยู่ เจ้าชายจันทรคุปต์จึงได้เขตแดนตั้งแต่แม่น้ำสินธุจนถึงลุ่มแม่น้ำคงคาทั้งหมด กล่าวกันว่า เจ้าชายจันทรคุปต์ได้ธิดาของเซเลอุคัสมาเป็นมเหสีอีกด้วย (ทีมงานด้วย'ตูน, 2551) จึงได้ทราบถึง ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของดินแดนชมพูทวีปนั้นที่สลับส้างไปด้วยภูเขาสูงอันปกคลุมชาวโพลน ด้วยหิมะดุจดลิวสูงถึงสวรรค์ ยามต้องแสงสุริยาแลประจุเอาทองมาทาบทา บางเวลากลับแลดูสลัว ด้วยเมฆหมอกซับซ้อนสุดสยดา ผู้เขียนกำลังจะสื่อถึงกว่าจะมาถึง ช่วงเวลาแห่งพุทธกาล ศิลปะแห่งอารยธรรมที่ส่งผ่านจาก พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ จนมีอิทธิพลบางประการส่งผ่านมาถึงแดนชมพูทวีป ประเทศอินเดีย กว่าจะมีจุดเริ่มต้นแห่งศาสนาพุทธ และมีวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ศาสนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ศาสนาในโลกนี้มีองค์ประกอบที่ค่อนข้างชัดเจน มีมานานแล้วกว่า 5,000 ปี ปัจจัยสำคัญของการก่อเกิดศาสนา คือ ความกลัวของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ เทพเจ้าของทุกศาสนาจึงเป็นเทพเจ้าที่จำลองมาจากธรรมชาติและชื่อเรียกเทพเจ้าระยะเริ่มต้นจะคล้อยไปตามชื่อของธรรมชาติ ส่วนการพัฒนาาระบบสังคมและเทคโนโลยีของมนุษย์ จะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้โครงสร้างของศาสนาแต่ละพื้นที่เปลี่ยนไป (โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ผู้มีหน้าที่กำกับดูแลองค์กรต่างๆ ของทุกศาสนา จะต้องตื่นตัวเป็นพิเศษ เพื่อให้เกิดความคงอยู่ เพื่อศาสนาของตน) ส่วนแนวคิดและปรัชญาความเชื่อของแต่ละศาสนา ส่วนศาสนาเก่าแก่โบราณที่มีองค์ประกอบหลักที่เกิดจากความกลัว ทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาล้วนๆ จึงเป็นศาสนาที่ปราศจากหลักธรรมคำสอนและเป็นศาสนาที่ตายจากสังคมของมนุษย์

ไปแล้ว สำหรับศาสนาเก่าแก่โบราณที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณกว่า 3,000 - 4,500 ปี ถึงแม้จะเป็นศาสนาโบราณ แต่ก็ยังเป็นศาสนาที่มีองค์ประกอบครบถ้วน ทั้งยังคงอยู่ถึงปัจจุบันเพราะมีหลักธรรมคำสอนและบทบัญญัติที่ชัดเจน เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนายูดาห์ (ยิว) ศาสนาโซโรอัสเตอร์ (เป็นศาสนาที่กำลังจะตายจากสังคมมนุษย์ไป) และศาสนาหรือลัทธิบูชาสวรรค์ของชาวจีนที่เก่าแก่กว่า 5,000 ปี (แต่เป็นลัทธิหรือศาสนาที่มีองค์ประกอบที่ไม่ชัดเจน) ซึ่งจากการศึกษาและวิเคราะห์เข้าสู่รายละเอียดของแต่ละศาสนา จึงทำให้สามารถจัดประเภทเพื่อแสดงสถานะของศาสนาออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่สำคัญ ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริง ตามการผันแปรของโครงสร้างของสังคมมนุษย์ ที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของศาสนาที่จะต้องมีการพัฒนาให้เข้ากับพฤติกรรมของสิ่งแวดล้อมของสังคมมนุษย์ ที่ศาสนานอกจากจะเป็นทั้งอาหารและโอสภทางใจของมนุษย์แล้ว ศาสนาจึง (สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2561) มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ที่มีความคล้ายกับเงาของมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกันและจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ส่วนรูปแบบของการแปรเปลี่ยนจะต้องเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์อันเป็นตัวกำหนดสำคัญ โดยจะยึดหลักปฏิบัติของทางศาสนาแต่เพียงด้านเดียวไม่ได้และด้วยเหตุนี้ จากหลักการศึกษาเกี่ยวกับสายวิวัฒนาการของศาสนาจึงสามารถนำมากล่าวบรรยายได้ดังนี้ ศาสนาที่กล่าวถึงและได้มีการศึกษาวิเคราะห์ในแต่ละแง่มุมต่างๆ สามารถจะสรุปในระดับหนึ่งว่า ศาสนาล้วนแต่มีปัจจัยหลักดั้งเดิม อันเป็นสาเหตุสำคัญของการก่อกำเนิดของศาสนาทั้งปวง โดยสามารถลำดับสายวิวัฒนาการของการก่อเกิดศาสนาได้ดังนี้

ระยะที่หนึ่ง เกิดจากธรรมชาติที่มนุษย์จะต้องมีความกลัว ซึ่งความกลัวขั้นปฐมนี้เป็นความกลัวต่อธรรมชาติรอบตัวของมนุษย์ที่เป็นความกลัวแบบบริสุทธิ์เป็นปฐม

ระยะที่สอง เกิดจากสภาวะทางจิตที่มีภาพจินตนาการว่าธรรมชาติเหล่านี้มีชีวิตและมีอารมณ์และมีความต้องการคล้ายมนุษย์

ระยะที่สาม เกิดจากการแปลงรูปแบบของธรรมชาติที่มีชีวิตให้มีรูปทรงคล้ายมนุษย์ เป็นช่วงระยะแห่งการมีเทพเจ้าอย่างแท้จริง เทพเจ้าในระยะนี้จะมีหลายพระองค์คล้ายจำนวนของธรรมชาติ ทั้งยังมีชื่อคล้ายกับธรรมชาติ เช่น สุริยเทพ เทพวิรุฬห์ เทพธรณี เป็นต้น

ระยะที่สี่ เป็นระยะที่มีการเกิดรูปแบบของศาสนาโบราณอย่างแท้จริง เป็นยุคแห่งการสร้างพระเจ้าที่มีรูปทรงแบบอมตะมนุษย์ มีนักบวชที่คอยประกอบพิธีกรรม มีเทวาลัย และมีการกำหนดพิธีกรรม ความเชื่อประเภทนี้ต่อมาได้พัฒนาจนกลายเป็นศาสนาประเภทที่ภาษาศาสนาเรียกว่า ศาสนาแบบพหุเทวนิยม (ศาสนาเก่าแก่โบราณที่ยังมีชีวิตอยู่ถึงปัจจุบันคือ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนายูดาห์ และลัทธิบูชาสวรรค์ของชาวจีน) เหตุเพราะเป็นศาสนาที่มีองค์ศาสนาดายารณ์ มีธรรมคำสอนและบทบัญญัติของพระเจ้า ศาสนาในยุคสมัยนี้จะมียุคประกอบครบถ้วน (สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2561)

ระยะที่ห้า เป็นช่วงระยะที่มีการปฏิรูปปรัชญาทางความเชื่อ หลักธรรมคำสอนและบทบัญญัติขึ้นใหม่ ทำให้ศาสนาได้มีหลายรูปแบบ เช่น ศาสนาแบบพหุเทวนิยม ศาสนาแบบเอกเทวนิยม

ศาสนาแบบอเทวนิยม ศาสนาแบบประยุกต์ที่หนักไปทางด้านการเมืองการปกครองและการแก้ปัญหาของสังคมหรือประเทศชาติของตนที่ถูกรุกราน

จึงเห็นได้ว่า ศาสนาที่เป็นอาหารทางใจของมนุษย์ จะต้องถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างทางสังคมของมนุษย์ แต่ทุกศาสนาก็มีจุดหมายเดียวกัน แต่ก็มี ความต่างที่จำเป็นจะต้องศึกษาอย่างลึกซึ้ง และต้องเข้าใจเหตุที่มาของหลักธรรมของแต่ละศาสนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจและต้องให้ความเป็นธรรมต่อทุกศาสนา เพราะเป็นธรรมตาของระบบการศึกษาทั่วไปของทุกศาสตร์และศิลป์ จะต้องมีการจัดประเภทสิ่งที่เราจะศึกษา การศึกษาศาสนาวิทยาที่เอนกเช่นเดียวกัน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะจัดประเภทของศาสนาสำคัญ ที่มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลในอดีตจนมาถึงศาสนาที่ยังคงมีชีวิตอยู่ถึงปัจจุบันให้ดูชัดเจน จนสามารถสร้างจินตนาการได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาทางจิตของมนุษย์ของแต่ละยุคสมัยให้มองดูกลมกลืน และมีความต่อเนื่องกันตามเส้นทางความร่วมมืออารยธรรมของมนุษย์ที่ถูกพัฒนาและเกิดการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ซึ่งนักการศึกษาแต่เดิมได้จัดแบ่งศาสนาออกเป็นสองประเภท แต่ในบทความนี้ขอจัดประเภทของศาสนาออกเป็น สาม ประเภท เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะของการเปลี่ยนแปลงที่ต้องอิงความเป็นจริงในยุคปัจจุบันดังนี้

ประเภทที่ 1 ศาสนาเก่าแก่โบราณที่ตายไปแล้ว (สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2561)

ประเภทที่ 2 ศาสนาโบราณที่กำลังรุ่งโรยและศาสนาลัทธิที่มีองค์ประกอบครบถ้วนแต่ไม่ชัดเจน และศาสนาขนาดใหญ่ที่เน้นการศาสนาไม่เคยเอ่ยถึงเพราะถูกฆ่าโดยระบบการเมืองการปกครอง

ประเภทที่ 3 ศาสนาที่ยังคงมีชีวิตอยู่ถึงปัจจุบัน ส่วนการเข้าสู่รายละเอียดเพิ่มเติมของแต่ละกลุ่มหรือประเภทของศาสนา เพื่อต้องการให้เป็นไปตามทิศทางของประวัติศาสตร์ทางศาสนา ที่มีการเมืองการปกครองเป็นตัวชี้นำ และมีความพยายามเข้ามาสอดแทรกอยู่เสมอ และสิ่งที่สำคัญที่สุดของงานศาสนาศึกษานี้คือ จะพยายามหลีกเลี่ยงการใช้ศัพท์ทางศาสนาชั้นสูงหรือภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาละติน ที่อาจจะทำให้ผู้อ่านสับสนหรือไม่เข้าใจ โดยเฉพาะจะพยายามหาภาพประกอบเท่าที่จำเป็น เพื่อให้เกิดรสชาตในการอ่านและยังสามารถสร้างจินตนาการเพื่อการได้เห็นรูปทรงของแต่ละศาสนาได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม (สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2561)

ท่ามกลางวันสำคัญทางศาสนาของโลกเช่น วันวิสาขบูชา นับเป็นวันสำคัญที่มีความโดดเด่นทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ จิตวิญญาณ และคุณค่าทางมนุษยธรรม เพราะมิได้เป็นเพียงวันแห่งการประกอบพิธีกรรมของชาวพุทธ หากแต่เป็นวันที่สะท้อนแนวคิดเรื่อง การตื่นรู้ สันติภาพ และการอยู่ร่วมกันอย่างเมตตา ซึ่งเป็นคุณค่าที่มนุษย์ทุกสังคมสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม

วันวิสาขบูชา หรือ วิสาขปุณณมีบูชา หมายถึง การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ตามปฏิทินจันทรคติ โดยถือเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญสูงสุด 3 ประการในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การประสูติ การตรัสรู้ และการปรินิพพาน แม้เหตุการณ์ทั้งสามจะเกิดต่างเวลากัน แต่ล้วนเกิดตรงกับวันเพ็ญเดือนวิสาขะเช่นเดียวกัน จึงทำให้วันวิสาขบูชากลายเป็นวันสำคัญสูงสุดของพระพุทธศาสนา และได้รับการยกย่องในระดับนานาชาติในฐานะ วันสำคัญสากลของโลก

ความเป็นมาของวันวิสาขบูชา

ต้นกำเนิดของวันวิสาขบูชาย้อนกลับไปกว่า 2,500 ปี ในดินแดนชมพูทวีป เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ พระราชโอรสแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ประสูติ ณ สวนลุมพินีวัน ในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ พระองค์ทรงเติบโตท่ามกลางความสมบูรณ์พร้อมแห่งราชสำนัก แต่เมื่อได้ทอดพระเนตรความแก่ ความเจ็บ ความตาย และนักบวช จึงทรงตระหนักถึงสังขารของชีวิตว่า มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ได้ การเสด็จออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะในวัย 29 ปี จึงมิใช่การหลีกเลี่ยงหนีโลก หากแต่เป็นการแสวงหาความจริงของชีวิต หลังจากบำเพ็ญเพียรอย่างหนักเป็นเวลานานถึง 6 ปี พระองค์ทรงค้นพบว่า ทางสายกลาง คือหนทางแห่งปัญญา และในคืนวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ณ ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เมืองพุทธคยา พระองค์ได้ตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภายหลังการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระธรรมคำสอนแก่ผู้คนทุกชนชั้นอย่างเสมอภาค ไม่แบ่งวรรณะ เชื้อชาติ หรือฐานะทางสังคม ตลอดระยะเวลา 45 ปีแห่งการประกาศธรรม พระองค์ทรงเน้นการใช้ปัญญา สติ และเมตตา เป็นหลักสำคัญของการดำเนินชีวิต จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา ในวันเพ็ญเดือนวิสาขะอีกเช่นกัน ดังนั้น วันวิสาขบูชาจึงเป็นวันที่รวมเหตุการณ์สำคัญสูงสุดทั้งสามประการไว้ในวันเดียว คือ การประสูติ การตรัสรู้ การปรินิพพาน

พระพุทธศาสนาเสนอแนวคิดที่แตกต่างจากระบบความเชื่อจำนวนมากในยุคโบราณ เพราะเน้นการใช้ปัญญาและการพิสูจน์ด้วยตนเอง มากกว่าการยอมรับตามอำนาจเหนือธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์รู้จักพึ่งตนเอง ผีกลสิติ และพัฒนาจิตใจ เพื่อเข้าถึงความสงบภายใน แนวคิดดังกล่าวทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็น ศาสนาแห่งเหตุผลและสันติภาพ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย แม้ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความเครียด และการแข่งขันทางวัตถุ

วันวิสาขบูชาเป็นสิ่งที่พวกเราได้รับรู้วันประสูติของพระพุทธเจ้ามหาบุรุษผู้ให้วิถีการดำเนินชีวิตให้กับคนทั้งโลก เพราะฉะนั้นถ้าเราอยากจะปฏิบัติตนในวันวิสาขบูชาที่เหมาะสม แน่แน่นอนก็คือ เริ่มต้นด้วยการพิจารณาจากหลักโยนิโสมนสิการว่า เออชีวิตที่ดำเนินของเราเป็นไปถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ทางกฎหมายบ้านเมือง วิถีชุมชนหรือไม่ ความสุขความทุกข์ของเราที่เกิดขึ้นว่าที่ผ่านมาเรามีความสุขหรือความทุกข์ แล้วเมื่อเราได้พิจารณาเห็นสิ่งที่เราพิจารณาสิ่งที่เป็นอยู่ จะพัฒนาอะไรในชีวิต เราให้มันเติบโตขึ้นโดยในทางที่ถูกต้องของธรรม เพราะว่ามันมนุษย์เองนอกจากการพัฒนาตัวเองได้ดียิ่งขึ้น ต้องทำ เพราะฉะนั้นในวันวิสาขบูชา สั้นๆ ง่ายๆ คือทบทวน นึกถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและการต่อสังคม ถ้าเป็นแบบนี้ได้เนี่ยกายก็จะค่อยๆ เบิกบานในใจ และเป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหลาย

แผ่นภาพที่ 1 บรรยายการให้สัมภาษณ์ พระสุธีรัตนบัณฑิต

ที่มา: ถ่ายภาพโดยคณะผู้เขียน, 2569

การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา คือ ศาสนพิธี ไม่ว่าจะการทำบุญเวียนเทียน ก็จะเป็นการเสริมให้เราได้มีกิจกรรมที่มั่นคงทางจิตใจได้ยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าโลกเราอาจจะเปลี่ยนไป เวียนเทียนหรือไม่ประกอบพิธีกรรม แต่การที่เราได้ไปเวียนเทียน เราจะได้ย้อนดูจิตสำนึกในช่วงเวลานั้นๆ ของเรา มันจะทำให้เราได้เห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำ เราก็ได้เห็นความงดงามของประเพณีตั้งแต่โบราณที่ครูบาอาจารย์ท่านทำไว้ แล้วก็จะได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในสังคม ซึ่งแน่นอนมีความสุขความทุกข์แตกต่างกันไป การที่เราได้พบเจอผู้คน แลกเปลี่ยนความสุขความทุกข์ หรือได้ฟังบทพระธรรมเทศนาเล็กๆ อะไรเกี่ยวข้องกับเวียนเทียน ประทับใจที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มากกว่าการรับรู้ การรับรู้แต่การออกเรียนรู้ไปเวียนเทียนไปทำบุญใส่บาตรมันเกิดการปฏิสัมพันธ์ สิ่งเหล่านี้มันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีขึ้น (พระสุธีรัตนบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดสุทธิวาราม สาระสำคัญวันวิสาขบูชา, 8 พฤษภาคม 2569)

วิสาขบูชากับการยอมรับในระดับสากล

ความสำคัญของวันวิสาขบูชาไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ได้รับการยอมรับในระดับโลก เนื่องจากหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามีคุณค่าต่อมนุษยชาติในภาพรวม โดยเฉพาะหลักเมตตา อหิงสา และสันติวิธี ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 โลกเผชิญปัญหาสงคราม ความรุนแรง และวิกฤตทางจิตใจของมนุษย์ หลายประเทศจึงเริ่มหันมาศึกษาหลักพุทธธรรมมากขึ้น ทั้งในด้านสมาธิ สติ และจิตวิทยาเชิงพุทธ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2542 องค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศรับรอง วันวิสาขบูชา ให้เป็นวันสำคัญสากลของโลก (International Day of Vesak)

การรับรองดังกล่าวถือเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นครั้งแรกที่วันสำคัญทางศาสนาได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติอย่างเป็นทางการ สะท้อนให้เห็นว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้มีคุณค่าเฉพาะต่อชาวพุทธ แต่ยังเป็นมรดกทางจิตวิญญาณของมนุษยชาติทั้งหมด

วิสาขบูชาถือได้ว่าเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาเรื่อยมาจากวันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา จนมาถึงวันวิสาขบูชาซึ่งเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้น ถือได้ว่าเป็นวันสำคัญของโลกด้วยครับ มีการประกาศวันวิสาขบูชาในวันนี้ให้พี่น้องรำลึกถึงพระคุณขององค์

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ประสูติมาเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธอันเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องให้เรา พ้นทุกข์ เป็นสิ่งอันประเสริฐ เรื่องของอริยสัจ 4 พุดถึงแสดงถึงในส่วนของการเกิดมาที่เป็นมนุษย์ก็เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดสิ้น เป็นหลักธรรมจะให้ประชาสังคมโลกได้ยึดถือปฏิบัติในส่วนของการดำเนิน ชีวิตต่อไป

ทางกรมการศาสนาได้ขอความเมตตาให้คณะสงฆ์ร่วมจัดพิธีตักบาตร สวดมนต์ภาวนา จากนั้นก็มีกิจกรรมต่างๆ ในส่วนของเชิญพระพุทธรูปสำคัญจากอินเดีย ที่เกี่ยวเนื่องกับสถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาพาณ เช่น สวนลุมพินี แล้วก็มีในส่วนของพระพุทธรูปเมตตาอยู่ที่นี่พุทธคยา เป็นสถานที่ตรัสรู้ แล้วก็ปางปรีชาพาณ วัดกุสินารา ประเทศอินเดีย ได้อัญเชิญมาให้ประชาชนมาสักการะอีกด้วย

แผ่นภาพที่ 2 บรรยากาศการให้สัมภาษณ์ ชัยพล สุขเอี่ยม อธิบดีกรมการศาสนา.

ที่มา: ถ่ายภาพโดยคณะผู้เขียน, 2569

ในส่วนของวันวิสาขบูชาของโลก ทางกรมการศาสนาก็ได้มีการจัดงานในระดับสากล ประเทศจีน เวียดนาม เกาหลีใต้ ในงานที่จัดที่ไทยก็มีประชุมวิชาการ ในสถานที่ต่างๆ ทั้งพุทธมณฑล หรือที่ของสหประชาชาติ ก็จะมีการจัดงาน ก็จะเกี่ยวกับการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในระดับ สากลมาใช้ ในเรื่องของสันติภาพ ใช้หลักธรรมเป็นแกนนำ เชิญชวนประชาชนมาร่วมทำกิจกรรมวันวิสาขบูชาที่มีทั้งเรื่องของ การตักบาตร เวียนเทียน แล้วก็ได้มาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด ก็เชิญชวนร่วม กิจกรรมวันวิสาขบูชาที่วัดใกล้บ้านกันได้ (ชัยพล สุขเอี่ยม อธิบดีกรมการศาสนา. ความสำคัญและ กิจกรรมวันวิสาขบูชาในประเทศไทย, 12 พฤษภาคม 2569)

วิสาขบูชากับสังคมร่วมสมัย

ในโลกยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบ ความโดดเดี่ยว และความขัดแย้ง หลักธรรมใน วันวิสาขบูชา ยังคงมีความร่วมสมัยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง สติ ซึ่งได้รับความสนใจในระดับสากล ทั้งในวงการแพทย์ จิตวิทยา และการพัฒนาคุณภาพชีวิต การฝึกสติช่วยให้มนุษย์รู้เท่าทันอารมณ์ ลด ความเครียด และสร้างความสมดุลทางจิตใจ ขณะเดียวกัน หลักเมตตาและการไม่เบียดเบียนก็มีบทบาท สำคัญต่อการสร้างสังคมแห่งสันติภาพ และการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพในความแตกต่าง วันวิสาขบูชาจึง

มิใช่เพียงวันหยุดทางศาสนา แต่เป็นวันแห่งการทบทวนชีวิต ที่เปิดโอกาสให้มนุษย์กลับมาพิจารณาตนเอง ลดความโลภ ความโกรธ และความหลง พร้อมทั้งสร้างคุณค่าทางจิตใจให้แก่สังคม

เมื่อ 15 ธันวาคม 2542 ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 54 ได้พิจารณาระเบียบวาระที่ 174 International Recognition of the Day of Vesak ในการพิจารณา ประธานสมัชชาฯ ได้เชิญผู้แทนศรีลังกาขึ้นกล่าวนำเสนอร่างข้อมติ และเชิญผู้แทนไทย สิงคโปร์ บังกลาเทศ ภูฏาน สเปน พม่า เนปาล ปากีสถาน อินเดีย ขึ้นกล่าวถ้อยแถลง สรุปความว่า วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ทรงตรัสรู้ เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มวลมนุษยามีเมตตาธรรมและขันติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อให้เกิดสันติสุขในสังคม อันเป็นแนวทางของสหประชาชาติ จึงขอให้ที่ประชุมรับรองข้อมตินี้ ซึ่งเท่ากับเป็นการรับรองความสำคัญของพุทธศาสนาในองค์การสหประชาชาติ โดยถือว่าวันดังกล่าวเป็นวันที่สำนักงานใหญ่ องค์การสหประชาชาติและที่ทำการสมัชชาจะจัดให้มีการระลึกถึงตามความเหมาะสม

ที่ประชุมฯ ได้รับรองร่างข้อมติโดยฉันทามติ เนื่องจากคณะกรรมการองค์การสหประชาชาติได้ร่วมพิจารณาและมีมติเห็นพ้องต้องกันประกาศให้วันวิสาขบูชาถือเป็นวันสำคัญวันหนึ่งของโลก ทั้งนี้ ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ทรงเป็นมหาบุรุษผู้ให้ความเมตตาต่อหมู่มวลมนุษย์ทั้งหลายในโลก จะเห็นได้จากการยกเลิกแบ่งชนชั้นวรรณะ ซึ่งเท่ากับการเลิกทาสโดยไม่มีการเสียเลือดเนื้อ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเป็นนักอนุรักษสัตว์ป่าอีกด้วย กล่าวคือ ทรงสอนให้ไม่ฆ่าสัตว์ ให้รู้จักช่วยเหลือสัตว์ เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พระองค์ทรงเปิดโอกาสให้ทุกศาสนาสามารถเข้ามาศึกษาพุทธศาสนาเพื่อพิสูจน์หาข้อเท็จจริงได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ และทรงสั่งสอนทุกคนโดยใช้ปัญญาธิคุณ สอนโดยไม่คิดค่าตอบแทน (2024, 5 พฤษภาคม) UN มีมติรับรองวันวิสาขบูชาให้เป็นวันสำคัญสากลของโลก (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567)

จากการพิจารณาเนื้อหาข้างต้น สรุปได้ว่า วันวิสาขบูชาไม่ใช่วันหยุดทางศาสนาหรือวันแห่งการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่เป็นวันแห่งการทบทวนชีวิต ที่ทรงคุณค่าร่วมสมัยในโลกยุคปัจจุบันอันเต็มไปด้วยความเร่งรีบและความขัดแย้ง โดยเป็นสัญลักษณ์ของการตื่นรู้ทางปัญญาที่เน้นย้ำคุณค่าสากลผ่านแนวคิดเรื่อง สติ และเมตตา ซึ่งช่วยสร้างสมดุลทางจิตใจ ลดทอนความเครียด และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างได้อย่างสันติ ด้วยเหตุนี้องค์การสหประชาชาติจึงมีมติรับรองเป็น วันสำคัญสากลของโลก ด้วยฉันทามติเมื่อปี พ.ศ. 2542 เพื่อยกย่องพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าในฐานะมหาบุรุษผู้ปฏิบัติสังคัมด้วยการยกเลิกมานะประเพณีและชั้นวรรณะ ทรงแก้กฎแก่สิ่งแวดลอม และเปิดกว้างให้มนุษยชาติทุกศาสนาสามารถเข้ามาศึกษาพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้โดยปราศจากข้อผูกมัด แก่นแท้ของวันสำคัญนี้จึงเป็นการเปลี่ยนผ่านจากศาสนพิธีภายนอกสู่การน้อมนำหลักการแห่งสันติวิธีและการพึ่งตนเองมาขับเคลื่อนสังคม ยุกระดับจิตสำนึกร่วมของมวลมนุษย์ให้ก้าวข้ามผ่าน

วิกฤตการณ์ทางจิตใจ และร่วมกันสร้างรากฐานแห่งสันติธรรมรวมถึงความสงบสุขที่ยั่งยืนในเวทีสากล สืบไปตราบนานัปการ

วิถีแห่งสงฆ์ในวันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชาเป็นมากกว่าวันแห่งพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หากแต่เป็นสัญลักษณ์ของการตื่นรู้ทางปัญญา ความเมตตา และสันติภาพของมนุษยชาติ จากเหตุการณ์สำคัญทั้งการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า วันวิสาขบูชาได้กลายเป็นเครื่องเตือนใจให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ การที่ประชาคมโลกให้การยอมรับวันวิสาขบูชาในระดับสากล แสดงให้เห็นว่า หลักธรรมของพระพุทธเจ้ายังคงมีคุณค่าอย่างยิ่งยวดต่อโลกยุคใหม่ โดยเฉพาะในยุคที่มนุษย์ต้องเผชิญกับความขัดแย้งและวิกฤตทางจิตใจอย่างต่อเนื่อง ท้ายที่สุดแล้ว ความหมายที่แท้จริงของวันวิสาขบูชา อาจมิได้อยู่ที่การถือดอกไม้ ธูป เทียน เวียนรอบพระอุโบสถเท่านั้น หากแต่อยู่ที่การนำหลักแห่งสติ ปัญญา และเมตตา มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างสันติภาพทั้งภายในจิตใจของตนเอง และต่อสังคมโลกโดยรวมสืบไป

พระพุทธศาสนาเสนอแนวคิดที่แตกต่างจากระบบความเชื่อจำนวนมากในยุคโบราณ เพราะเน้นการใช้ปัญญาและการพิสูจน์ด้วยตนเอง มากกว่าการยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์รู้จักพึ่งตนเอง ผีกลสติ และพัฒนาจิตใจ เพื่อเข้าถึงความสงบภายใน แนวคิดดังกล่าวทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็น ศาสนาแห่งเหตุผลและสันติภาพ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย แม้ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความเครียด และการแข่งขันทางวัตถุ (หลวงวิจิตรวาทการ, 2546)

แผ่นภาพที่ 3 บรรยายภาพการให้สัมภาษณ์ พระอุดมบัณฑิต

ที่มา: ถ่ายภาพโดยคณะผู้เขียน, 2569

วันวิสาขบูชาเป็นสิ่งที่พวกเราได้รับรู้วันประสูติของพระพุทธเจ้ามหาบุรุษผู้ให้วิถีการดำเนินชีวิตให้กับคนทั้งโลก เพราะฉะนั้นถ้าเราอยากจะปฏิบัติตนในวันวิสาขบูชาที่เหมาะสม แน่نونก็คือเริ่มต้นด้วยการพิจารณาจากหลักโยนิโสมนสิการว่า ชีวิตที่ดำเนินของเราเป็นไปถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ทางกฎหมายบ้านเมือง วิถีชุมชนหรือไม่ ความสุขความทุกข์ของเราที่เกิดขึ้นว่าที่ผ่านมาเรามีความสุขหรือความทุกข์ แล้วเมื่อเราได้พิจารณาเห็นสิ่งที่เราพิจารณาสิ่งที่เป็นอยู่ จะพัฒนาอะไรในชีวิตเราให้มันเติบโตขึ้นโดยในทางที่ถูกต้องของธรรม เพราะว่ามันสุขเองนอกจากการพัฒนาตัวเองได้ดียิ่งขึ้น ต้องทำ เพราะฉะนั้นในวันวิสาขบูชา ง่ายๆ คือทบทวน นึกถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและการต่อสังคม ถ้าเป็นแบบนี้ได้กาย และ วชิรสุจริต ส่วนใจ สามารถเปลี่ยนรูปแบบแนวคิดจนเกิดเป็นมโนสุจริต ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา คือ ศาสนพิธี ไม่ว่าจะการทำบุญเวียนเทียน ก็จะเป็นการเสริมให้เราให้มีกิจกรรมที่มั่นคงทางจิตใจได้ยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าโลกเราอาจจะเป็นโลกยุคใหม่อาจจะไม่ได้ไปเวียนเทียนหรือไม่ประกอบพิธีกรรม แต่การที่เราได้ไปเวียนเทียน เราจะได้ย้อนดูจิตสำนึกในช่วงเวลานั้นๆ ของเรา มันจะทำให้เราได้เห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำ เราก็ได้เห็นความงดงามของประเพณีตั้งแต่โบราณที่ครูบาอาจารย์ท่านทำไว้ แล้วก็จะได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในสังคม ซึ่งแน่นอนมีความสุขความทุกข์แตกต่างกันไป การที่เราได้พบเจอผู้คน แลกเปลี่ยนความสุขความทุกข์ หรือได้ฟังบทพระธรรมเทศนาเล็กๆ อะไรเกี่ยวข้องกับเวียนเทียน ประทับใจที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มากกว่าการรับรู้ การรับรู้แต่การออกเรียนรู้ไปเวียนเทียนไปทำบุญใส่บาตรมันเกิดการปฏิสัมพันธ์ สิ่งเหล่านี้มันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีขึ้น (พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุโท ป.ธ.9) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม. มุมมองสงฆ์ในวันวิสาขบูชา, 8 พฤษภาคม 2569)

สรุปและการถอดบทเรียนวันวิสาขบูชาได้เป็นเพียงวันแห่งการประกอบศาสนพิธีหรือการเวียนเทียนตามประเพณีโบราณเท่านั้น หากแต่เป็นวันสำคัญสากลที่เตือนใจให้มนุษยชาติตื่นรู้ทางปัญญา และเข้าถึงสันติภาพภายใน ท่ามกลางโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและการแข่งขันทางวัตถุ พระพุทธศาสนาได้มอบแนวคิดแห่งเหตุผลและการพึ่งพาตนเองเพื่อเผชิญกับวิกฤตทางจิตใจ ซึ่งจากการถอดบทเรียนผ่านมุมมองและปฏิบัติทางของพระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุโท ป.ธ.9) พบว่า การปฏิบัติตนในวันวิสาขบูชาที่แท้จริงคือการน้อมนำหลัก โยนิโสมนสิการ มาใช้ในการทบทวนและสำรวจตรวจสอบวิถีชีวิตของตนเองว่าดำเนินไปอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม กฎหมาย และวิถีชุมชนหรือไม่ เพื่อแปรเปลี่ยนความสุขความทุกข์ที่ได้เผชิญมาเป็นการพัฒนาตนเอง ทั้งในระดับกายสุจริต วชิรสุจริต และมโนสุจริต ซึ่งนอกจากจะช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจแล้ว การเข้าร่วมศาสนพิธียังเป็นกุศโลบายสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์เชิงบวกและเกื้อกูลกันในสังคม

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของพระเดชพระคุณพระอุดมบัณฑิตนั้น มุ่งเน้นการขัดความทุกข์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิต โดยยึดที่หลักบุคลาธิษฐานมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้นแบบในการ

ประเพณีธรรม ด้วยการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 โอวาทปาติโมกข์ 3 รวมลงในความไม่ประมาท ดำเนินชีวิตตามรอยปทุมบาทพระบรมศาสดาผ่านดัชนีชี้วัดคือการละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องใส มีหลักการบำเพ็ญเบญจศีลเบญจธรรม การประกอบกุศลกรรมบถ และการเจริญสมาธิภาวนาทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานผ่านจริตถอัยอาศัยต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนตนเองและสังคมไปสู่ความสงบสุขที่แท้จริงและยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

แผ่นภาพที่ 4 โมเดลการขับเคลื่อนวิสาหกิจโลกสู่สันติภาพร่วมสมัย

ที่มา: ให้ ChatGPT สังเคราะห์ทำแผนภาพ

องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้เป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองต่อวันวิสาขบูชาจากวันแห่งศาสนา พิธีเชิงประเพณีสู่ โมเดลการขับเคลื่อนสันติภาพสากลร่วมสมัย ที่เชื่อมโยงคุณค่าจากระดับปัจเจกสู่มหาก่ออย่างเป็นระบบ โดยมีฐานรากจากการปฏิบัติเชิงปัญญาผ่านเหตุการณ์ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ที่มุ่งประกาศอิสรภาพและความเท่าเทียมของมนุษย์เหนืออำนาจลบล้าง ขั้วเคลื่อนไหวกลไกการยกระดับจิตสำนึกผ่าน โยนิโสมนสิการ เพื่อให้มนุษย์ใช้ศาสนาพิธีเป็นกุศโลบายในการหยุดพักและทบทวนตนเอง จนเกิดความเปลี่ยนแปลงเป็นกาย วาจา และมนัสสุจริต ขณะเดียวกัน ศาสนพิธียังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมที่ผสานความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ ภาครัฐ และเครือข่ายนานาชาติ นำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการตระหนักถึง คุณค่าร่วมของมนุษยชาติ ที่ได้รับการยอมรับจากองค์การสหประชาชาติ โดยการน้อมนำหลักสติ ปัญญา เมตตา และอหิงสา มาเป็นธรรมโอสภและเครื่องมือสร้าง

ชั้นศีลธรรมทางศาสนา เพื่อเยียวยาวิกฤตการณ์ทางจิตใจและลดทอนความขัดแย้งในโลกยุคใหม่ ก่อเกิดเป็นรากฐานแห่งสันติภาพภายในจิตใจของบุคคลและสันติภาพอันยั่งยืนของสังคมโลกสืบไป

สรุป

วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสูงสุดทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ 3 ประการในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การประสูติ การตรัสรู้ และการปรินิพพาน ซึ่งล้วนเกิดตรงกับวันเพ็ญเดือนวิสาขะ เป็นสัญลักษณ์ของ การตื่นรู้ สันติภาพ และความเมตตา ที่มีคุณค่าต่อมนุษยชาติทั้งหมด บทความชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล เน้นการใช้ปัญญา การพึ่งตนเอง และการฝึกสติ เพื่อพัฒนาจิตใจให้เข้าถึงความสงบภายใน หลักธรรมนี้สอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเครียด ความขัดแย้ง และความเร่งรีบ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง สติ และ เมตตา ที่ช่วยสร้างสมดุลทางจิตใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนี้ วันวิสาขบูชายังได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ เมื่อองค์การสหประชาชาติประกาศให้เป็น วันสำคัญสากลของโลก เนื่องจากเห็นคุณค่าของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมสันติภาพ ความอดทน และความเสมอภาคของมนุษย์

หากเราย้อนมองลึกลงไปในเรื่องละเอียดของเหตุการณ์ทั้ง 3 ประการ จะพบว่าแฝงไว้ด้วยนัยสำคัญที่เปลี่ยนโลกไปตลอดกาล การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะมิใช่เพียงการถือกำเนิดของมนุษย์คนหนึ่ง แต่คือจุดเริ่มต้นของมหาบุรุษผู้กล้าที่จะตั้งคำถามกับบรรพบุรุษที่กดขี่ผู้คนในชมพูทวีปยุคโบราณ ทรงประกาศความเท่าเทียมของมนุษย์ผ่านการเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงธรรมได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านสายเลือด ต่อมาคือการตรัสรู้ที่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์เหนือวิชาและความกลัว ทรงค้นพบว่า ทางสายกลาง และ อริยสัจ 4 คือทางออกเดียวที่จะช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากวงจรแห่งความทุกข์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล และท้ายที่สุด การปรินิพพานคือบทเรียนสุดท้ายที่ทรงแสดงให้เห็นถึงความจริงแท้ของโลกเรื่องอนิจจัง ว่าทุกสิ่งมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ทรงย้ำเตือนให้พวกเราตั้งมั่นอยู่บนความไม่ประมาท

ในบริบทของสังคมปัจจุบันที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและความต้องการทางวัตถุ มนุษย์เรามักจะวิ่งตามสิ่งเร้าภายนอกจนละเลยการดูแลจิตใจของตนเอง วันวิสาขบูชาจึงทำหน้าที่เป็นเหมือนกระจกเงาบานใหญ่ ที่เรียกสติให้เราหยุดพักและหันกลับมาสำรวจข้างในใจ การฝึกสติรู้เท่าทันอารมณ์ ไม่ได้หมายถึงการเดินเข้าป่าเพื่อตัดขาดจากโลกภายนอก แต่คือการรู้ตัวในทุกขณะจิตที่กำลังทำงาน กำลังพูดคุย หรือกำลังเผชิญหน้ากับความสูญเสีย ซึ่งนี่คือโอสถกขณเอกที่จะช่วยเยียวยาโรคทางใจในยุคนี้ ความเมตตาที่พระองค์ทรงเน้นย้ำยังเป็นกุญแจสำคัญในการลดทอนกำแพงแห่งความเกลียดชังในสังคม การมองผู้อื่นด้วยความเข้าใจและเอื้ออาทร จะช่วยแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้กลายเป็นการร่วมมือกันอย่างสร้างสรรค์ ท้ายที่สุด แก่นแท้ของวันวิสาขบูชาไม่ได้แค่การเวียนเทียน การทำบุญตักบาตร หรือการประกอบพิธีกรรมภายนอกเท่านั้น สิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงเปลือกและกุศโลบายที่ช่วยยึด

เหนียวจิตใจ แต่คุณค่าที่แท้จริง จะเกิดขึ้นเมื่อเราสามารถนำหลักสติ ปัญญา และเมตตา มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเอง สร้างความสุขภายใน และนำไปสู่สันติสุขของสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2554). มองวิชาขบขะ หยั่งถึงอารยธรรมโลก. นนทบุรี: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์.

ชัยพล สุขเอี่ยม. (2569, 12 พฤษภาคม). ความสำคัญและกิจกรรมวันวิชาขบขะในประเทศไทย [บทสัมภาษณ์].

ทีมงานด้วย'ตูน. (2551). INDIA ความเร้นลับของปฐพีขมพูทวีป. กรุงเทพมหานคร: พี.วาทีนพับลิเคชัน.

พระสุธีรัตนบัณฑิต. (2569, 8 พฤษภาคม). สารสำคัญวันวิชาขบขะ [บทสัมภาษณ์].

พระอุดมบัณฑิต. (2569, 8 พฤษภาคม). มุมมองสงฆ์ในวันวิชาขบขะ [บทสัมภาษณ์].

หลวงวิจิตรวาทการ. (2546). ศาสนาสากล เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2567, 5 พฤษภาคม). UN มีมติรับรองวันวิชาขบขะให้เป็นวันสำคัญสากลของโลก. <https://www.mcu.ac.th/pages/UN>

สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์. (2561). ศาสนาศึกษายุคปัญญาประดิษฐ์. สยามอินเตอร์เนชันแนลบุ๊คส์.

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์ (Online PLC) แนวทางการ เสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส

Online Professional Learning Community (Online PLC): An Approach to Strengthening the Professional Identity of Beginning Teachers in Opportunity- Expanding Schools

วีรพงศ์ พิชัยเสนานรงค์¹ และณรงค์ราช ปนิธานธิติ²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด²

Weerapong Pichaisenanarong¹ and Narongraj Panithanthiti²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhapanya Sridvaravati College of
Buddhism ¹

Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus²

E-mail: mcurkmail@gmail.com¹

Received May 20, 2026; Revised June 29, 2026; Accepted June 30, 2026.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์ (Online Professional Learning Community: Online PLC) ในฐานะแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส ซึ่งเป็นบริบทที่ครูต้องปฏิบัติงานภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากร ทรัพยากร และโอกาสในการพัฒนาวิชาชีพ การสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ครูใหม่สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์สะท้อนผลการปฏิบัติงาน ร่วมกันแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่จำกัดด้านเวลาและสถานที่ ผลการสังเคราะห์พบว่า โครงสร้างของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (1) การกำหนดเป้าหมายร่วมในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและการพัฒนาวิชาชีพครู (2) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือระหว่างครู ผู้บริหาร และผู้เชี่ยวชาญ (3) การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ผ่านเครื่องมือดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์ (4) การสะท้อนผลการปฏิบัติงานและการใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ และ (5) การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบดังกล่าวส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ในองค์กร และการพัฒนาวิชาชีพอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ Online PLC ยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพ

ของครูใหม่ โดยช่วยพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะการจัดการเรียนรู้ ความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ คุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนการสร้างความเป็นสมาชิกของวิชาชีพผ่าน การเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลให้ครูใหม่สามารถปรับตัวต่อบริบทของโรงเรียนขยายโอกาสได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความรู้สึกลดเดี่ยวในการทำงาน และเพิ่มศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อ ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน บทความนี้เสนอว่า การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ออนไลน์ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาครูในยุคดิจิทัล โดยบูรณาการเทคโนโลยี ดิจิทัล การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทาง วิชาชีพของครูใหม่ ยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา และสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนขยายโอกาสให้ สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์, อัตลักษณ์ทางวิชาชีพครู, การพัฒนาวิชาชีพครู

Abstract

This academic article aims to synthesize knowledge on the Online Professional Learning Community (Online PLC) as an innovative approach to strengthening the professional identity of novice teachers in Educational Opportunity Expansion Schools. These schools often operate under constraints related to teaching personnel, educational resources, and access to continuous professional development. Consequently, online professional learning communities have emerged as an effective mechanism for promoting collaborative learning, professional support, and sustainable teacher development through digital technologies without limitations of time and location. The synthesis reveals that the structure of an effective Online PLC consists of five interrelated components: (1) establishing a shared vision and common goals for improving student learning and professional practice; (2) building collaborative professional networks among novice teachers, experienced teachers, school administrators, and educational experts; (3) facilitating knowledge sharing, collaborative learning, and professional dialogue through digital platforms and online communication technologies; (4) promoting reflective practice, evidence-based decision-making, and continuous improvement of instructional practices; and (5) implementing ongoing monitoring, evaluation, and collaborative learning to ensure sustainable professional growth. Together, these components foster a collaborative learning culture, strengthen professional engagement, and encourage continuous professional development within educational communities. Furthermore, Online PLC plays a significant role in enhancing the professional identity of novice teachers by developing their pedagogical knowledge, instructional competencies, confidence, professional responsibility, ethical awareness, and commitment to the teaching profession. Participation in collaborative online learning communities enables

novice teachers to exchange experiences, solve instructional problems collectively, receive constructive feedback, and adapt effectively to the complex educational contexts of Educational Opportunity Expansion Schools. Such collaborative interactions also reduce professional isolation and increase teachers' capacity to design learner-centered instruction that responds to the diverse needs of students and local communities. This article concludes that Online PLC should be promoted as a strategic mechanism for teacher professional development in the digital era. Integrating digital technologies, collaborative learning processes, and active participation among educational stakeholders can effectively strengthen the professional identity of novice teachers, improve instructional quality, and support the sustainable development of Educational Opportunity Expansion Schools in response to the evolving demands of twenty-first-century education.

Keywords: Online Professional Learning Community (Online PLC), Teacher Professional Identity, Teacher Professional Development

บทนำ

ในทศวรรษที่ผ่านมา ระบบการศึกษาไทยเผชิญกับความท้าทายอย่างต่อเนื่องในด้านการกระจายทรัพยากรบุคคลทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลและกึ่งชนบท โรงเรียนเหล่านี้มักเป็นจุดหมายแรกของครูใหม่ที่จะสำเร็จการศึกษาจากสถาบันผลิตครู และต้องปฏิบัติหน้าที่ในสภาพแวดล้อมที่มีทรัพยากรจำกัด ห่างไกลจากชุมชนวิชาชีพ และขาดระบบพี่เลี้ยงที่มีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) สภาพดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่ ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญที่สุดในการวางรากฐานความเชื่อ ค่านิยม และความเข้าใจในบทบาทของตนเองในฐานะผู้ประกอบการวิชาชีพครู

อัตลักษณ์ทางวิชาชีพครู (professional identity) มิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติเมื่อบุคคลได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องผ่านการปฏิสัมพันธ์กับบริบท เพื่อนร่วมวิชาชีพ และประสบการณ์การสอนในชีวิตจริง (Beijaard, Meijer, & Verloop, 2004) เมื่อครูใหม่ถูกจัดสรรให้ปฏิบัติงานในพื้นที่ห่างไกลและขาดเครือข่ายทางวิชาชีพที่ใกล้ชิด กระบวนการสร้างอัตลักษณ์นี้ย่อมเผชิญกับอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญ งานวิจัยระดับนานาชาติพบว่าครูใหม่ที่ทำงานโดดเดี่ยวจากชุมชนวิชาชีพมีแนวโน้มสูงที่จะสูญเสียแรงจูงใจ มีความไม่แน่ใจในตนเอง และละทิ้งวิชาชีพในช่วงห้าปีแรกของการสอน (Ingersoll & Strong, 2011)

ในบริบทดังกล่าว ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะกลไกสำคัญในการพัฒนาครูอย่างยั่งยืน DuFour, DuFour, Eaker และ Many (2016) ชี้ให้เห็นว่า PLC ที่มีประสิทธิภาพสามารถสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน กระตุ้นการสะท้อนคิดเชิงวิชาชีพ และส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

วิชาชีพ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการ PLC ในรูปแบบดั้งเดิมซึ่งต้องอาศัยการพบปะกันในสถานที่นั้นย่อมมีข้อจำกัดอย่างยิ่งสำหรับครูในพื้นที่ห่างไกล

การพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีการสื่อสารและแพลตฟอร์มดิจิทัลในระยะหลังเปิดโอกาสให้การดำเนินกิจกรรม PLC ในรูปแบบออนไลน์ (Online PLC) กลายเป็นทางเลือกที่มีความเป็นไปได้สูงสำหรับบริบทโรงเรียนขยายโอกาส การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ยิ่งเป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้สถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ หันมาทดลองใช้รูปแบบชุมชนวิชาชีพเสมือนจริงในวงกว้าง (Lantz-Andersson, Lundin, & Selwyn, 2018) ทว่าการนำ Online PLC มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทเฉพาะของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาสไทยนั้น ยังต้องการการส่งเสริมเชิงทฤษฎีและการเสนอแนะแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม หัวใจสำคัญของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์ (Online Professional Learning Community: Online PLC) มิได้อยู่ที่การใช้แพลตฟอร์มหรือเทคโนโลยีดิจิทัลเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของครูผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ภายใต้เป้าหมายร่วมในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การสอน การอภิปรายปัญหาในชั้นเรียน การสะท้อนผลการปฏิบัติงาน (Reflective Practice) การร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน การให้ข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์ (Constructive Feedback) ตลอดจนการสร้างองค์ความรู้ใหม่จากประสบการณ์การปฏิบัติงานจริง ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยให้ครูสามารถพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพ แก้ไขปัญหาการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

ในองค์กรได้อย่างยั่งยืน แม้ว่าสมาชิกจะปฏิบัติงานอยู่ต่างสถานที่หรือมีข้อจำกัดด้านเวลา การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจึงทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ที่สนับสนุนการสร้างปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้ร่วมกัน และการพัฒนาวิชาชีพ มากกว่าจะเป็นเป้าหมายของการดำเนินงานเอง วิจาร์ณ พานิช (2555) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อสร้างครูเพื่อศิษย์ที่เน้นการพัฒนาครูจากภายในผ่านกระบวนการ “ชุมชนเรียนรู้” ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการศึกษาไทยและยืนยันความสำคัญของมิติทางวัฒนธรรมและสังคมในการพัฒนาวิชาชีพครู แนวคิดนี้ประกอบด้วยกรอบทฤษฎี Community of Practice ของ Wenger (1998) และพัฒนาการของ Online PLC ในระดับสากล ซึ่งให้เห็นถึงศักยภาพอย่างสูงในการออกแบบรูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์ที่ตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของครูใหม่ในพื้นที่ห่างไกล

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ ได้แก่ (1) เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาสในแง่ของการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพ (2) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบ Online PLC ที่เหมาะสมกับบริบทดังกล่าวโดยอิงกรอบทฤษฎีที่หลากหลาย และ

(3) เพื่อเสนอแนะแนวทางเชิงวิชาการและแนวปฏิบัติสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา นักการศึกษา และหน่วยงานนโยบายที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. อัตลักษณ์ทางวิชาชีพครู

อัตลักษณ์ทางวิชาชีพครู (professional identity) เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการด้านการศึกษา โดย Beijaard, Meijer และ Verloop (2004) ได้นิยามอัตลักษณ์ทางวิชาชีพครูว่าเป็นคำตอบต่อคำถามที่ว่า “ฉันเป็นครูประเภทใด” ซึ่งมีใช้สภาวะคงที่หรือคุณลักษณะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด หากแต่เป็นกระบวนการตีความและนิยามความหมายอย่างต่อเนื่องที่ดำเนินไปตลอดชีวิตการทำงาน นักวิชาการกลุ่มนี้ได้สังเคราะห์งานวิจัยจำนวนมากและพบว่าอัตลักษณ์ทางวิชาชีพครูมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) การที่ครูเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ถูกสร้างอัตลักษณ์ในเวลาเดียวกัน (2) การที่อัตลักษณ์ประกอบด้วยอัตลักษณ์ย่อยหลายมิติที่อาจสอดคล้องหรือขัดแย้งกันได้ และ (3) การที่บริบทวิชาชีพและสถาบันมีอิทธิพลสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์

Beauchamp และ Thomas (2009) ได้ขยายความแนวคิดดังกล่าว โดยเน้นบทบาทของการสะท้อนคิด (reflection) และการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับตนเอง (narrative) ในฐานะกลไกสำคัญของการพัฒนาอัตลักษณ์ นักวิชาการทั้งสองเสนอว่าครูพัฒนาความเข้าใจในตนเองทางวิชาชีพผ่านการเล่าและตีความประสบการณ์ การเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น และการเจรจาต่อรองระหว่างอัตลักษณ์ส่วนตัวกับบรรทัดฐานทางวิชาชีพที่ชุมชนกำหนด ดังนั้น อัตลักษณ์ทางวิชาชีพจึงมีลักษณะเป็นพลวัตและอ่อนไหวต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างยิ่ง

สำหรับช่วงปีแรกของการสอน งานวิจัยชี้ตรงกันว่าเป็นระยะที่อัตลักษณ์ทางวิชาชีพมีความเปราะบางสูงที่สุด Freedman และ Appleman (2009) พบว่าครูใหม่มักประสบกับ “ความตกใจจากความจริง” (Reality Shock) เมื่อพบว่าสภาพห้องเรียนจริงแตกต่างจากภาพที่เรียนมาอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ Fantilli และ McDougall (2009) ชี้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ในช่วงนี้ประกอบด้วยคุณภาพของระบบที่เลี้ยง ลักษณะของชุมชนในโรงเรียน การได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมวิชาชีพ และโอกาสในการสะท้อนคิดอย่างมีโครงสร้าง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนพึ่งพาการมีชุมชนวิชาชีพที่เอื้อต่อการเรียนรู้เป็นพื้นฐาน

2. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ หรือ PLC (Professional Learning Community) ได้รับการพัฒนาแนวคิดอย่างเป็นระบบโดย DuFour, DuFour, Eaker และ Many (2016) ซึ่งระบุว่า PLC ที่มีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสามประการ ได้แก่ การมุ่งเน้นการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นเป้าหมายร่วม (focus on learning) การสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือและการรับผิดชอบร่วมกัน (Collaborative Culture) และการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจพัฒนาการสอน (Results

Orientation) ภายในกรอบดังกล่าว PLC ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่ครูสามารถตรวจสอบแนวปฏิบัติของตนเอง เรียนรู้จากกันและกัน และสร้างมาตรฐานทางวิชาชีพพร้อมกัน หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยในหลายประเทศยืนยันประสิทธิผลของ PLC อย่างชัดเจน Vescio, Ross และ Adams (2008) ทบทวนงานวิจัยกว่าสิบห้าชิ้นและพบว่า PLC ที่มีคุณภาพสัมพันธ์กับการพัฒนาสมรรถนะการสอนของครูและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในบริบทไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2560) ได้นำแนวคิด PLC มาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาครูระดับชาติ และพบว่าโรงเรียนที่ดำเนิน PLC อย่างต่อเนื่องมีบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม การนำ PLC ในรูปแบบดั้งเดิมไปใช้ในโรงเรียนขยายโอกาสที่มีครูน้อยและอยู่ห่างไกลกันนั้นมีข้อจำกัดสำคัญ ทั้งด้านระยะทาง เวลา และความหลากหลายของสาขาวิชาที่ไม่เอื้อต่อการสร้างกลุ่มวิชาชีพเดียวกัน (Stoll et al., 2006)

3. ชุมชนแห่งการปฏิบัติ

Wenger (1998) ได้เสนอทฤษฎี Community of Practice (CoP) ซึ่งให้ฐานรากทางทฤษฎีที่ลึกซึ้งกว่าสำหรับการทำความเข้าใจว่าอัตลักษณ์และความรู้ทางวิชาชีพเกิดขึ้นได้อย่างไรในบริบทของการปฏิบัติร่วมกัน ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนหลักสำคัญสามประการที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วม (Participation) ที่หมายถึงการกระทำและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน การสร้างสิ่งที่แสดงร่วมกัน (Reification) ที่หมายถึงการทำให้ประสบการณ์และความรู้ปรากฏเป็นรูปธรรม และการมีจินตนาการร่วม (Imagination) เกี่ยวกับความเป็นสมาชิกของชุมชนที่ขยายออกไปกว้างกว่าการปฏิสัมพันธ์โดยตรง สิ่งสำคัญในกรอบของ Wenger คือ อัตลักษณ์ถูกมองว่าเป็น “ประสบการณ์ของการเป็นสมาชิก” (Experience of Membership) ซึ่งเกิดขึ้นผ่านการมีส่วนร่วมในชุมชน ไม่ใช่คุณสมบัติที่บุคคลมีอยู่อย่างโดดเดี่ยว แนวคิดนี้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบโปรแกรมพัฒนาครูอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในแง่ของการสร้างพื้นที่ให้ครูใหม่ได้ “เดินทางจากสมาชิกชายขอบสู่สมาชิกหลักของชุมชน” (Legitimate Peripheral Participation) ในวิชาชีพครูอย่างค่อยเป็นค่อยไป

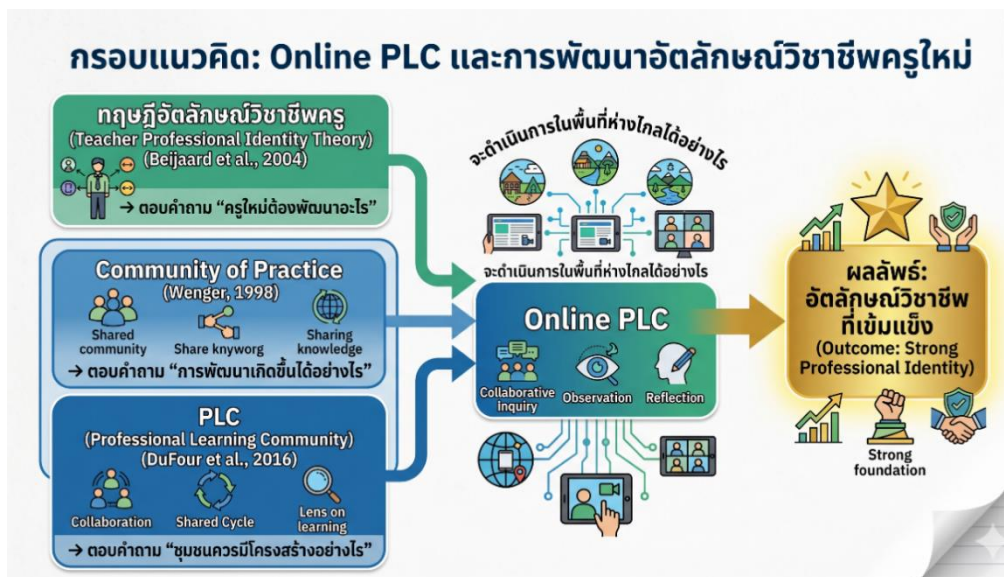
4. Online PLC ในบริบทการศึกษาร่วมสมัย

Online PLC หรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในรูปแบบออนไลน์ ได้พัฒนามาจากรากฐานเดิมของ PLC แต่อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสารเป็นสื่อกลางในการสร้างชุมชนและกิจกรรมร่วมกัน Lantz-Andersson, Lundin และ Selwyn (2018) ได้ทบทวนงานวิจัยในช่วงสองทศวรรษและพบว่า Online PLC มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นหลายประการ ได้แก่ การข้ามพ้นขีดจำกัดด้านเวลาและสถานที่ การเปิดโอกาสให้ครูจากบริบทที่หลากหลายมาแลกเปลี่ยนกัน และการสะสมความรู้ในรูปแบบดิจิทัลที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ Macià และ García (2016) ยังพบว่า Online PLC ผ่านโซเชียลมีเดียและแพลตฟอร์มการประชุมทางไกลสามารถสร้างรู้สึกเป็นชุมชนและกระตุ้นการสะท้อนคิดทางวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพใกล้เคียงกับ PLC แบบพบหน้า โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือการออกแบบกิจกรรมที่มีโครงสร้างชัดเจนและการมีผู้อำนวยความสะดวกที่มีทักษะสูง อย่างไรก็ตาม Online PLC แตกต่างจาก

PLC แบบดั้งเดิมในแง่ที่ต้องอาศัยทักษะการสื่อสารดิจิทัล การจัดการตนเองที่มากขึ้น และการออกแบบที่คำนึงถึงความแตกต่างของบริบทในหมู่ผู้เข้าร่วม

5. การเชื่อมโยงสู่กรอบแนวคิดของบทความ

แนวคิดทั้งสี่ที่กล่าวมาข้างต้นเชื่อมโยงกันในลักษณะที่เสริมซึ่งกันและกันอย่างมีพลัง กล่าวคือ อัตลักษณ์ทางวิชาชีพครูของ Beijaard et al. และ Beauchamp & Thomas ให้คำตอบว่า “ครูใหม่ต้องพัฒนาอะไร” ทฤษฎี CoP ของ Wenger อธิบายว่า “การพัฒนาที่เกิดขึ้นได้อย่างไรในเชิงกระบวนการทางสังคม” กรอบ PLC ของ DuFour et al. เสนอว่า “ชุมชนวิชาชีพควรมีโครงสร้างและเป้าหมายอย่างไร” และแนวคิด Online PLC ตอบว่า “รูปแบบดังกล่าวจะดำเนินการได้จริงในบริบทที่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ได้อย่างไร” บทความนี้ใช้กรอบทฤษฎีบูรณาการนี้เป็นเลนส์ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาและสังเคราะห์รูปแบบ Online PLC ที่เหมาะสมกับครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส ซึ่งจะนำไปสู่การสภาพความเป็นจริงในหัวข้อถัดไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดบูรณาการของบทความ : ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีอัตลักษณ์ทางวิชาชีพครู Community of Practice, PLC และ Online PLC (สังเคราะห์โดยผู้เขียน)

สภาพปัญหาและความต้องการของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส

1. บริบทและลักษณะเฉพาะของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นสถานศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อขยายการเข้าถึงการศึกษาภาคบังคับให้แก่เด็กในพื้นที่ห่างไกลจากโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดอื่น ปัจจุบันมีโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กว่า 7,000 แห่งทั่วประเทศ โดยกระจุกตัวอยู่ในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดถึงร้อยละ 42 ของจำนวนทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565) โรงเรียนส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้มีขนาดเล็กถึงขนาดกลาง มีนักเรียนเฉลี่ยไม่เกิน 120 คน และมีครูประจำการเฉลี่ยเพียง 8-12 คนต่อโรงเรียน

สภาพดังกล่าวหมายความว่าครูแต่ละคนมักต้องรับผิดชอบการสอนหลายกลุ่มสาระวิชา และหลายระดับชั้นพร้อมกัน โดยไม่มีครูคนอื่นในสาขาวิชาเดียวกันที่จะปรึกษาหารือได้ในโรงเรียน นอกจากนี้ โรงเรียนขยายโอกาสในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวนมากตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ใช้เวลาเดินทางจากเขตเมืองกว่าสองชั่วโมง ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัล และมีงบประมาณจำกัด ซึ่งส่งผลต่อการเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษาทั้งในเชิงกายภาพและเทคโนโลยี (ชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์ และคณะ, 2564) สพฐ. ได้กำหนดนโยบายการพัฒนาครูในโรงเรียนขยายโอกาสผ่านโครงการต่าง ๆ อาทิ โครงการ Coaching และ Mentoring ระดับเขตพื้นที่ รวมถึงการบูรณาการ PLC ในแผนพัฒนาการศึกษา แต่ในทางปฏิบัติ โครงการเหล่านี้ยังคงมุ่งเน้นโรงเรียนขนาดกลางและใหญ่ในเขตเมืองเป็นหลัก (สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์, 2563)

2. ปัญหาที่ครูใหม่เผชิญในพื้นที่ห่างไกล

ปัญหาแรกที่ครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาสเผชิญมีลักษณะซับซ้อนและเชื่อมโยงกันในหลายมิติ ปัญหาแรกและเด่นชัดที่สุดคือความโดดเดี่ยวทางวิชาชีพ (professional isolation) ซึ่ง Freedman และ Appleman (2009) อธิบายว่าเป็นสถานะที่ครูถูกตัดขาดจากชุมชนวิชาชีพ ทำให้ขาดโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกัน รับข้อเสนอแนะ และพัฒนาแนวปฏิบัติ ในบริบทโรงเรียนขยายโอกาสของไทย ผลการสำรวจของ ศิริพร ศรีวรกุล และ ทิพย์สุดา คิตเลิศ (2566) พบว่าครูใหม่กว่าร้อยละ 68 รู้สึกว่าตนเองขาดเพื่อนร่วมวิชาชีพที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย และกว่าร้อยละ 54 รายงานว่าไม่มีครูสาขาวิชาเดียวกันในโรงเรียนที่จะเป็นแบบอย่างหรือที่ปรึกษาได้ ปัญหาที่สองคือการขาดระบบพี่เลี้ยงที่มีคุณภาพและต่อเนื่อง แม้ว่า สพฐ. จะกำหนดให้โรงเรียนจัดระบบครูพี่เลี้ยงสำหรับครูใหม่ แต่ในทางปฏิบัติพบว่าครูพี่เลี้ยงจำนวนมากมีภาระงานหนักและขาดการฝึกอบรมด้านการให้คำปรึกษาอย่างเป็นระบบ ทำให้การสนับสนุนที่ครูใหม่ได้รับมีลักษณะเป็นการแนะนำเรื่องวิธีปฏิบัติตามกฎระเบียบมากกว่าการพัฒนาวิชาชีพที่แท้จริง (พรทิพย์ แข็งขัน, 2564) ปัญหาที่สามคือภาระงานที่ไม่ตรงสาขาวิชา เนื่องจากโรงเรียนขยายโอกาสมีครูน้อย ครูใหม่มักได้รับมอบหมายให้สอนวิชาที่ไม่ตรงกับสาขาที่เรียนมา ซึ่ง Ingersoll และ Strong (2011) พบว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำลายความมั่นใจในตนเองและอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ แรงกดดันจากชุมชนและผู้ปกครองในพื้นที่ชนบทที่มีความคาดหวังสูงต่อบทบาทของครูในฐานะผู้นำชุมชน ยิ่งเพิ่มภาระทางจิตใจให้กับครูใหม่ที่ยังอยู่ในระยะปรับตัว (ทิพย์รัตน์ นพฤทธิ์, 2565)

3. ผลกระทบต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพ

สภาพปัญหาที่สะสมเหล่านี้ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพ ครูใหม่ที่ขาดเครือข่ายทางวิชาชีพและระบบสนับสนุนมักแสดงออกถึงความไม่มั่นใจในตนเองในฐานะครู โดยตั้งคำถามต่อความสามารถและคุณค่าของตนเองอยู่บ่อยครั้ง ซึ่ง Day และ Gu (2014) อธิบายว่าเป็นสัญญาณของการสูญเสียเสถียรภาพของอัตลักษณ์ทางวิชาชีพอันเนื่องมาจากการขาดการยืนยันจากชุมชน ผลกระทบที่เป็นรูปธรรมที่สุดปรากฏในอัตราการลาออกจากวิชาชีพครูที่สูงในกลุ่มครูใหม่ โดยข้อมูลของครุสภา (2565) ระบุว่าครูใหม่ที่บรรจุในโรงเรียนขยายโอกาสมีอัตราการโอนย้ายหรือลาออกจากโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลภายในสามปีแรกสูงถึงร้อยละ 43 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศถึงเกือบสองเท่า นอกจากนี้ ครูใหม่จำนวนมากที่ยังคงอยู่ในโรงเรียนแต่เผชิญกับการสูญเสียแรงบันดาลใจในการสอนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่ง Skaalvik และ Skaalvik (2017) เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “การถอนตัวทางจิตใจ” (emotional withdrawal) ที่ทำให้ครูยังคงปฏิบัติงานแต่ไม่มีความผูกพันทางวิชาชีพอีกต่อไป

4. ช่องว่างของการสนับสนุนและ Online PLC ในฐานะคำตอบ

การวิเคราะห์สภาพปัญหาข้างต้นชี้ให้เห็นช่องว่างสำคัญในนโยบายปัจจุบัน กล่าวคือ มาตรการส่วนใหญ่ที่มีอยู่เน้นการพัฒนาครูในรูปแบบที่ต้องอาศัยการเดินทางมาอบรม ณ สถานที่ส่วนกลาง ซึ่งนอกจากจะมีต้นทุนสูงแล้ว ยังสร้างประสบการณ์ที่แยกขาดจากบริบทการสอนจริงของครู ครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาสต้องการการสนับสนุนที่ “ฝังอยู่ในงาน” (job-embedded) มีความต่อเนื่อง และสามารถเชื่อมโยงกับเพื่อนร่วมวิชาชีพที่เข้าใจบริบทเดียวกันได้โดยไม่ต้องอาศัยการเดินทาง (Darling-Hammond et al., 2017)

สรุปความต้องการเหล่านี้ชี้ตรงไปยัง Online PLC ในฐานะโครงสร้างที่มีศักยภาพตอบโจทยได้อย่างครอบคลุมที่สุด เพราะสามารถสร้างชุมชนวิชาชีพที่ข้ามพ้นขีดจำกัดด้านภูมิศาสตร์ ให้พื้นที่สำหรับการสะท้อนคิดและการเรียนรู้ร่วมกัน และเสริมสร้างความรู้สึเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนวิชาชีพที่เข้มแข็งได้พร้อมกัน ทว่าการนำ Online PLC มาใช้ให้ได้ผลในบริบทเฉพาะนี้จำเป็นต้องมีการสังเคราะห์รูปแบบที่ออกแบบมาอย่างรอบคอบ ซึ่งจะเป็นประเด็นสำคัญที่บทความนี้นำเสนอในหัวข้อถัดไป

การสังเคราะห์รูปแบบ Online PLC สำหรับครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส

1. หลักการออกแบบ Online PLC ที่เหมาะกับบริบทพื้นที่ห่างไกล

การออกแบบ Online PLC สำหรับครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาสจำเป็นต้องตั้งอยู่บนหลักการที่ผสมผสานเชิงทฤษฎีกับบริบทเฉพาะของพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างรอบคอบ กรอบทฤษฎี Community of Practice ของ Wenger (1998) ให้หลักการสำคัญว่าชุมชนที่มีประสิทธิภาพต้องมีการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย สิ่งที่แสดงร่วมกันในรูปแบบที่จับต้องได้ และอัตลักษณ์ร่วมที่ผู้เข้าร่วม

รู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง ขณะที่กรอบ PLC ของ DuFour et al. (2016) เน้นว่าโครงสร้างและเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อป้องกันไม่ให้คุณชนกลายเป็นเพียงพื้นที่พูดคุยที่ไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติที่แท้จริง การบูรณาการสองกรอบนี้นำไปสู่หลักการออกแบบสี่ประการสำหรับ Online PLC ในบริบทโรงเรียนขยายโอกาส ได้แก่ หลักความยืดหยุ่นตามบริบท (contextual flexibility) ที่ออกแบบให้ทำงานได้แม้ในสภาพการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตที่ไม่เสถียร หลักการฝังในการปฏิบัติงาน (embeddedness in practice) ที่เชื่อมโยงกิจกรรมชุมชนเข้ากับการสอนจริงในชั้นเรียน หลักความต่อเนื่องและก้าวหน้า (continuity and progression) ที่มีวงจรการเรียนรู้ที่สม่ำเสมอ และหลักการสะท้อนตนเองเชิงวิชาชีพ (professional reflexivity) ที่ให้พื้นที่ครูใหม่ตรวจสอบและสร้างความหมายต่อประสบการณ์การสอนของตนเองอย่างมีโครงสร้าง สำหรับข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน การออกแบบควรใช้แนวทาง low-bandwidth first โดยเลือกแพลตฟอร์มและรูปแบบกิจกรรมที่ทำงานได้ดีในสภาพการเชื่อมต่อความเร็วต่ำหรืออินเทอร์เน็ตมือถือ ซึ่งเป็นสภาพที่พบบ่อยในพื้นที่ชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปิยะ ศักดิ์เจริญ, 2565)

2. องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบที่นำเสนอ

รูปแบบ Online PLC ที่บทความนี้สังเคราะห์ขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสี่ส่วนที่ทำงานเชื่อมโยงกัน ส่วนแรกคือโครงสร้างชุมชน ซึ่งเสนอให้จัดกลุ่มครูใหม่ในระดับข้ามโรงเรียนในขอบเขตเขตพื้นที่การศึกษาเดียวกัน โดยมีสมาชิกกลุ่มละ 8-12 คนจากสาขาวิชาที่ใกล้เคียงกัน มีผู้อำนวยการความสะดวก 1 คน ต่อกลุ่ม และมีศึกษานิเทศก์ประจำเขตทำหน้าที่กำกับดูแลในระดับนโยบาย โครงสร้างเช่นนี้มีขนาดที่เหมาะสมให้เกิดความไว้วางใจและการสนทนาที่ลึกซึ้ง ขณะเดียวกันก็มีความหลากหลายเพียงพอที่จะเกิดการเรียนรู้ข้ามบริบท (Stoll et al., 2006)

ส่วนที่สองคือกิจกรรมหลักซึ่งออกแบบให้ครอบคลุมสี่ประเภท ได้แก่ การสะท้อนคิดผ่านบันทึกวิชาชีพดิจิทัล (digital professional journal) ที่ครูแต่ละคนบันทึกและแบ่งปันในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านการประชุมออนไลน์แบบพบหน้าเสมือนจริง (synchronous video conference) อย่างน้อยสองสัปดาห์ต่อครั้ง การสังเกตการสอนแบบวิดีโอสั้น (micro-teaching video observation) ที่ครูบันทึกชั่วโมงสอนของตนเองและนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน และการวางแผนการสอนร่วม (collaborative lesson planning) ผ่านเอกสารออนไลน์ที่แก้ไขพร้อมกันได้

ส่วนที่สามคือแพลตฟอร์มและเครื่องมือ โดยเสนอให้ใช้การผสมผสานระหว่าง LINE OpenChat หรือ Facebook Group สำหรับการสื่อสารรายวัน Google Meet หรือ Zoom สำหรับการประชุมเต็มรูปแบบ Google Drive สำหรับการจัดเก็บและแบ่งปันเอกสาร และแบบฟอร์มออนไลน์สำหรับการสะท้อนคิด

เชิงโครงสร้าง การเลือกใช้เครื่องมือที่ครูไทยคุ้นเคยและเข้าถึงได้ผ่านโทรศัพท์มือถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการลดอุปสรรคในการเข้าร่วม (Macià & García, 2016)

ส่วนที่สี่คือวงจรการเรียนรู้ที่เสนอให้ดำเนินการเป็นรอบสี่สัปดาห์ต่อครั้ง ประกอบด้วย สัปดาห์แรกเป็นการตั้งคำถามและกำหนดประเด็นจากชั้นเรียน สัปดาห์ที่สองเป็นการสังเกตและบันทึก สัปดาห์ที่สามเป็นการแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ร่วมกัน และสัปดาห์ที่สี่เป็นการสังเคราะห์และวางแผนปรับปรุง วงจรนี้สอดคล้องกับกรอบ Inquiry Cycle ที่ Timperley et al. (2014) เสนอไว้สำหรับการพัฒนาครูเชิงลึก

ภาพที่ 2 วงจรการเรียนรู้ Online PLC 4 สัปดาห์ สำหรับครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส
(ดัดแปลงจาก Timperley et al., 2014 และ DuFour et al., 2016)

3. กลไกการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพผ่าน Online PLC

รูปแบบที่สังเคราะห์ขึ้นนี้มีกลไกเฉพาะสามประการที่มุ่งเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพโดยตรง กลไกแรกคือการสร้างพื้นที่สะท้อนคิดอย่างมีโครงสร้าง (structured reflective space) โดยการใช้กรอบคำถามนำ (Guiding Questions) ที่ออกแบบให้ครูใหม่ถกเถียงตนเองในฐานะครูอย่างลึกซึ้ง อาทิ “เหตุการณ์ใดในสัปดาห์นี้ที่ทำให้คุณรู้สึกว่าคุณเป็นครูจริง ๆ” หรือ “คุณคิดว่าครูประเภทใดที่คุณกำลังจะเป็น” Beauchamp และ Thomas (2009) ยืนยันว่าการสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างเช่นนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาอัตลักษณ์อย่างมีสำนึก

กลไกที่สองคือการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of Belonging) ผ่านกิจกรรมที่ออกแบบให้ครูใหม่ทั้งให้และรับการสนับสนุนในเวลาเดียวกัน ซึ่งสร้างความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงผู้รับความช่วยเหลือเท่านั้น

กลไกที่สามอิงโดยตรงจากแนวคิด legitimate peripheral participation ของ Wenger (1998) ซึ่งเสนอว่าสมาชิกใหม่ของชุมชนควรเริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมในระดับที่ไม่ต้องรับผิดชอบมาก และค่อย ๆ เพิ่มบทบาทตามเวลา ในรูปแบบ Online PLC ที่นำเสนอนี้ ครูใหม่เริ่มต้นจากการเป็นผู้สังเกตและถามคำถาม จากนั้นเป็นผู้แบ่งปันประสบการณ์ และในที่สุดอาจทำหน้าที่ผู้นำกิจกรรมย่อยได้ในภายหลัง การเดินทางจากสมาชิกชายขอบสู่สมาชิกหลักนี้เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพที่เข้มแข็งขึ้น

4. เงื่อนไขความสำเร็จและปัจจัยที่ต้องคำนึงถึง

ความสำเร็จของ Online PLC รูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญหลายประการ

ประการแรกคือทักษะดิจิทัลขั้นพื้นฐานของผู้เข้าร่วม แม้จะไม่จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญสูง แต่ครูควรสามารถใช้แอปพลิเคชันพื้นฐานและโปรแกรมประชุมออนไลน์ได้ ดังนั้น ควรจัดการปฐมนิเทศด้านเทคนิคก่อนเริ่มโครงการและมีช่องทางให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สองคือบทบาทของผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ซึ่ง Trust, Krutka และ Carpenter (2016) ยืนยันว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อความยั่งยืนของ Online PLC ผู้อำนวยความสะดวกควรมีทักษะในการสร้างบรรยากาศไว้วางใจ กระตุ้นการสนทนาเชิงลึก จัดการกับความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ และเชื่อมโยงการสนทนาเข้ากับเป้าหมายทางวิชาชีพ

ประการที่สามคือการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนและนโยบายระดับเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งรวมถึงการจัดเวลาในตารางงานให้ครูเข้าร่วมกิจกรรม การยอมรับว่า Online PLC เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพอย่างเป็นทางการ และการสื่อสารคุณค่าของชุมชนนี้ต่อชุมชนโรงเรียนในวงกว้าง (Darling-Hammond et al., 2017)

5. หลักฐานสนับสนุนประสิทธิผลของรูปแบบ

งานวิจัยทั้งในบริบทไทยและนานาชาติให้หลักฐานสนับสนุนประสิทธิผลของรูปแบบ Online PLC ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับที่นำเสนอ ในระดับนานาชาติ Bett และ Makewa (2020) ศึกษา Online PLC ของครูในพื้นที่ชนบทแอฟริกาตะวันออกและพบว่าครูที่เข้าร่วมรายงานความรู้สึกโดดเดี่ยวทางวิชาชีพลดลงอย่างมีนัยสำคัญภายในหกเดือน และมีการนำแนวปฏิบัติใหม่มาใช้ในห้องเรียนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด Hur และ Brush (2009) ศึกษาชุมชนออนไลน์ของครูในสหรัฐอเมริกาและพบว่าการแลกเปลี่ยนเรื่องเล่าจากชั้นเรียน (classroom narratives) เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการสะท้อนคิดและพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพได้มากที่สุด ในบริบทไทย งานวิจัยของ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชนินันท์ พุกฤษ์ประมุล (2564) ที่ศึกษา Online PLC สำหรับครูในสามจังหวัดชายแดนใต้พบว่ากลุ่มที่มีผู้อำนวยความสะดวกที่ผ่านการฝึกอบรมมาอย่างดีมีความต่อเนื่องของการเข้าร่วมและคุณภาพของการแลกเปลี่ยนที่สูงกว่ากลุ่มที่ดำเนินการแบบอิสระอย่างชัดเจน หลักฐานเหล่านี้ยืนยันว่ารูปแบบที่บทความนี้สังเคราะห์มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีพื้นฐานทางหลักฐานที่เชื่อถือได้ ทว่าการนำรูปแบบ

ดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติจริงในระดับระบบจำเป็นต้องมีข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละฝ่าย ซึ่งจะเป็นสาระสำคัญที่บทความนี้นำเสนอในหัวข้อถัดไป

ข้อเสนอเชิงวิชาการและแนวทางปฏิบัติ

1. ข้อเสนอสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะผู้กำหนดสภาพแวดล้อมที่เอื้อหรือขัดขวางการพัฒนาวิชาชีพครูในระดับโรงเรียน ข้อเสนอแรกและเร่งด่วนที่สุดสำหรับผู้บริหารคือการจัดโครงสร้างเวลาอย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดให้การเข้าร่วม Online PLC เป็นส่วนหนึ่งของตารางการทำงานปกติของครูใหม่ ไม่ใช่กิจกรรมเสริมที่ต้องทำนอกเวลาราชการ Leithwood, Harris และ Hopkins (2020) ยืนยันว่าการที่ผู้บริหารจัดสรรเวลาให้การเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นสัญญาณสำคัญที่สื่อถึงคุณค่าที่โรงเรียนให้กับการพัฒนาครู และมีผลต่อแรงจูงใจในการเข้าร่วมของครูอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ผู้บริหารควรสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการจัดให้มีพื้นที่ที่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ตเสถียรสำหรับการประชุมออนไลน์ หรืออำนวยความสะดวกให้ครูเข้าถึงอุปกรณ์ที่จำเป็นเมื่อไม่มีอุปกรณ์ส่วนตัวที่เพียงพอ ในแง่ของการสร้างวัฒนธรรมโรงเรียน ผู้บริหารควรแสดงออกอย่างชัดเจนว่าการถามคำถาม การยอมรับความไม่รู้ และการแสวงหาคำแนะนำจากเพื่อนร่วมวิชาชีพนั้นเป็นพฤติกรรมที่ได้รับการส่งเสริม ไม่ใช่สัญญาณของความอ่อนแอ วัฒนธรรมเช่นนี้เป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้ครูใหม่กล้าเปิดเผยปัญหาและเรียนรู้อย่างแท้จริงในชุมชน (Hord, 2004) สำหรับการติดตามและประเมินผล ผู้บริหารไม่ควรประเมิน Online PLC ด้วยตัวชี้วัดเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว เช่น จำนวนครั้งที่เข้าร่วม หากแต่ควรให้ความสำคัญกับการสังเกตการเปลี่ยนแปลงในแนวปฏิบัติของครูในห้องเรียน และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับประสบการณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่อย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอสำหรับนักการศึกษาและนักวิชาชีพครู

สำหรับผู้ทำงานในฐานะผู้อำนวยความสะดวก ศึกษานิเทศก์ หรือนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครู บทความนี้เสนอให้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการอำนวยความสะดวกสำหรับบริบทออนไลน์เป็นพิเศษ เนื่องจากทักษะที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม PLC แบบพบหน้ากันไม่สามารถถ่ายโอนมาใช้ในพื้นที่ดิจิทัลได้โดยอัตโนมัติ Trust et al. (2016) พบว่าผู้อำนวยความสะดวกที่มีประสิทธิภาพใน Online PLC ต้องมีความสามารถเฉพาะในการสร้างการมีส่วนร่วมในสภาพที่ขาดสัญญาณที่ไม่ใช่ภาษา การจัดการกับความเงียบในพื้นที่ดิจิทัล และการออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมจากผู้เข้าร่วมที่มีบุคลิกภาพแตกต่างกัน การจัดหลักสูตรพัฒนาผู้อำนวยความสะดวก Online PLC อย่างเป็นระบบโดยสถาบันผลิตครูหรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจึงเป็นสิ่งที่ควรดำเนินการอย่างเร่งด่วน

นอกจากนี้ Online PLC ยังเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการบ่มเพาะวัฒนธรรมการวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Action Research) การออกแบบกิจกรรมชุมชนให้มุ่งจัดการตั้งคำถาม การ

สังเกต และการสะท้อนคิดที่เชื่อมโยงกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ จะช่วยให้ครูใหม่พัฒนาสายตาของ “ครูนักวิจัย” ควบคู่ไปกับการสอน ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของครูมืออาชีพในศตวรรษที่ 21 (วิจารณ์ พานิช, 2555) การสร้างเครือข่ายวิชาชีพข้ามเขตพื้นที่ผ่านการเชื่อม Online PLC หลาย ๆ กลุ่มเข้าด้วยกันในโอกาสพิเศษ เช่น การสัมมนาออนไลน์ประจำภาคเรียน ยังจะช่วยขยายโลกทัศน์ทางวิชาชีพของครูใหม่ให้กว้างออกไปเกินกว่าบริบทโรงเรียนและเขตพื้นที่ของตนเองอีกด้วย

3. ข้อเสนอสำหรับหน่วยงานนโยบาย

ในระดับนโยบาย บทความนี้เสนอให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและครูสภาพิชาจารย์บรรจุ Online PLC เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการพัฒนาครูอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดให้มีชั่วโมงการเรียนรู้ผ่าน Online PLC นับเป็นชั่วโมงพัฒนาวิชาชีพที่ได้รับการรับรองได้ การรับรองสถานะนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจูงใจให้ครูเข้าร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เนื่องจากในระบบปัจจุบัน ครูมีภาระในการสะสมชั่วโมงพัฒนาวิชาชีพที่ได้รับการรับรองจากช่องทางที่จำกัด (Darling-Hammond et al., 2017) ในส่วนของการจัดสรรงบประมาณ ควรมีการพิจารณาสนับสนุนค่าใช้จ่ายด้านอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์ดิจิทัลสำหรับครูในพื้นที่ห่างไกลเป็นการเฉพาะ รวมถึงการขยายโครงการอินเทอร์เน็ตประชารัฐให้ครอบคลุมพื้นที่ที่ยังขาดการเชื่อมต่อที่มั่นคง ประการสุดท้าย การปรับเกณฑ์การประเมินวิทยฐานะให้รับรองการมีส่วนร่วมและการสร้างผลงานผ่าน Online PLC จะเป็นแรงจูงใจเชิงระบบที่ช่วยให้การพัฒนาครูแบบนี้มีคามยั่งยืนในระยะยาว

4. ข้อจำกัดของบทความและทิศทางการวิจัยในอนาคต

บทความวิชาการฉบับนี้มีข้อจำกัดสำคัญที่ควรระบุไว้อย่างตรงไปตรงมา

ประการแรก รูปแบบ Online PLC ที่นำเสนอขึ้นเป็นการสังเคราะห์เชิงทฤษฎีและอาศัยหลักฐานจากงานวิจัยในบริบทที่ใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่ ยังขาดการทดสอบเชิงประจักษ์ในบริบทโรงเรียนขยายโอกาสไทยโดยตรง งานวิจัยเชิงทดลองหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ติดตามครูใหม่ในระยะยาวจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในขั้นต่อไป

ประการที่สอง รูปแบบที่เสนออาจต้องได้รับการปรับให้เหมาะสมกับบริบทย่อยที่แตกต่างกัน เช่น โรงเรียนขยายโอกาสในพื้นที่ภูเขาสูงที่มีข้อจำกัดด้านการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต หรือโรงเรียนที่มีครูซึ่งมีทักษะดิจิทัลในระดับต่ำมาก รวมถึงบริบทที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และภาษาสูงซึ่งอาจส่งผลต่อรูปแบบการสื่อสารในชุมชน

ประเด็นเหล่านี้เปิดพื้นที่สำหรับวาระการวิจัยที่สำคัญในอนาคต ทั้งในด้านการออกแบบและประเมินผลรูปแบบ Online PLC เฉพาะบริบท การศึกษากระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพในสภาพแวดล้อมดิจิทัล และการวิจัยเชิงนโยบายเกี่ยวกับเงื่อนไขระบบที่เอื้อต่อการขยายผล Online PLC ในระดับชาติ ข้อค้นพบและข้อเสนอทั้งหมดที่นำเสนอในบทความนี้รวมกันชี้ไปยังข้อสรุปที่สำคัญซึ่งจะนำเสนออย่างกระชับและครอบคลุมในบทสรุปที่ตามมา

บทสรุป

บทความวิชาการฉบับนี้ได้นำเสนอการวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเกี่ยวกับปัญหาการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางสูงและมักถูกมองข้ามในวาระการพัฒนาการศึกษาระดับชาติ โดยพิจารณาผ่านกรอบทฤษฎีบูรณาการที่ผสมผสานแนวคิดอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของ Beijaard et al. และ Beauchamp & Thomas เข้ากับทฤษฎี Community of Practice ของ Wenger และกรอบ PLC ของ DuFour et al. การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความโดดเดี่ยวทางวิชาชีพ การขาดระบบพี่เลี้ยงที่มีคุณภาพ ภาระงานที่ไม่ตรงสาขาวิชา และช่องว่างของนโยบายการสนับสนุนล้วนเป็นปัจจัยที่กีดกันกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่ในพื้นที่ห่างไกลอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่อัตราการสูญเสียบุคลากรครูที่มีนัยสำคัญต่อระบบการศึกษาไทยในระยะยาว

รูปแบบ Online PLC ที่บทความนี้สังเคราะห์ขึ้นมีคุณค่าโดดเด่นในสองมิติ มิติแรกคือความสามารถในการตอบสนองต่อข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของบริบทโรงเรียนขยายโอกาสได้โดยตรง ทั้งการข้ามพ้นระยะทาง การลดต้นทุนการพัฒนาวิชาชีพ และการสร้างชุมชนวิชาชีพที่มีความหลากหลายซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กไม่อาจสร้างได้ด้วยตนเอง มิติที่สองคือการออกแบบที่มุ่งเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพโดยตรง ไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดความรู้ด้านการสอน ผ่านกลไกการสะท้อนคิดเชิงโครงสร้าง การสร้างเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และการอำนวยความสะดวกให้ครูใหม่เดินทางจากสมาชิกชายขอบสู่สมาชิกหลักของชุมชนวิชาชีพอย่างมีความหมายในเชิงนโยบายและวิชาชีพ ข้อเสนอที่นำเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษา นักการศึกษา และหน่วยงานนโยบายได้ชี้ทิศทางที่ชัดเจนว่าการพัฒนาครูใหม่ในพื้นที่ห่างไกลจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกระดับของระบบการศึกษาพร้อมกัน ไม่อาจปล่อยให้เป็นการของโรงเรียนและครูแต่ละคนแก้ปัญหาด้วยตนเอง

การบรรจุ Online PLC เข้าสู่โครงสร้างระบบการพัฒนาครูอย่างเป็นทางการ การจัดสรรงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และการปรับเกณฑ์การประเมินวิทยฐานะให้เปิดรับการพัฒนาผ่านชุมชนออนไลน์ ล้วนเป็นก้าวที่จำเป็นและเป็นไปได้หากมีเจตจำนงทางนโยบายที่ชัดเจนท้ายที่สุด การลงทุนในการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาสมิใช่เพียงการแก้ปัญหาการขาดแคลนครูในระยะสั้น หากแต่เป็นการวางรากฐานให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ห่างไกลทั่วประเทศได้รับการศึกษาจากครูที่มีความมั่นคงทางวิชาชีพ มีแรงบันดาลใจ และเชื่อมั่นในคุณค่าของตนเองอย่างแท้จริง วิสัยทัศน์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช (2555) ที่เน้นว่าครูเพื่อศิษย์ที่แท้จริงต้องเติบโตมาจากชุมชนที่เอื้ออาทร เรียนรู้ร่วมกัน และไม่ทอดทิ้งกัน Online PLC คือชุมชนเช่นนั้น ที่เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้สามารถสร้างขึ้นได้แม้ระหว่างครูที่อยู่ห่างกันเป็นร้อยกิโลเมตร

เอกสารอ้างอิง

- คุรุสภา. (2565). รายงานสถิติการประกอบวิชาชีพครูและสถิติการลาออกจากวิชาชีพ ปีการศึกษา 2565. สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.
- ชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์, วิทยา จันทร์ศิลา และ สมบัติ ฤทธิเดช. (2564). สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- ทิพย์รัตน์ นพฤทธิ์. (2565). แรงกดดันจากชุมชนและบทบาทที่คาดหวังต่อครูในพื้นที่ชนบท: กรณีศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสในภาคอีสาน. วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม, 18(1), 45–62.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชนินันท์ พงษ์ประมุข. (2564). ประสิทธิภาพของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์สำหรับครูในพื้นที่ชายแดนใต้: บทบาทของผู้อำนวยความสะดวกและความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วม. วารสารวิทยาลัยการฝึกหัดครู, 17(2), 112–130.
- ปิยะ ศักดิ์เจริญ. (2565). โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลและความพร้อมในการเรียนรู้ออนไลน์ของครูในพื้นที่ห่างไกล. วารสารเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา, 15(3), 78–95.
- พรทิพย์ แข็งขัน. (2564). ระบบครูพี่เลี้ยงในโรงเรียนขยายโอกาส: ความเป็นจริงและความคาดหวังของครูใหม่. วารสารครูศาสตร์, 49(4), 201–218.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- ศิริพร ศรีวรกุล และ ทิพย์สุดา คิตเลิศ. (2566). ความโดดเด่นทางวิชาชีพและความต้องการการสนับสนุนของครูใหม่ในโรงเรียนขยายโอกาส: การสำรวจระดับชาติ. วารสารวิจัยทางการศึกษา, 17(1), 33–51.
- สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์. (2563). การดำเนินนโยบาย PLC ในโรงเรียนขยายโอกาส: ช่องว่างระหว่างนโยบายและการปฏิบัติ. วารสารนโยบายการศึกษา, 8(2), 55–74.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). แนวทางการดำเนินงานชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC). กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2565). รายงานสถิติโรงเรียนในสังกัด สพฐ. ประจำปีการศึกษา 2565. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). รายงานสภาวะการณ์การศึกษาไทยในเวทีโลก ปี 2564. กระทรวงศึกษาธิการ.
- Beauchamp, C., & Thomas, L. (2009). Understanding teacher identity: An overview of issues in the literature and implications for teacher education. *Cambridge Journal of Education*, 39(2), 175–189. <https://doi.org/10.1080/03057640902902252>

- Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. **Teaching and Teacher Education**, 20(2), 107–128. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001>
- Bett, H., & Makewa, L. (2020). Can Facebook groups enhance continuing professional development of teachers? Lessons from Kenya. **Asia-Pacific Journal of Teacher Education**, 48(2), 132–146. <https://doi.org/10.1080/1359866X.2018.1542662>
- Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). Effective teacher professional development. **Learning Policy Institute**. <https://doi.org/10.54300/122.311>
- Day, C., & Gu, Q. (2014). **Resilient teachers, resilient schools: Building and sustaining quality in testing times**. Routledge.
- DuFour, R., DuFour, R., Eaker, R., & Many, T. W. (2016). **Learning by doing: A handbook for professional learning communities at work** (3rd ed.). Solution Tree Press.
- Fantilli, R. D., & McDougall, D. E. (2009). **A study of novice teachers: Challenges and supports** in the first years. **Teaching and Teacher Education**, 25(6), 814–825. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2009.02.021>
- Freedman, S. W., & Appleman, D. (2009). “In it for the long haul”: How teacher education can contribute to teacher retention in high-poverty, urban schools. **Journal of Teacher Education**, 60(3), 323–337. <https://doi.org/10.1177/0022487109336181>
- Hord, S. M. (Ed.). (2004). **Learning together, leading together: Changing schools through professional learning communities**. Teachers College Press.
- Hur, J. W., & Brush, T. A. (2009). Teacher participation in online communities: Why do teachers want to participate in self-generated online communities of K–12 teachers? **Journal of Research on Technology in Education**, 41(3), 279–303. <https://doi.org/10.1080/15391523.2009.10782532>
- Ingersoll, R. M., & Strong, M. (2011). The impact of induction and mentoring programs for beginning teachers: A critical review of the research. **Review of Educational Research**, 81(2), 201–233. <https://doi.org/10.3102/0034654311403323>
- Lantz-Andersson, A., Lundin, M., & Selwyn, N. (2018). Twenty years of online teacher communities: A systematic review of formally-organized and informally-

- developed professional learning groups. **Teaching and Teacher Education**, 75, 302–315. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.07.007>
- Leithwood, K., Harris, A., & Hopkins, D. (2020). Seven strong claims about successful school leadership revisited. **School Leadership & Management**, 40(1), 5–22. <https://doi.org/10.1080/13632434.2019.1596077>
- Macià, M., & García, I. (2016). Informal online communities and networks as a source of teacher professional development: A review. **Teaching and Teacher Education**, 55, 291–307. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.01.021>
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2017). Motivated for teaching? Associations with school goal structure, teacher self-efficacy, job satisfaction and emotional exhaustion. **Teaching and Teacher Education**, 67, 152–160. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2017.06.006>
- Stoll, L., Bolam, R., McMahon, A., Wallace, M., & Thomas, S. (2006). Professional learning communities: A review of the literature. **Journal of Educational Change**, 7(4), 221–258. <https://doi.org/10.1007/s10833-006-0001-8>
- Timperley, H., Kaser, L., & Halbert, J. (2014). **A framework for transforming learning in schools: Innovation and the spiral of inquiry**. Centre for Strategic Education.
- Trust, T., Krutka, D. G., & Carpenter, J. P. (2016). “Together we are better”: Professional learning networks for teachers. **Computers & Education**, 102, 15–34. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2016.06.007>
- Vescio, V., Ross, D., & Adams, A. (2008). A review of research on the impact of professional learning communities on teaching practice and student learning. **Teaching and Teacher Education**, 24(1), 80–91. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2007.01.004>
- Wenger, E. (1998). **Communities of practice: Learning, meaning, and identity**. Cambridge University Press.

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมตามแนวทางการแก้ไขปัญหา
ความขัดแย้งของสถาบันครอบครัว

**Buddhism and Social Development through Approaches to Resolving Conflicts
within the Family Institution**

สงคราม จันทาทศิริ¹

โรงเรียนบ้านคลองหลวง จังหวัดสมุทรสาคร¹

Songkhram Chantakiri¹

Ban Khlong Luang School, Samut Sakhon Province¹

E-mail: mcu.songkhram@gmail.com¹

Received June 7, 2026; Revised June 29, 2026; Accepted June 30, 2026.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเกี่ยวกับ “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมตามแนวทางการแก้ไข
ปัญหาความขัดแย้งของสถาบันครอบครัว” ชี้ให้เห็น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี
ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง และความเห็นต่างภายในครอบครัวมากขึ้น การศึกษา
พบว่า ปัญหาครอบครัวส่วนใหญ่เกิดจากการขาดความเข้าใจ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการ
สื่อสารที่เหมาะสม รวมทั้งปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การดิ้นรน การพนัน และสารเสพติด ซึ่งล้วนส่งผล
กระทบต่อความสัมพันธ์ สุขภาพกาย สุขภาพจิต และความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ดังนั้นจะเห็นได้
ว่าพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและพัฒนาสังคมได้อย่าง
เหมาะสม เพื่อส่งเสริมความเมตตา ความเสียสละ การให้อภัย และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจน
ช่วยพัฒนามนุษย์ให้มีสติ ปัญญา และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และการจัดการความขัดแย้งโดยอาศัย
การเปิดใจรับฟัง การใช้เหตุผล และการร่วมกันหาทางออกอย่างสร้างสรรค์ ยังช่วยเสริมสร้างความ
เข้มแข็งให้แก่ครอบครัวและสังคมได้อย่างยั่งยืน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับ
การพัฒนาสังคม จึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยสร้างความมั่นคง สงบสุข และความยั่งยืนให้แก่สถาบัน
ครอบครัวและสังคมไทยในอนาคต

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม, การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว, สถาบัน
ครอบครัวกับสังคมไทย

Abstract

The academic article entitled “Buddhism and Social Development through Conflict Resolution in Family Institutions” points out that economic, social, and technological changes have increasingly caused conflicts, violence, and emotional distance within families. The study found that most family problems are caused by a lack of understanding, honesty, responsibility, and effective communication, as well as economic problems, alcohol addiction, gambling, and substance abuse. These factors directly affect relationships, physical and mental health, and the stability of family institutions. Therefore, Buddhism can be appropriately applied to conflict resolution and social development by promoting compassion, sacrifice, forgiveness, and peaceful coexistence. Buddhist principles also help individuals develop mindfulness, wisdom, and morality in daily life. Furthermore, conflict management through open-minded listening, rational thinking, and constructive problem-solving can strengthen families and society in a sustainable way. The integration of Buddhist principles with social development is thus an important approach to creating stability, peace, and sustainability for family institutions and Thai society in the future.

Keywords : Buddhism and Social Development, Conflict Resolution in Family Problems, Family Institution and Thai Society

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน โดยพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนไทยได้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม ตลอดจนการสร้างความสุขให้แก่ครอบครัวและชุมชน ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาจิตใจ ส่งผลให้พระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากฐานสำคัญของสังคมไทยที่ช่วยหล่อหลอมให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน ได้ส่งผลให้สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานสำคัญของสังคมไทยต้องเผชิญกับปัญหาและความขัดแย้งในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาการหย่าร้าง ตลอดจนความแตกต่างทางความคิดและพฤติกรรมของคนต่างวัย ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของครอบครัวและสังคมโดยรวม โดยพระพุทธศาสนาในฐานะแนวทางแห่งการพัฒนาชีวิตและสังคม จึงสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในสถาบันครอบครัวได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจ ความเมตตา การให้อภัย ความเสียสละ และการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต อันจะช่วยลด

ความขัดแย้ง สร้างความสัมพันธ์อันดี และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมตามแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสถาบันครอบครัว จึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุขและมีคุณภาพต่อไปในอนาคต (ภัสสร ลิมานนท์, 2541: 258-265)

ในอดีตที่ผ่านมา สถาบันครอบครัวไทยนับเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคม โดยสมาชิกในครอบครัวมีความใกล้ชิด ผูกพัน และดำเนินชีวิตร่วมกันเสมือนเป็นหน่วยเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา ตลอดจนการสื่อสาร การอบรมเลี้ยงดู และการแสดงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัว ล้วนมีส่วนสำคัญต่อการหล่อหลอมพฤติกรรม คุณลักษณะ และพัฒนาการทางจิตใจของบุตรธิดา ครอบครัวที่เต็มไปด้วยความรัก ความเข้าใจ และความเอื้ออาทรต่อกัน จะช่วยส่งเสริมให้สมาชิกสามารถดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างราบรื่นและมีความสุข นอกจากนี้ บรรยายากภายในครอบครัวยังเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงสุขภาพจิตและประสิทธิภาพของสถาบันครอบครัว ซึ่งมีบทบาทในการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่สมาชิก เพื่อให้สามารถเผชิญและต่อต้านสิ่งเร้าหรือพฤติกรรมที่สังคมไม่พึงประสงค์ได้อย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ ครอบครัวจึงถือเป็นดัชนีสำคัญที่สะท้อนถึงความสุขและความมั่นคงของสังคมโดยรวม (เจริญ พรหมอยู่, 2526) อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมไทยเข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงและกระแสโลกาภิวัตน์ วิถีชีวิตของผู้คนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ความเจริญทางวัตถุและแนวคิดบริโภคนิยมได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมากขึ้น ประกอบกับการหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างประเทศ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ระบบเศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสถาบันครอบครัวไทย ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตจากเดิมที่เรียบง่ายและพึ่งพาอาศัยกัน กลายเป็นวิถีชีวิตที่เร่งรีบและแข่งขันมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีเวลาให้กันลดน้อยลง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ ความเข้าใจ และบทบาทของครอบครัวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (ดารา ที่ปะปาล, 2538)

สรุปสถาบันครอบครัวไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญในการหล่อหลอมคุณธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิต ครอบครัวที่อบอุ่น เต็มไปด้วยความรัก ความเข้าใจ และทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูสมาชิกอย่างเหมาะสม จะเป็นดัชนีชี้วัดความสุขและเป็นภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งของสังคมโดยรวมอย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์และกระแสบริโภคนิยม วิถีชีวิตของคนไทยได้เปลี่ยนไปสู่ความเร่งรีบ การแข่งขัน และการพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาให้กันน้อยลง เกิดความห่างเหิน ขาดความเข้าใจ นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงในครอบครัว และอัตราการหย่าร้างที่สูงขึ้น ซึ่งกระทบต่อความมั่นคงของสังคมโดยรวมด้วยเหตุนี้ การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น ความเมตตา การให้อภัย การใช้เหตุผล และความเสียสละ มาประยุกต์ใช้ในการระงับและแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์

ลดช่องว่างระหว่างวัย และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวไทย เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุขและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ปัญหาของสถาบันครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

ปัญหาของสถาบันครอบครัวในสังคมปัจจุบันมีความหลากหลายและซับซ้อน อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ และบทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต แม้ว่าปัญหาครอบครัวจะมีอยู่หลายด้านและไม่อาจจำกัดขอบเขตได้ทั้งหมด แต่สามารถสะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นบ่อยในสังคมปัจจุบัน ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันครอบครัวและการพัฒนาสังคมโดยรวม ประกอบด้วย

1. ปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัว

ความขัดแย้งถือเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นได้ในทุกครอบครัว เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนมีความคิดเห็น ทศนคติ อุปนิสัย ความเชื่อ และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่คนแต่ละช่วงวัยได้รับอิทธิพลจากสื่อ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดช่องว่างทางความคิดระหว่างพ่อแม่กับบุตร หรือระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว เช่น ความขัดแย้งด้านการเลี้ยงดูบุตร การใช้สื่อออนไลน์ การใช้จ่ายทางการเงิน หรือแนวคิดในการดำเนินชีวิต เมื่อสมาชิกในครอบครัวขาดการสื่อสารที่ดี ขาดความอดทนอดกลั้น และไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ย่อมนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้ง การใช้ถ้อยคำรุนแรง และความแตกแยกภายในครอบครัว

2. ปัญหาความเห็นห่างทางความสัมพันธ์

สภาพสังคมในยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแข่งขันทางเศรษฐกิจและการทำงาน ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกันลดน้อยลง หลายครอบครัวต้องแยกย้ายกันทำงานหรือศึกษาในต่างพื้นที่ ขณะเดียวกัน แม้บางครอบครัวจะอยู่ร่วมกันแต่กลับมีความห่างเหินทางอารมณ์ เนื่องจากต่างคนต่างใช้เวลาอยู่กับโทรศัพท์มือถือ สื่อสังคมออนไลน์ หรือภาระหน้าที่ส่วนตัว จนขาดการพูดคุยและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ความเห็นห่างดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดที่พึ่งทางจิตใจ และเกิดความรู้สึกโดดเดี่ยว

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจและภาระทางการเงิน

ปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันครอบครัวในปัจจุบัน เนื่องจากค่าครองชีพที่สูงขึ้น ภาระหนี้สิน รายได้ที่ไม่เพียงพอ รวมถึงการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ทำให้หัวหน้าครอบครัวต้องเผชิญกับความกดดันทั้งทางร่างกายและจิตใจ หลายครอบครัวเกิดความเครียดจากปัญหาค่าใช้จ่าย การศึกษาของบุตร การผ่อนชำระที่อยู่อาศัย หรือภาระหนี้สินต่าง ๆ จนกลายเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและปัญหาภายในครอบครัว

แม้สังคมปัจจุบันจะเต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่ส่งผลต่อสถาบันครอบครัว แต่หากสมาชิกในครอบครัวสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ทั้งด้านการสื่อสาร การอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา การให้อภัย และการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ย่อมจะช่วยลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความอบอุ่น และพัฒนาสถาบันครอบครัวให้เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมที่มั่นคงและยั่งยืนต่อไปได้ (จิตวิทยากับครอบครัว, 2569: ออนไลน์)

พระพุทธศาสนามีคำสอนที่สำคัญที่ไว้สำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจ การนำธรรมะมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีได้จำกัดอยู่เพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจ พัฒนาครอบครัว และพัฒนาสังคมให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หลักธรรมดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสถาบันครอบครัวได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากปัญหาครอบครัวส่วนใหญ่ล้วนเกิดจากความยึดมั่นถือมั่น การขาดสติ การใช้อารมณ์ และการไม่ยอมรับความคิดเห็นหรือความแตกต่างของกันและกัน ดังนั้นการแก้ปัญหาทุกอย่างต้องเริ่มต้นจาก “การพัฒนาจิตใจ” เพราะเมื่อจิตใจขาดสติและปัญญา ย่อมนำไปสู่ความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งภายในครอบครัวและสังคม ดังนั้น การฝึกสติให้รู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง จะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวสามารถควบคุมอารมณ์ ลดการใช้อารมณ์รุนแรง และเปิดใจรับฟังกันมากขึ้น อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพัฒนาสังคมต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม หากสมาชิกในครอบครัวมีศีลธรรม มีความรับผิดชอบ และดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 ย่อมส่งผลให้สังคมโดยรวมเกิดความสงบเรียบร้อย ลดปัญหาความรุนแรง อาชญากรรม การเบียดเบียน และความเสื่อมทางศีลธรรม ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต จึงไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งภายในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสังคมให้เกิดความมั่นคง สงบสุข และยั่งยืนต่อไปได้อีกด้วย (พระสนอง กตปุญโญ, 2569)

สรุปบทบาทของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมตามแนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งของสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานสำคัญของสังคมไทย ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่ส่งผลให้เกิดปัญหาคความขัดแย้ง ความเห็นต่าง และปัญหาด้านเศรษฐกิจภายในครอบครัวมากขึ้น โดยมุ่งศึกษาการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และการเจริญสติ มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้าใจ ความเมตตา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อันจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัว และนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มั่นคง สงบสุข และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

แนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาครอบครัว

ศีลถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตคู่ของสามีภรรยา หากทั้งสองฝ่ายยึดมั่นในหลัก

ศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ จริใจ และปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ ย่อมทำให้ครอบครัวดำรงอยู่ด้วยความมั่นคงและมีความสุข หลักสัทธาสน์โดยซึ่งหมายถึงความยินดีพอใจเฉพาะในคู่ครองของตน และการยึดมั่นในศีลข้อกามเมสุมิจนอาจารย์ ถือเป็นแนวทางสำคัญในการครองชีวิตคู่ให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม ในทางตรงกันข้าม หากคู่สมรสขาดความซื่อสัตย์ ขาดความจริงใจ และประพฤติดื้อต่อหลักศีลธรรม ย่อมนำไปสู่ความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจ และความขัดแย้งภายในครอบครัว ส่งผลให้ความรักและความสุขที่เคยมีลดน้อยลง กลายเป็นปัญหาการทะเลาะวิวาทและความบาดหมางตามมา ซึ่งไม่เพียงกระทบต่อความสัมพันธ์ของสามีภรรยาเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อสภาพจิตใจและความเป็นอยู่ของสมาชิกทุกคนภายในครอบครัวอีกด้วย (Sanook, 2569: ออนไลน์)

จากปัญหาคู่ครองที่ค้นพบ สัมพันธภาพภายในครอบครัวที่เสื่อมถอย มักเกิดจากการที่สมาชิกในครอบครัวละเลยบทบาทหน้าที่ ขาดความรับผิดชอบ และไม่ปฏิบัติต่อกันด้วยความเข้าใจ ทั้งยังมีปัจจัยด้านค่านิยม ความแตกต่างทางความคิด อุดมคติ พฤติกรรม และสภาพการดำเนินชีวิตที่ไม่สอดคล้องกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการติดสุรา การพนัน สารเสพติด และพฤติกรรมไม่เหมาะสมอื่น ๆ ยังเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในครอบครัว และจากการศึกษาพบว่า สภาพการเสพติด (Addict) ไม่ว่าจะเป็นการพนัน สุรา หรือสารเสพติด ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวอย่างรุนแรง โดยเฉพาะปัญหาการใช้ความรุนแรง การทะเลาะวิวาท และการทำร้ายร่างกาย ซึ่งในหลายกรณีอาจนำไปสู่การสูญเสียชีวิตได้ ทั้งนี้ ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.) พบว่า ครอบครัวที่มีปัญหาความรุนแรงถึงร้อยละ 83.6 มีการดื่มสุราเข้ามาเกี่ยวข้อง สะท้อนให้เห็นว่า พฤติกรรมการเสพติดเป็นปัจจัยสำคัญที่บั่นทอนความมั่นคงของสถาบันครอบครัวและส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม (Thaihealth, 2569)

จากความขัดแย้งระหว่างสามีภรรยาส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ ความเครียดย่อมเพิ่มมากขึ้น หากไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมและปล่อยสะสมไว้เป็นเวลานาน อาจนำไปสู่ปัญหาสุขภาพ เช่น โรคเครียด โรคซึมเศร้า และโรคความดันโลหิตสูง ดังนั้น ผู้ประสบปัญหาควรเปิดใจปรึกษาผู้อื่น ไม่เก็บปัญหาไว้เพียงลำพัง และควรขอคำแนะนำจากผู้มีความรู้เพื่อช่วยหาทางออกอย่างถูกต้อง และปัญหาภายในครอบครัวยังอาจเกิดจากการใช้ความรุนแรง การด่าทอ ดูหมิ่นเหยียดหยาม การนอกใจ การใช้ยาเสพติด ปัญหาหนี้สิน การติดการพนันหรือสุรา ตลอดจนความขัดแย้งกับญาติพี่น้องและการขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาโดยตรง หากคู่สมรสมีความรัก ความเข้าใจ และร่วมกันแก้ไขปัญหาคู่ครองย่อมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและสงบสุข แต่หากขาดความเอาใจใส่และความรับผิดชอบร่วมกัน ก็อาจนำไปสู่ความขัดแย้งและความแตกแยกของครอบครัวได้ (วรรณภา ลำเจียกเทศ, 2530: 17)

ในส่วนของปัญหาภายในครอบครัวในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัย ทั้งด้านศีลธรรม ค่านิยม พฤติกรรมส่วนบุคคล สภาพเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลง

ทางสังคม โดยเฉพาะการขาดความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความเข้าใจซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัว ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้ง การใช้ความรุนแรง และความแตกแยกภายในครอบครัว นอกจากนี้ ปัญหาการติดสุรา การพนัน และสารเสพติด ยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ สุขภาพกาย สุขภาพจิต และความมั่นคงของสถาบันครอบครัวโดยตรง

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งในสังคมสู่การจัดการความขัดแย้ง

ความขัดแย้งในสถาบันครอบครัว สู่สังคมนั้น สามารถอธิบายได้ว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย ทั้งด้านเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ ความแตกต่างทางความคิด ค่านิยม และความต้องการของสมาชิกภายในครอบครัว นักจิตวิทยามองว่าความขัดแย้งเกิดจากการที่บุคคลมีเป้าหมายหรือความต้องการที่ไม่สอดคล้องกัน จึงนำไปสู่การโต้แย้ง ความไม่เข้าใจ และปัญหาความสัมพันธ์ตามมา ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจส่งผลทั้งต่อสภาพจิตใจ พฤติกรรม และการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว โดยแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งยังแบ่งออกเป็น 3 แนวคิดสำคัญ ได้แก่ แนวคิดแบบดั้งเดิมที่มองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดีและควรหลีกเลี่ยง แนวคิดแบบมนุษยสัมพันธ์ที่มองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นได้ในการอยู่ร่วมกัน และแนวคิดแบบปฏิสัมพันธ์ที่เห็นว่าความขัดแย้งหากได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม อาจก่อให้เกิดการปรับตัว การเรียนรู้ และการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นได้ ซึ่งปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัวจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันครอบครัวและสังคมโดยรวม หากสมาชิกในครอบครัวสามารถใช้เหตุผล เปิดใจรับฟัง และแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเหมาะสม ก็จะช่วยลดความรุนแรงของปัญหา และสร้างความสัมพันธ์ที่ดี อันนำไปสู่ความสงบสุขของครอบครัวและสังคมต่อไป (ธ สุนทรายุทธ, 2553: 18.) โดยหลักสำคัญของการจัดการความขัดแย้งของสถาบันครอบครัว ที่มีต่อสังคม สู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้น จะต้องเน้นการแสวงหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างบุคคลหรือสมาชิกภายในครอบครัว โดยปัญหาความขัดแย้งในสถาบันครอบครัวมักเกิดจากการขาดการสื่อสาร ความไม่เข้าใจกัน และการไม่เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ส่งผลให้เกิดความโกรธ ความไม่พอใจ และความแตกแยกภายในครอบครัว ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมโดยรวม ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) การเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง

ขั้นตอนที่สมาชิกในครอบครัวต้องเปิดใจยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น และพร้อมร่วมกันแก้ไขความขัดแย้งด้วยความจริงใจ โดยควรเลือกช่วงเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสมในการพูดคุย เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเท่าเทียม และรักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไว้ได้

2) การทำความเข้าใจสถานภาพของแต่ละฝ่าย

การเข้าใจความคิดเห็น ความรู้สึก และความต้องการของกันและกัน จะช่วยให้สามารถมองเห็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาได้ชัดเจนมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวจึงควรรับฟังกันด้วยเหตุผลเคารพซึ่งกันและกัน และพยายามทำความเข้าใจอารมณ์หรือพฤติกรรมของอีกฝ่าย เพื่อช่วยลดความตึงเครียดและสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจ

3) การระบุปัญหาร่วมกัน

สมาชิกในครอบครัวควรร่วมกันกำหนดและทำความเข้าใจว่า ปัญหาที่แท้จริงคืออะไร โดยหลีกเลี่ยงการกล่าวโทษหรือใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา ทั้งนี้ควรใช้เหตุผล ความเคารพ และความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถยอมรับปัญหาและร่วมกันหาทางออกได้อย่างสร้างสรรค์

4) การแสวงหาและประเมินแนวทางแก้ไข

เมื่อทราบสาเหตุของปัญหาแล้ว ควรเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายร่วมกันเสนอแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม โดยอาจมีหลายทางเลือกเพื่อให้สามารถเลือกวิธีที่ดีที่สุดและเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย การแก้ปัญหาที่ดีควรมุ่งเน้นการลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือ มากกว่าการเอาชนะกัน

5) การตกลงร่วมกันและนำไปปฏิบัติ

เมื่อได้แนวทางที่เหมาะสมแล้ว สมาชิกในครอบครัวควรร่วมกันตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างจริงจัง โดยอาศัยความรับผิดชอบ ความเสียสละ และการให้อภัยซึ่งกันและกัน เพื่อให้การแก้ปัญหาเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม และช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัวอย่างยั่งยืน (เจริญรัตน์ จันทมา และคณะ, 2549)

ในส่วนของความขัดแย้งในสถาบันครอบครัวสู่การจัดการความขัดแย้ง จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นได้จากความแตกต่างทางความคิด ความต้องการ เศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิตของสมาชิกภายในครอบครัว หากขาดการสื่อสารและความเข้าใจที่ดี ย่อมนำไปสู่ปัญหาความสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งไม่ได้มีแต่ผลเสียเสมอไป เพราะหากได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม ก็สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นได้ ในการแก้ไขปัญหความขัดแย้งควรเริ่มจากการเปิดใจรับฟัง การใช้เหตุผล การให้อภัย และการร่วมกันหาทางออกอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัว และนำไปสู่สังคมที่สงบสุขและมั่นคงอย่างยั่งยืน

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม

ผู้จัดทำได้นำการบูรณาการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืน โดยสอดคล้องกับหัวข้อ “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม” โดยมีลักษณะดังนี้

1. การบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนามนุษย์และสังคมให้เกิดความสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในด้านการศึกษา การบริหาร และการพัฒนาชุมชน จะช่วย

ส่งเสริมให้บุคคลมีทั้งความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกต่อส่วนรวม การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกสติและคุณธรรมช่วยพัฒนาผู้เรียนให้สามารถดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ (UNESCO, 2017) ขณะเดียวกัน หลักพุทธธรรมยังสามารถนำมาใช้ในการบริหารองค์กร เพื่อสร้างความร่วมมือ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความยุติธรรมในการทำงาน ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2561) นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้หลักธรรมในระดับชุมชนยังช่วยปลูกฝังจิตสำนึกด้านความพอเพียง ความเอื้อเฟื้อ และการพึ่งพาตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง สงบสุข

2. การบูรณาการเชิงระบบโดยเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา และการบริหารจัดการอย่างเป็นองค์รวม เพื่อมุ่งพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม ทั้งนี้ การบูรณาการเชิงแนวคิดถือเป็นแนวทางสำคัญในการนำหลักธรรมมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางพัฒนาสังคม เช่น การประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 ในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาสังคม และการใช้หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การบูรณาการในลักษณะดังกล่าวช่วยให้การพัฒนามิได้มุ่งเน้นเพียงความเจริญทางวัตถุหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม และการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล อันจะนำไปสู่การพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2560)

3. การบูรณาการพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง การบูรณาการพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน ถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนามนุษย์และสังคมให้สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และวิกฤตด้านคุณธรรมในหลายมิติ พระพุทธศาสนาในฐานะแนวทางแห่งการพัฒนาชีวิต จึงสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักสำคัญที่ช่วยพัฒนามนุษย์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยส่งเสริมให้บุคคลมีสติรู้เท่าทันตนเอง ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และสามารถแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาและคุณธรรม นอกจากนี้ ยังช่วยปลูกฝังจิตสำนึกด้านความเมตตา ความเสียสละ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน (พลภัทร อภัยโส และ อุดมชัย ปานาพุทธ, 2568: 80)

สรุปพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมทั้งในด้านการพัฒนามนุษย์ จิตใจ และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ จะช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีแก่บุคคลในสังคม นอกจากนี้ หลักธรรมยังสามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ลดความเห็นแก่ตัว และส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนได้อย่าง

เหมาะสม อีกทั้งยังช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันได้อย่างมีสติและปัญญา ดังนั้น การบูรณาการพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยสร้างสังคมที่มีความมั่นคง สงบสุข และพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

จากการนำเสนอ พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมตามแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสถาบันครอบครัว” ผู้จัดทำได้กำหนดองค์ความรู้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมตามแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสถาบันครอบครัว

ที่มา ให้ ChatGPT สังเคราะห์ทำแผนภาพ

องค์ความรู้ใหม่นี้เป็นการบูรณาการพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสถาบันครอบครัวอย่างเป็นระบบ โดยมี การพัฒนามนุษย์และจิตใจ เป็นรากฐานสำคัญในการลดอัตราและสร้างความตระหนักรู้ ควบคู่กับ การศึกษา ที่มุ่งสร้างสัมมาทิฐิและทัศนคติเชิงบวกในการอยู่ร่วมกัน ขับเคลื่อนด้วย การบริหารและธรรมาภิบาล โดยนำหลักธรรม เช่น ฆราวาสธรรมและสาราณียธรรม มาเป็นแนวทางจัดความสัมพันธ์และกตีกาในบ้านให้เป็นธรรม พร้อมทั้งอาศัย การพัฒนาชุมชนและสังคม ผ่านกลไกเครือข่าย "บวร" (บ้าน วัด โรงเรียน) เพื่อเป็นสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย คอยประคับประคองและไกล่เกลี่ยวิกฤต จนนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือ การพัฒนาสังคมในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง ที่ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้สถาบันครอบครัวมีความยืดหยุ่น เท้าทันสถานการณ์โลก และกลายเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งในการลดปัญหาความรุนแรง เกิดเป็นสังคมที่สงบสุขและยั่งยืนจากระดับปัจเจกบุคคลสู่โครงสร้างมหภาค

สรุป

จากเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมตามแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสถาบันครอบครัว ชี้ให้เห็นว่า “สถาบันครอบครัว” เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคม หากครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจ และยึดหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ย่อมส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขและมั่นคง แต่ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและความเห็นต่างภายในครอบครัวมากขึ้น พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการนำหลักธรรม เช่น ศีล 5 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และการเจริญสติ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต จะช่วยส่งเสริมความเมตตา ความเสียสละ การให้อภัย และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนี้ ยังช่วยให้บุคคลสามารถใช้สติและปัญญาในการแก้ไขปัญหาและปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- จรัญ พรหมอยู่. (2526). **ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์
- จรัญรัตน์ จันทูมา และคณะ. (2549). **รายงานเรื่องความขัดแย้ง**. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิตวิทยากับครอบครัว (2569). **3 ปัญหาครอบครัวยอดนิยม**. สืบค้นข้อมูลจาก <https://ooca.co/blog/family-problem/>
- ดารา ทีปะปาล. (2538). **สังคมวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์.

- ธรรมาภรณ์. (2553). การบริหารจัดการเชิงจิตวิทยา: หลักการ การประยุกต์ และกรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์.
- พระสนอง กตปุญโญ (2569). พระพุทธศาสนาแก้ปัญหาชีวิต แก้ปัญหาครอบครัว แก้ปัญหาการทำงาน แก้ปัญหาสังคมได้ดี. สืบค้นข้อมูลจาก <https://youtu.be/l0e8DwiN6vA>.
- พลภัทร อภัยโส และ อุดมชัย ปานาพุด (2568). การบูรณาการพุทธศาสนาเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืน. วารสารอาร์แสง. 1(2).
- ภัสสร ลิมานนท์. (2541). บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 43(3).
- วรภา ลำเจียกเทศ. (2530). แนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2561). ธรรมาภิบาลกับการพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิชัยพัฒนา.
- Sanook. (2569). เมียช็อก ผัวหึงกลัวนอกใจ คว่าป็นยิงข่มขืนประชิดหน้าต่อตา. สืบค้นข้อมูลจาก <http://news.sanook.com/2069250/>
- Thaihealth. (2569). ความรุนแรงในครอบครัว เรื่องใหญ่ที่สังคมไทยยังมองข้าม. สืบค้นข้อมูลจาก <http://www.thaihealth.or.th/Content/273>
- UNESCO. (2017). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Paris: UNESCO.

แพทย์แผนไทยกับการพัฒนาสังคมร่วมสมัย: นวัตกรรมสุขภาพ เพื่อชุมชนยั่งยืน

Traditional Thai Medicine and Contemporary Social Development: Health Innovations for Sustainable Communities

ธนวิษฐ์ กิจเดช¹, กมลชนก ม่วงเมืองแสน², พระสมชัย มงคลมูทิตา³,

ปรีชา วงศ์ทิพย์⁴, และกรชนก สนิทวงศ์⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย¹⁻⁵

Thanawit Kitdet¹, Kamonchanok Mounmuangsant², Phra Somchai Mongkhonmuthita³,

Preecha Wongthip⁴, and Kornchanok Sanitwong⁵

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Rai Buddhist College¹⁻⁵

Email: Thanawitkitdet@gmail.com¹, koykamon@hotmail.co.th²,

somchai.muthita@gmail.com³, Preecha-cmu@live.com⁴, kornchanoke2509@gmail.com⁵

Received June 1, 2026; Revised June 29, 2026; Accepted June 30, 2026.

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทของการแพทย์แผนไทยในฐานะนวัตกรรมสุขภาพที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาสังคมร่วมสมัย โดยเน้นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับแนวคิดสุขภาพองค์รวม ซึ่งครอบคลุมมิติทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ การแพทย์แผนไทยมีรากฐานจากวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประสบการณ์ของชุมชน และมีความสอดคล้องกับแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพึ่งพาตนเอง ผลการวิเคราะห์พบว่า การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยร่วมกับนวัตกรรมสมัยใหม่สามารถช่วยลดปัญหาโรคเรื้อรัง ลดความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การแพทย์แผนไทยจึงมิใช่เพียงมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสุขภาพและความยั่งยืนของชุมชนในบริบทสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: แพทย์แผนไทย, สุขภาพองค์รวม, นวัตกรรมสุขภาพ, พัฒนาสังคมร่วมสมัย

Abstract

This article aims to examine the role of Thai traditional medicine as a health innovation contributing to contemporary social development. It emphasizes the integration of local wisdom with the holistic health concept, which encompasses physical, mental, social,

and spiritual dimensions. Thai traditional medicine is rooted in community-based lifestyles, cultural practices, and accumulated experiential knowledge, and aligns with participatory health promotion approaches that strengthen community capacity and self-reliance. The analysis reveals that integrating Thai traditional medical knowledge with modern innovation can effectively reduce lifestyle-related diseases, decrease health inequality, and enhance overall quality of life. Therefore, Thai traditional medicine is not only a cultural heritage but also a key mechanism for promoting sustainable community health and social development in contemporary contexts.

Keywords: Thai traditional medicine, holistic health, health innovation, Contemporary social development.

บทนำ

ประเทศไทยมุ่งพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศผ่านแนวคิด “ต่อยอดอดีต ปรับปัจจุบัน และสร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ซึ่งมุ่งนำทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ไทยมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี และทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ตามหลักตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ซึ่งภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าว การแพทย์แผนไทยได้รับการส่งเสริมในฐานะกลไกสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและอุตสาหกรรมบริการสุขภาพ โดยเน้นการผสมผสานภูมิปัญญาไทยเข้ากับองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อยกระดับมาตรฐานการบริการ สร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในระดับสากล (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และพัฒนาองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศ ส่งผลให้การผลิตบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทยมีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับระบบสุขภาพและการพัฒนาชุมชน ปัจจุบันประเทศไทยมีสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตบัณฑิตด้านการแพทย์แผนไทยจำนวน 20 สถาบัน เพื่อรองรับความต้องการของสังคมและภาคสุขภาพที่เพิ่มขึ้น

ซึ่งหนึ่งในภูมิปัญญาที่มีคุณค่าและมีบทบาทต่อสังคมไทยมาอย่างยาวนาน คือ การแพทย์แผนไทยและการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ ซึ่งสะท้อนถึงความรู้ ความเชี่ยวชาญ และความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนไทยในอดีต โดยหมอพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลสุขภาพของประชาชนและเป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรและวิธีการรักษาแบบดั้งเดิม (จรัสเกร็นพงษ์, 2525) แม้การขยายตัวของการแพทย์แผนตะวันตกจะส่งผลให้บทบาทของการแพทย์แผนไทยลดลงในบางช่วงเวลา แต่ประชาชนจำนวนมากยังคงให้ความเชื่อมั่นและใช้บริการด้านการแพทย์แผนไทย

อย่างต่อเนื่อง (ประทีป ชุมพล, 2545) และในส่วนบริบทสังคมร่วมสมัย การแพทย์แผนไทยมิได้เป็นเพียงมรดกทางภูมิปัญญาที่ควรอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังเป็นทุนทางวัฒนธรรมและนวัตกรรมสุขภาพที่สามารถนำมาต่อยอดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยร่วมกับองค์ความรู้สมัยใหม่จึงเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพของประชาชน พัฒนาสังคมให้เกิดความสมดุล และนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนในอนาคต เป็นการตระหนักรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนและการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เนื่องจากภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้ของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคม (เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ, 2550) องค์ความรู้เหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านบุคคลสำคัญของชุมชน เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และหมอพื้นบ้าน จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และวิถีการดำรงชีวิตของคนไทย (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2549)

แนวคิดสุขภาพองค์รวม (Holistic Health) ถือเป็นกระบวนทัศน์สำคัญของการแพทย์ตะวันออก รวมถึงการแพทย์แผนไทย ที่มองว่าสุขภาพและความเจ็บป่วยเป็นผลมาจากปัจจัยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มิใช่เพียงความผิดปกติของอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น แตกต่างจากแนวคิดการแพทย์แบบกลไกที่มองมนุษย์เสมือนเครื่องจักรและให้ความสำคัญกับการรักษาโรคเป็นหลัก โดยแนวคิดสุขภาพองค์รวมให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของชีวิต การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการมีส่วนร่วมของผู้ป่วยในการดูแลสุขภาพของตนเอง เพื่อให้เกิดสุขภาพที่ยั่งยืน (คาบร้า, 2550; พระไพศาล วิสาโล, 2536) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการของการแพทย์แผนไทยที่มุ่งเน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม โดยให้ความสำคัญกับการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และการฟื้นฟูสมดุลของร่างกายและจิตใจผ่านการใช้สมุนไพร การนวดไทย การดูแลด้านอาหาร และการปรับวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ การแพทย์แผนไทยจึงมิได้เป็นเพียงศาสตร์การรักษาโรคเท่านั้น แต่ยังเป็นนวัตกรรมสุขภาพที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ลดภาระด้านสุขภาพของประชาชน และส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของชุมชน อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมร่วมสมัยที่มีความสมดุล เข้มแข็ง และยั่งยืนในระยะยาว

การแพทย์แผนไทยมีรากฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประสบการณ์ของชุมชน โดยมีหมอพื้นบ้านและปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับกระบวนทัศน์สุขภาพองค์รวม (Holistic Health) ที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลของชีวิต การปรับพฤติกรรม และการมีส่วนร่วมของผู้ป่วยในการดูแลสุขภาพของตนเอง อันนำไปสู่สุขภาพที่ยั่งยืน ดังนั้น การแพทย์แผนไทยจึงมิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็น “นวัตกรรมสุขภาพ” ที่สามารถต่อยอดเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ลดความเหลื่อมล้ำด้าน

สุขภาพ เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน การบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับแนวคิดและเทคโนโลยีสมัยใหม่จึงเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในบริบทสังคมร่วมสมัย ซึ่งบทความวิชาการฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทของการแพทย์แผนไทยในฐานะกลไกการพัฒนาสังคมร่วมสมัย โดยเน้นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับแนวคิดสุขภาพองค์รวม เพื่ออธิบายศักยภาพของการแพทย์แผนไทยในการเป็นฐานรากของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเป็นองค์รวม

แนวคิดสุขภาพองค์รวมมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการแพทย์แผนไทย

ตามแนวคิดสุขภาพองค์รวมมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการแพทย์แผนไทย โดยมองว่าสุขภาพของมนุษย์มิได้เกิดจากปัจจัยทางกายภาพเพียงด้านเดียว หากแต่เป็นผลรวมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและพฤติกรรมของบุคคลจึงมีผลโดยตรงต่อภาวะสุขภาพของตนเอง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในระดับชุมชนหรือสังคมเมือง การสร้างสุขภาพที่ยั่งยืนจำเป็นต้องคำนึงถึงพฤติกรรมของคนทั้งระบบ ทั้งในมิติของการดำเนินชีวิตและการมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน แม้เมืองหนึ่งจะมีความเจริญทางกายภาพ มีโครงสร้างพื้นฐานที่ทันสมัยและระบบบริการสาธารณสุขที่ครบถ้วน แต่หากประชาชนขาดวินัยและความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การทิ้งขยะไม่เป็นที่ การไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร หรือการละเลยความปลอดภัยส่วนบุคคล ย่อมก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ความสูญเสีย และลดคุณภาพชีวิตของคนในสังคมโดยรวม ซึ่งส่งผลให้เมืองดังกล่าวไม่สามารถเป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างแท้จริงได้ (กรมอนามัย, สำนักที่ปรึกษา, 2569: ออนไลน์)

ในทำนองเดียวกัน หากครอบครัวและชุมชนขาดการดูแลสุขภาพที่เหมาะสม เช่น การเลี้ยงดูเด็กที่ไม่ถูกหลักโภชนาการ การได้รับวัคซีนไม่ครบถ้วน หรือการขาดภูมิคุ้มกันหมู่ ย่อมเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดและการแพร่ระบาดของโรค ส่งผลให้สุขภาพของชุมชนโดยรวมเสื่อมถอยและลดความน่าอยู่อาศัยของสังคม สอดคล้องกับ ขภาพหมายถึงภาวะที่บุคคลมีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม มิได้หมายความว่าเพียงการปราศจากโรค ความเจ็บป่วย หรือความพิการเท่านั้น (Health is defined as a state of complete physical, mental, and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity) กล่าวคือ สุขภาพเป็นภาวะที่สะท้อนความสมดุลของชีวิตในทุกมิติ ทั้งด้านกาย จิตใจ และสังคม และตามพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 ได้อธิบายความหมายของสุขภาพว่าเป็นภาวะที่ปราศจากโรค หรือภาวะที่มีความสบายทั้งทางกายและจิตใจ โดย “โรค” หรือ “ความไม่สบาย” หมายถึงภาวะผิดปกติที่เกิดขึ้นภายในร่างกาย อันเนื่องมาจากการทำงานที่ผิดปกติของระบบหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ของร่างกาย ส่งผลให้เกิดความรู้สึกไม่สบายหรือแสดงอาการผิดปกติออกมา เช่น มีไข้ หนาวสั่น ไอ หรือชัก เป็นต้น ซึ่งอาการเหล่านี้ไม่ปรากฏในบุคคลที่มีสุขภาพปกติและอยู่ในภาวะสมบูรณ์ของร่างกาย (AFFEFE Chuadee, 2569: ออนไลน์) นอกจากนี้ พฤติกรรมทางสังคมที่ขาดจิตสำนึกสาธารณะ เช่น ความมั่งง่าย การไม่

เคารพกฎระเบียบ ความเห็นแก่ตัว และการละเมิดสิทธิของผู้อื่น แม้จะไม่ส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพทางกาย แต่กลับก่อให้เกิดความเครียด ความหวาดกลัว และความไม่มั่นคงทางจิตใจ ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนลดลงอย่างมีนัยสำคัญ (กรมอนามัย, สำนักที่ปรึกษา, 2569: ออนไลน์) ซึ่งแนวคิดสุขภาวะองค์รวมจึงสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืนมิได้จำกัดอยู่เพียงการรักษาโรค แต่ต้องมุ่งพัฒนาพฤติกรรม วิถีชีวิต และจิตสำนึกของคนในสังคมควบคู่กันไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของการแพทย์แผนไทยที่ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมทั้งกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดสุขภาวะองค์รวมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการพัฒนาสังคมในภาพรวม เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มองสุขภาพของมนุษย์อย่างครอบคลุมและเชื่อมโยงทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความสมดุลของชีวิตมากกว่าการมุ่งรักษาอาการเจ็บป่วยเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการแพทย์แผนไทยที่ยึดถือความสมดุลของธาตุทั้งสี่ การดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ และการพึ่งพาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพ การแพทย์แผนไทยจึงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษา และการฟื้นฟูสุขภาพควบคู่กันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีภูมิคุ้มกันต่อปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ในสังคม

นอกจากนี้ แนวคิดสุขภาวะองค์รวมยังเปิดโอกาสให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ ทั้งด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ เทคโนโลยี และนวัตกรรมทางการแพทย์ เพื่อพัฒนารูปแบบการบริการสุขภาพที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และภาคีเครือข่ายในการดูแลสุขภาพร่วมกัน อันจะนำไปสู่การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ลดภาระการเจ็บป่วย เพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน และสนับสนุนการพัฒนาระบบสุขภาพที่มีความยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้แนวคิดสุขภาวะองค์รวมในการพัฒนาการแพทย์แผนไทยยังช่วยให้การดูแลสุขภาพมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และทุนทางสังคมของชุมชน ทำให้การแพทย์แผนไทยยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกในการส่งเสริมสุขภาวะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

นวัตกรรมสุขภาวะสู่ความยั่งยืนของชุมชน

การส่งเสริมสุขภาพเป็นกระบวนการ กิจกรรม และแนวทางในการพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาพของบุคคล ครอบครัว และชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยตั้งอยู่บนฐานคิดว่าสุขภาพมิได้เกิดจากปัจจัยด้านร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อม ระบบบริการสุขภาพ และวิถีชีวิตของประชาชน ดังนั้น การพัฒนาสุขภาพจึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและบูรณาการ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพไปในทิศทางที่เหมาะสมในบริบทดังกล่าว การส่งเสริมสุขภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ

ภาคเอกชน และภาคประชาชน รวมถึงการระดมพลังทางสังคมในการพัฒนาปัจจัยแวดล้อมด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง และสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการใช้กลยุทธ์การกระจายอำนาจจากรัฐสู่ชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีบทบาทและอำนาจในการจัดการสุขภาพของตนเองได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่ แนวคิดดังกล่าวเชื่อมโยงกับการใช้นวัตกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน โดยนวัตกรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงเทคโนโลยี แต่รวมถึงรูปแบบการจัดบริการสุขภาพ ระบบการมีส่วนร่วม และกลไกการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพอย่างยั่งยืน โดยการประชุมแพทยศาสตร์ พ.ศ. 2542 ได้เสนอแนวทางสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- 1) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของบุคคลและชุมชนในการควบคุมปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพ
- 2) การพัฒนาบริการสุขภาพระดับชุมชนหรือบริการปฐมภูมิ (community-based health services) ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
- 3) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ (public health policy) ที่เอื้อต่อการพัฒนาระบบสุขภาพโดยรวม (เบญจมาศ สุขศรีเพ็ง, 2569: ออนไลน์)

โดยนวัตกรรมสุขภาพจะสู่ความยั่งยืนของชุมชน เชื่อมโยงกับหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ ความสุข และความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของบุคคล ครอบครัว และสังคมอย่างเป็นระบบ ผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและการจัดการปัจจัยกำหนดสุขภาพอย่างรอบด้าน ซึ่งนวัตกรรมสุขภาพจะสู่ความยั่งยืนของชุมชน สามารถจำแนกได้เป็น 5 มิติที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ได้แก่ มิติทางกาย (Physical dimension) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความแข็งแรงของร่างกาย การได้รับอาหารและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม รวมถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต มิติทางจิตใจ (Psychological dimension) ที่เน้นความแจ่มใสทางอารมณ์ ความสุข ความเมตตา และการลดความเห็นแก่ตัว มิติทางสังคม (Social dimension) ที่สะท้อนความผาสุกของครอบครัวและชุมชน ผ่านความเอื้ออาทร ความเสมอภาค และระบบบริการที่ทั่วถึง มิติทางอารมณ์ (Emotional dimension) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและควบคุมการตอบสนองต่ออารมณ์ทั้งด้านบวกและลบ และมิติทางจิตวิญญาณ (Spiritual dimension) ซึ่งเป็นแกนสำคัญของการบูรณาการสุขภาพะทั้งหมด ผ่านความศรัทธา คุณค่าชีวิต และการก้าวข้ามตัวตน

เมื่อพิจารณาในระดับชุมชน นวัตกรรมสุขภาพจะสู่ความยั่งยืนของชุมชน มีความสอดคล้องกับแนวทางส่งเสริมสุขภาพที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน การกระจายอำนาจ และการพัฒนาบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ รวมถึงการสร้างนวัตกรรมทางสังคมและสุขภาพ เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการสุขภาพของตนเองได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น สุขภาวะทั้ง 5 มิติจึงมิได้เป็นเพียงกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี แต่ยังเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาสุขภาพชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่ง

สอดคล้องกับแนวคิดการแพทย์แผนไทยและการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมที่มุ่งสร้างสมดุลของชีวิตทั้งในระดับบุคคลและสังคม (สุรพจน์ วงษ์ใหญ่, 2552)

นวัตกรรมสุขภาพะสู่ความยั่งยืนของชุมชน เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคมร่วมสมัย เพราะไม่เพียงมุ่งแก้ปัญหาสุขภาพเชิงกายภาพ แต่ยังครอบคลุมถึงมิติทางจิตใจ สังคม อารมณ์ และจิตวิญญาณอย่างเป็นองค์รวม การส่งเสริมสุขภาพที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และการกระจายอำนาจให้ชุมชนสามารถจัดการสุขภาพของตนเองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะเป็นด้านบริการสุขภาพหรือการจัดการชุมชน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดูแลสุขภาพและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ในมุมมองของข้าพเจ้า แนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับหลักการแพทย์แผนไทยที่เน้นความสมดุลของชีวิตและการดูแลแบบองค์รวม ดังนั้น หากสามารถบูรณาการนวัตกรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง

แพทย์แผนไทยกับการพัฒนาสังคมร่วมสมัย: นวัตกรรมสุขภาพะสู่ความยั่งยืนของชุมชน

เมื่อพิจารณาในบริบทของการพัฒนาสังคมร่วมสมัย จะเห็นได้ว่าความรู้ด้านการเยียวยารักษาความเจ็บไข้ได้ป่วยมิได้เป็นเพียงองค์ความรู้ทางการแพทย์ในเชิงเทคนิคเท่านั้น หากแต่เป็นภูมิปัญญาสุขภาพที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์ของมนุษย์ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ความเจ็บป่วยและความตายเป็นปรากฏการณ์สากลที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกสังคม และมีได้เป็นเพียงปัญหาของปัจเจกบุคคล หากแต่ส่งผลกระทบต่อครอบครัว ชุมชน และโครงสร้างทางสังคมโดยรวม ดังนั้น การจัดการปัญหาสุขภาพจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกระดับของสังคม เพื่อธำรงความสมดุลและความมั่นคงของชุมชนในระยะยาว ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการแพทย์ดั้งเดิมและการแพทย์แผนไทยที่ยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมปัจจุบัน (เคนเนธ จี ชิส์ค, 2551)

ในมิติทางวัฒนธรรมและศาสนา การแพทย์แผนไทยมีอาจแยกขาดจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนไทยได้ เนื่องจากศาสนาเป็นฐานคิดสำคัญที่กำหนดพฤติกรรม ความเชื่อ และการรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยของผู้คนในสังคมมาอย่างยาวนาน ดังที่นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีโครงสร้างหลวม ทำให้เกิดการผสมผสานของความเชื่อและระบบการรักษาที่หลากหลาย ทั้งแนวคิดเชิงพุทธ ไสยศาสตร์ และการแพทย์เชิงประจักษ์ ซึ่งล้วนมีบทบาทในการอธิบายสาเหตุของโรคและแนวทางการเยียวยาในแต่ละยุคสมัย (Phya Anuman Rajadhon, 1986; John F. Embree, 1950)

ในขณะเดียวกัน การพัฒนาความคิดทางการแพทย์ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากกระบวนทัศน์การเยียวยาแบบไสยศาสตร์ไปสู่การอธิบายเชิงเหตุผลและประสบการณ์มากขึ้น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากทั้งพุทธศาสนาและองค์ความรู้ทางการแพทย์ดั้งเดิม เช่น อายุรเวท จนกลายเป็นระบบความรู้

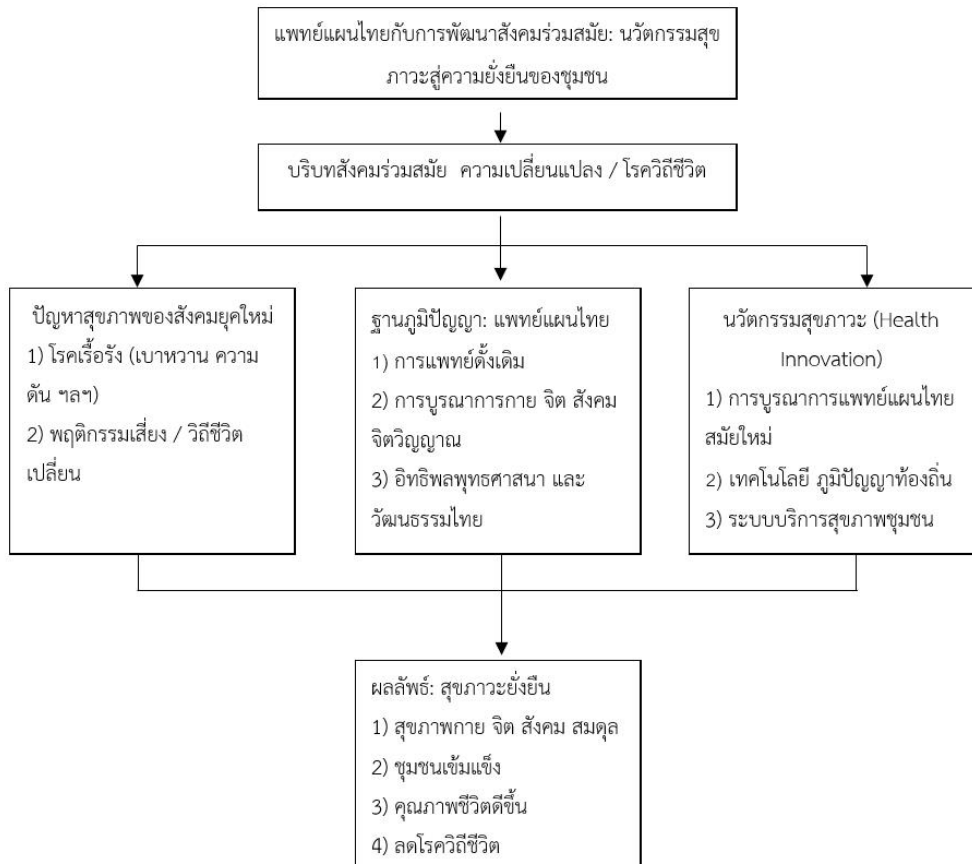
ที่มีความเป็นเหตุเป็นผลและมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นในระดับหนึ่ง (เค็นเนธ จี ชิสต์, 2551) อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย การแพทย์แผนไทยยังคงดำรงอยู่ในฐานะองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างมิติทางกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ โดยเฉพาะแนวความคิดการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับความสมดุลของชีวิตมากกว่าการมุ่งรักษาเพียงอาการของโรค

เมื่อพิจารณาในมิติของสุขภาพองค์รวม จะพบว่าการแพทย์แผนไทยมีความสอดคล้องกับแนวความคิดการดูแลสุขภาพที่ครอบคลุมทั้งกาย จิต สังคม และปัญญา โดยเน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ และการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการลดปัญหาโรควิถีชีวิตที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เช่น โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ โดยเฉพาะในกลุ่มพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปที่มีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต การดูแลสุขภาพจึงไม่สามารถพึ่งพาการรักษาเชิงกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการบูรณาการทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และการฝึกปฏิบัติทางจิตวิญญาณควบคู่กันไป (พระธรรมโมลี, 2551; พระพรหมคุณาภรณ์, 2550) นอกจากนี้ การมองสุขภาพในเชิงองค์รวมยังช่วยขยายความเข้าใจต่อบทบาทของชุมชนในการจัดการสุขภาพของตนเอง โดยเฉพาะการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน การพึ่งพาตนเอง และการใช้ทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดส่งเสริมสุขภาพในระดับสังคมที่เน้นการกระจายอำนาจและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการดูแลสุขภาพของตนเองอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่า “นวัตกรรมสุขภาพ” ในบริบทของการแพทย์แผนไทยไม่ได้หมายถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมร่วมกับแนวคิดสมัยใหม่เพื่อสร้างระบบสุขภาพที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย (มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, 2520) ซึ่งการแพทย์แผนไทยในฐานะนวัตกรรมสุขภาพจึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และนำไปสู่การพัฒนาสังคมร่วมสมัยที่มีความสมดุล ทั้งในด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการสร้างความยั่งยืนของชุมชนผ่านการบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมกับองค์ความรู้สมัยใหม่อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของสังคมโดยรวมในระยะยาว

การแพทย์แผนไทยเป็นมากกว่าการรักษาโรค แต่เป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทย ซึ่งเชื่อมโยงกับความเข้าใจสุขภาพแบบองค์รวมอย่างลึกซึ้ง จะเห็นได้ว่า สุขภาพไม่สามารถแยกออกจากปัจจัยทางสังคม จิตใจ และวิถีชีวิตของผู้คนได้ การดูแลสุขภาพจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน ไม่ใช่หน้าที่ของแพทย์เพียงฝ่ายเดียว อีกทั้งการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดสมัยใหม่ ช่วยให้เกิด “นวัตกรรมสุขภาพ” ที่ตอบโจทย์ปัญหาสุขภาพร่วมสมัย โดยเฉพาะโรคที่เกิดจากพฤติกรรมการใช้ชีวิต ดังนั้นการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมช่วยทำให้คนตระหนักถึงการดูแลตนเองทั้งกายและใจ พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเอง โดยการแพทย์แผนไทยจึงควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในฐานะเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาสังคม และเป็นฐานของความยั่งยืนในระดับชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

จากการนำเสนอ “แพทย์แผนไทยกับการพัฒนาสังคมร่วมสมัย: นวัตกรรมสุขภาวะเพื่อชุมชนยั่งยืน” ผู้จัดทำได้กำหนดองค์ความรู้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แพทย์แผนไทยกับการพัฒนาสังคมร่วมสมัย: นวัตกรรมสุขภาวะเพื่อชุมชนยั่งยืน

การพัฒนาสุขภาวะของชุมชนในสังคมร่วมสมัยจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเข้ากับนวัตกรรม เทคโนโลยีและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อรับมือกับปัญหาสุขภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน แนวทางดังกล่าวช่วยยกระดับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในระยะยาว

สรุป

การแพทย์แผนไทยไม่ใช่เพียงระบบการรักษาโรค แต่เป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสุขภาวะองค์รวมอย่างชัดเจน

การดูแลสุขภาพจึงไม่ควรมองแค่ด้านร่างกาย แต่ต้องให้ความสำคัญกับจิตใจ สังคม และวิถีชีวิตของคน ในชุมชนควบคู่กันไป หากสังคมสามารถนำภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมาบูรณาการร่วมกับนวัตกรรมสมัยใหม่ได้ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดูแลสุขภาพและลดปัญหาโรคเรื้อรัง และในส่วนของการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน เพราะทำให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลสุขภาพ ดังนั้น การพัฒนาแพทย์แผนไทยควรดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาสังคม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมอนามัย, สำนักที่ปรึกษา. (2569). สุขภาวะของคน สุขภาวะของเมือง และชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://advisor.anamai.moph.go.th/main.php?filename=cities02>
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2546). แนวคิดไทยเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาโรงพยาบาลชุมชน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บทความย่อย.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2549). พหุลักษณะทางการแพทย์: มุมมองมานุษยวิทยากับความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- คาปร้า, พริตจิว. (2550). จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม 1-3: อิทธิพลของความคิดแบบเดส์การ์ดส์-นิวตัน (พิมพ์ครั้งที่ 6) (ประชา หุตานุวัตร, พระไพศาล วิสาโล, สันติสุข โสภณสิริ และ รสนา โตสิตระกูล, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เค็นเนธ จี ชิสต์, แปลโดย จีเรเดช อุทัยวิทยารัตน์. (2551). ลัทธินักพรตและการเยียวยาในอินเดียโบราณ: ระบบการแพทย์ในพุทธอาราม. กรุงเทพมหานคร: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
- จรัส เกร็นพงษ์ (2525). ประวัติการแพทย์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เบญจมาศ สุขศรีเพ็ง (2569). PRECEDE PROCEED MODEL. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/115416>
- ประทีป ชุมพล, รศ. (2545). ประวัติศาสตร์การแพทย์แผนไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระไพศาล วิสาโล. (2536). องค์รวมแห่งสุขภาพ: ทัศนะใหม่เพื่อคุณภาพแห่งชีวิตและการบำบัดรักษา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. (2550). ประวัติ วิวัฒนาการ และการประยุกต์ใช้การแพทย์แผนไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พัฒนาตำราการแพทย์แผนไทย มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา.

- มูลนิธิโกลคิมทอง. (2520). **ธัมมานุสติเจตนารมณียามอาหารของท่านพุทธทาสภิกขุ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลคิมทอง.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2561). **ประกาศเรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561–2580)**. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก.
- สุรพจน์ วงษ์ใหญ่. (2552). **การปรับสมดุลแบบสุขภาพองค์รวม**. กรุงเทพมหานคร : คณะการแพทย์แผนตะวันออก มหาวิทยาลัยรังสิต.
- AFFEFE Chuadee. (2 5 6 9) . ส ข อ น าม ัย . [ออนไลน์] . แหล่งที่มา : <http://hygienegood.blogspot.com/2014/08/blog-post.html>
- Phya Anuman Rajadhon. (1986). **Popular Buddhism in Siam and Other Essays on Thai Studies**. Bangkok: Sathirakoses-Nagapradipa Foundation.
- John F. Embree. (1950). **Thailand: A Loosely Structured Social System**. Yale University Southeast Asia Studies.

อาชญากรรมขยะในกฎหมายสิ่งแวดล้อมสหภาพยุโรป

Waste Crime in EU Environmental Law

ปิติเทพ อยู่ยูนยง¹

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่¹

Pedithep Youyuenyong¹

Faculty of Law, Chiang Mai University¹

Email: pedithep.y@cmu.ac.th¹

Received April 6, 2026; Revised May 15, 2026; Accepted June 30, 2026.

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้นำเสนอกระบวนการที่สหภาพยุโรป (EU) ดำเนินการเพื่อต่อสู้กับอาชญากรรมขยะผ่านการบังคับใช้ระเบียบการขนส่งขยะ (หรือระเบียบ WSR) และข้อกำหนดว่าด้วยอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (ข้อกำหนด ECD) ประการแรก บทความฉบับนี้แสดงให้เห็นว่าอาชญากรรมขยะในกฎหมายของสหภาพยุโรปได้รับการนำเอาหลักการของระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD มาใช้ควบคุมการขนส่งเพื่อป้องกันการกำจัดและการค้าขยะผิดกฎหมาย เสริมสร้างการดำเนินการต่อต้านการจัดการขยะที่ผิดกฎหมาย พร้อมกับระบุประเภทที่ระดับของบทลงโทษทางอาญา ประการต่อมา บทความนี้ยังแสดงให้เห็นว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรป ซึ่งบังคับใช้ภายใต้ความรับผิดชอบของรัฐสมาชิกสหภาพยุโรป รวมทั้งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (ศาล CJEU) ช่วยสร้างความมั่นใจว่าอาชญากรรมขยะจะถูกควบคุมทั่วสหภาพยุโรป ท้ายที่สุด บทความฉบับนี้เสนอคำวินิจฉัยที่สำคัญของศาล CJEU ที่กล่าวถึงการปรับใช้ระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD ซึ่งปกป้องสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคยุโรปจากอาชญากรรมขยะที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขในระดับชาติและระดับภูมิภาค ท้ายที่สุด บทความฉบับนี้วิจารณ์ความเป็นไปได้ของแนวคำพิพากษาของศาล CJEU เกี่ยวกับอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปในเชิงวิเคราะห์ บทความฉบับนี้ได้ให้ข้อสังเกต อันนำไปสู่ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้กฎหมายสหภาพยุโรปที่กล่าวมานี้ในทางปฏิบัติ และสรุปด้วยข้อคิดเห็นที่นำไปสู่การปรับปรุงการดำเนินงานในอนาคต

คำสำคัญ: อาชญากรรมขยะ, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, กฎหมายสหภาพยุโรป

Abstract

This paper presents the steps undertaken by the European Union (EU) to combat waste crime through implements of the Waste Shipment Regulation (WSR) and Environmental Crime Directive (ECD). First, it shows that waste crime in EU law regulated primarily by key aspects of the WSR and ECD, control shipments to prevent illegal disposal and trafficking, strengthen action against illegal waste management, and specify types and levels of criminal penalties. Next, it also shows that EU environmental law, enforced under the responsibility of EU Member States and overseen by the Court of Justice of the European Union (CJEU), ensures waste crimes are prosecuted across the EU. Finally, it critically demonstrates an ability to produce criticism of the possible decisions of the CJEU in the area of EU environmental waste crime. This paper outlines observations, gives some recommendations for the functioning of the EU legislation in practice and concludes with some thoughts for the future.

Keyword: Waste Crime, Environmental Law, European Union Law

บทนำ

ขยะ (Waste) ไม่เพียงเกิดจากการอุปโภคบริโภคสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในระหว่างที่มนุษย์ดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ขยะก็เกิดจากกระบวนการผลิตในภาคธุรกิจอุตสาหกรรม เมื่อขยะที่เป็นของเหลือทิ้งจากการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันหรือของที่ถูกทิ้งขว้างเพราะเสื่อมสภาพลงจนใช้การไม่ได้หรือหมดคุณค่าจนไม่ต้องการแล้วจากกระบวนการผลิตในภาคอุตสาหกรรม (Baird, Curry, & Cruz, 2014) ขยะดังกล่าวอาจถูกสะสมเอาไว้ในสถานที่หนึ่งสถานที่ใดหรือพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดจนมีปริมาณที่สะสมเป็นจำนวนมากหรือขยะที่ถูกทิ้งในที่สาธารณะ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่อาจกลายมาเป็นปัจจัยที่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งในทางตรงและทางอ้อม เช่น แหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคและพาหะนำโรค แหล่งของกลิ่นเหม็น (หรือกลิ่นไม่พึงประสงค์) แหล่งทำลายทัศนียภาพ ฯลฯ

สถานการณ์ที่มีขยะสะสมจนล้นเมือง หรือถูกทิ้งอย่างเรี่ยราดในที่สาธารณะที่เกิดขึ้นเช่นว่านี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการไม่ได้ผลักดันขับเคลื่อนการจัดการขยะ (Waste Management) อย่างเหมาะสมหรือการขาดการเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐ (หรือท้องถิ่น) ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการไม่มีกฎหมายจัดการขยะหรือการบังคับใช้กฎหมายจัดการขยะที่ไร้ซึ่งความเด็ดขาดชัดเจน เป็นเหตุให้ผู้คนในชุมชนหรือสังคมกล้าที่จะก่อให้เกิดขยะที่สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ขาดความยำเกรงต่อกฎหมายจนถึงขั้นที่กล้าแสดงพฤติกรรมสร้างขยะหรือก่อให้เกิดขยะที่สร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศ ประกอบกับมีปัจจัยด้านเศรษฐกิจหรือสังคมที่ส่งผลให้ผู้คนหันมากระทำความผิดกฎหมายที่สร้างขยะหรือเป็นบ่อเกิดขยะอันส่งผลกระทบต่อตรงหรือทางอ้อมต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ (Andreatta, Favarin, Lisciandra, & Millemaci, 2023) อย่างไรก็ดี ถ้ามีกฎหมาย ระเบียบหรือข้อบังคับของรัฐกำหนดเอาไว้เป็นลายลักษณ์

อักษรอย่างชัดเจน เพื่อใช้กำกับดูแล บังคับ หรือควบคุมความประพฤติของผู้นในสังคม ไม่ให้สร้างขยะที่มากเกินไปจนความจำเป็นหรือก่อให้เกิดขยะอย่างไร้ทิศทางในการจัดการที่ดี หากมีการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ก็จะถูกลงโทษตามกฎหมาย แล้วผู้คนยังฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่บัญญัติขึ้นในทำนองนี้ ดังนั้นแล้วถือว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นอาชญากรรมขยะ (Waste Crime) (Garruto & Grassin, 2024) อันเป็นการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายที่บัญญัติเอาไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่แรก แล้วการฝ่าฝืนกฎหมายก่อให้เกิดขยะหรือผลกระทบจากขยะ อันสร้างอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อามาย หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน รวมทั้งสร้างผลกระทบต่อสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของปัจเจกบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากขยะ หรือสร้างผลกระทบต่อสาธารณชนไปในวงกว้าง ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของผู้คนร่วมสังคม มีปัญหาตามมาว่าจะนำเอากฎหมายมาเป็นเครื่องมือในการจัดการอาชญากรรมขยะได้อย่างไร (Pereira, 2017)

สหภาพยุโรป (European Union หรือ EU) ในฐานะที่เป็นองค์กรเหนือรัฐ (Supranational Organization) ที่ทำหน้าที่กำกับดูแลและควบคุมบรรดารัฐสมาชิกสหภาพยุโรป (EU Member States) ซึ่งรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปยินยอมพร้อมใจตกลงแบ่งปันอำนาจอธิปไตยในเรื่องสำคัญบางเรื่องให้สหภาพยุโรปตัดสินใจแทน เหตุนี้เองสหภาพยุโรปในฐานะองค์กรเหนือรัฐก็เล็งเห็นว่าอาชญากรรมขยะการกระทำผิดกฎหมายว่าด้วยการจัดการขยะหรือกฎหมายสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันส่งผลกระทบในด้านลบต่อรัฐสมาชิกที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคยุโรปหรือส่งผลกระทบไปในวงกว้างในระดับภูมิภาค (Lazíková & Rumanovská, 2024) ด้วยเหตุนี้สหภาพยุโรปจึงวางกลไกกำกับดูแล ควบคุมและดำเนินการจัดการกับอาชญากรรมขยะ โดยสหภาพยุโรปได้ดำเนินการเพื่อต่อสู้กับอาชญากรรมขยะผ่านการบัญญัติข้อกำหนดว่าด้วยอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Crime Directive หรือข้อกำหนด ECD) มาต่อสู้กับอาชญากรรมขยะในระดับภูมิภาคยุโรป (European Commission, n.d.) ยิ่งไปกว่านั้นอาชญากรรมขยะไม่เพียงส่งผลกระทบต่อรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปแต่ละรัฐเท่านั้น แต่อาชญากรรมขยะยังอาจส่งผลกระทบต่อประเทศอื่น ๆ ที่อยู่นอกภูมิภาคยุโรปอีกด้วย ถ้าการส่งออกหรือขนย้ายขยะข้ามแดน (Cross-border Waste Shipments) ออกไปนอกภูมิภาคยุโรปอาจสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของรัฐปลายทางหรือภูมิภาคอื่น ๆ หรือส่งผลกระทบไปในเชิงลดทอนการหมุนเวียนวัสดุภายในสหภาพยุโรป (Internal Material Circulation)

เหตุนี้เองจึงมีการบัญญัติระเบียบการขนส่งขยะของสหภาพยุโรป (Waste Shipment Regulation หรือระเบียบ WSR) (European Commission, n.d.) อีกด้านหนึ่งในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาสถาบันตุลาการของสหภาพยุโรป ตัวอย่างเช่น ศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (Court of Justice of the European Union หรือศาล CJEU) ได้ทำคำพิพากษาวางบรรทัดฐานแนวทางการปฏิบัติตามนโยบายและการใช้กฎหมายสหภาพยุโรปของรัฐสมาชิกเพื่อควบคุมและสกัดกั้นอาชญากรรมขยะอย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นบรรทัดฐานให้รัฐสมาชิกต้องดำเนินการต่าง ๆ ไม่ขัดต่อนโยบายและกฎหมาย

ต่อต้านอาชญากรรมขยะของสหภาพยุโรป โดยคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองยุโรปและสิทธิในการมีสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่ดีที่พลเมืองยุโรปทุกคนพึงมี (ECA Maastricht, 2024)

อาชญากรรมขยะในสหภาพยุโรปไม่ใช่ปัญหาที่แก้ไขได้อย่างเบ็ดเสร็จเพียงอาศัยอำนาจสหภาพยุโรปเท่านั้น แต่เป็นปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติข้ามแดนที่ต้องการวางกฎระเบียบของสหภาพยุโรปและการวางบรรทัดฐานโดยสถาบันตุลาการของสหภาพยุโรป ซึ่งจากกรอบการใช้อำนาจนิติบัญญัติอำนาจบริหารและอำนาจตุลาการเหนือบรรดารัฐสมาชิกสหภาพยุโรป จะเห็นได้ว่าทุกรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปต้องร่วมกันรับมือกับอาชญากรรมขยะด้วยการวางมาตรการทางกฎหมายสอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำที่สหภาพยุโรปได้กำหนดเอาไว้ ประกอบกับรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปก็ต้องดำเนินการตามบรรทัดฐานที่สถาบันตุลาการสหภาพยุโรปได้วางเอาไว้ เหตุนี้เองกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรป (EU Environmental Justice) การที่กระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปแก้ไขปัญหาแบบองค์รวมทุกมิติในเช่นว่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสหภาพยุโรปได้ให้ความสำคัญกับปัญหาอาชญากรรมขยะที่มีมาแต่ดั้งเดิมอยู่แล้ว (Fundamental Rights Agency, 2025) พร้อมกับสหภาพยุโรปยังพยายามใช้อำนาจที่มีอยู่เหนือรัฐสมาชิกของตนวางกลไก หลักเกณฑ์และมาตรการควบคุมอาชญากรรมขยะ เสริมสร้างภูมิภาคยุโรปให้มีความปลอดภัยจากอาชญากรรมขยะ มีกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่สร้างความมั่นใจให้พลเมืองทั่วไปได้รับความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อม การวางบรรทัดฐานของสถาบันตุลาการของสหภาพยุโรปที่ผ่านมายังทำให้แนวความคิดหรือความตระหนักถึงประเด็นอาชญากรรมขยะเป็นไปในทิศทางเดียวกันที่จะช่วยกันป้องกัน สกัดกั้นหรือห้ามปรามอาชญากรรมขยะ ผ่านการบูรณาการด้วยความร่วมมือระหว่างรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปด้วยกัน (United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, 2026)

บทความนี้มุ่งศึกษา 4 ประเด็นสำคัญด้วยกัน นั่นคือ (ก) บทบาทของสหภาพยุโรปในการต่อสู้กับอาชญากรรมขยะ (ข) ความรับผิดชอบของรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปในการปฏิบัติตามระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD ผ่านการบังคับใช้ระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD ของสหภาพยุโรปในฐานะองค์การเหนือรัฐให้บังเกิดผล (ค) บทบาทของศาล ECHR กับศาล CJEU ที่ช่วยสร้างความมั่นใจว่าอาชญากรรมขยะจะถูกควบคุมทั่วสหภาพยุโรป และ (ง) คำวินิจฉัยที่สำคัญของศาล ECHR กับศาล CJEU เกี่ยวกับอาชญากรรมขยะในอดีตที่ผ่านมา รวมทั้งบรรทัดฐานที่ศาล ECHR กับศาล CJEU ได้วางเอาไว้ในเรื่องดังกล่าว

บทบาทของสหภาพยุโรปในการต่อสู้กับอาชญากรรมขยะ

กระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรป (EU Environmental Justice Process) ได้แก่ ชุดกระบวนการ ที่ประกอบไปขั้นตอนเพื่อควบคุมให้สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวพลเมืองสหภาพยุโรปเป็นไปอย่างปกติ หรือวางกลไกให้พลเมืองยุโรปมีสุขภาพแข็งแรงและความเป็นอยู่ที่ดี ผ่านการใช้หน่วยงานหรือสถาบันของรัฐมาอำนวยความสะดวกยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) อันเป็น

การประกันว่าทุกคนสามารถอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี ถูกสุขลักษณะและเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างเสมอเหมือนกัน ปราศจากการกระทำอันเป็นการล่วงละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพกับสิทธิในความเป็นอยู่ที่ดี และลดความเหลื่อมล้ำด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Discrimination) ไม่ให้ปัจเจกบุคคลรายหนึ่งรายใดหรือกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดต้องแบกรับภาระผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเพียงรายเดียวหรือกลุ่มเดียว ซึ่งพลเมื่อสหภาพยุโรปผ่านแล้วแต่สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปตามที่กฎหมายสิ่งแวดล้อมสหภาพยุโรปบัญญัติเอาไว้ กระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปเป็นกระบวนการที่ใช้ดำเนินการต่อต้านอาชญากรรมขยะ โดยใช้องค์กรหรือสถาบันของสหภาพยุโรปคอยขับเคลื่อนให้เกิดการลงโทษอาชญากรรมผู้กระทำผิดที่คัดแยกหรือจัดการขยะไม่เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งขยะไม่เป็นที่ที่เป็นทางจนไปกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่ดีของสาธารณชน รวมทั้งลักลอบขนย้ายขยะอิเล็กทรอนิกส์ไปยังประเทศปลายทาง (European Forum for Restorative Justice, 2021)

ยิ่งไปกว่านั้นสหภาพยุโรปได้บัญญัติระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD ที่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางมาตรการควบคุมอาชญากรรมขยะ อันส่งผลต่อการดูแลรักษาระบบนิเวศที่เหมาะสมและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ในภูมิภาคยุโรป ประกอบกับกฎหมายสหภาพยุโรปที่กล่าวมานี้ เป็นหลักประกันว่าประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปจะออกที่เหมาะสมมาใช้ในการต่อต้านอาชญากรรมขยะในภาพรวม หรืออาจวางมาตรการที่จำเป็นมาล้อเสริมหลักการที่สหภาพยุโรปได้วางเอาไว้สำหรับต่อต้านอาชญากรรมขยะ การบัญญัติระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD เอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน มีข้อดีที่กฎหมายเช่นว่านี้มีสถานะเปรียบเป็นกฎหมายกลางที่วางมาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum Standards) (Squintani, 2022) ในการต่อต้านอาชญากรรมขยะที่บรรดาประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด มีผลผูกพันและอยู่เหนือกฎหมายภายในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป อย่างไรก็ตามการบังคับใช้และการปรับใช้กฎหมายสหภาพยุโรป 2 ฉบับนี้ย่อมมีความแตกต่างกัน ระเบียบ WSR มีสถานะเป็นระเบียบ (Regulation) ที่มีผลบังคับใช้โดยตรงต่อประเทศสมาชิกทุกประเทศทันทีที่มีผลบังคับใช้ แต่ข้อกำหนด ECD กำหนดให้ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปนโยบายในกฎหมายสหภาพยุโรปนำไปปฏิบัติ (Implementation) ผ่านการบัญญัติกฎหมายภายในของตนให้แล้วเสร็จตามกรอบระยะเวลาที่ข้อกำหนดระบุเอาไว้ การศึกษาเกี่ยวกับอาชญากรรมขยะในกฎหมายสิ่งแวดล้อมสหภาพยุโรปในครั้งนี้ ผู้เขียนจะทำการศึกษาระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

อาชญากรรมขยะภายใต้ข้อกำหนดว่าด้วยอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (ข้อกำหนด ECD) ของสหภาพยุโรป

อาชญากรรมสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่เผชิญอยู่อย่างต่อเนื่องในภูมิภาคยุโรป นับวันจะก่อให้เกิดความเสียหายเป็นอย่างมากต่อเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งในภูมิภาคยุโรปและทั่วทุกมุมโลก อาชญากรรมขยะถือเป็นอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมรูปแบบหนึ่งที่มีการฝ่าฝืนกฎหมายสหภาพยุโรปที่เกี่ยวข้อง เช่น การขนย้ายหรือทิ้งขยะอย่างผิดกฎหมาย (Illegal shipment or dumping of waste)

อาชญากรรมขยะสามารถสร้างผลกระทบข้ามพรมแดนเช่นเดียวกับอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมรูปแบบอื่น ๆ อาจมีอาชญากรรมในรูปแบบที่ซับซ้อน ยากต่อการติดตามตรวจสอบของประเทศสมาชิกหรือองค์กรของสหภาพยุโรปที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งอาชญากรรมขยะยังสร้างรายได้หรือประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มอาชญากรที่ก่ออาชญากรรมขยะ (European Commission, n.d.)

ด้วยเหตุนี้ในปี 2024 สหภาพยุโรปได้ออกข้อกำหนดว่าด้วยอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมหรือข้อกำหนด ECD (ข้อกำหนด ฉบับที่ 2024/1203 ของรัฐสภายุโรปและคณะมนตรียุโรป ลงวันที่ 11 เมษายน 2024 ว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมผ่านกฎหมายอาญา และยกเลิกข้อกำหนดฉบับที่ 2008/99/EC และ 2009/123/EC (Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC)) ข้อกำหนด ECD ได้ถูกประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2024 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2024 โดยบทบัญญัติฉบับนี้มุ่งเน้นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมผ่านการว่าการแสดงการกระทำ การแสดงพฤติกรรมหรือการมีความประพฤติอย่างไรจึงถึงเป็น "อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม" และ "โทษทางอาญา" อันประกอบด้วย โทษทางอาญาสถานจำคุกขั้นต่ำและขั้นสูงสุด (Minimum-maximum imprisonment penalties) และโทษทางอาญาสถานปรับ อันประกอบด้วยกรอบอัตราค่าปรับที่ข้อกำหนดฉบับนี้ได้กำหนดขึ้นอย่างแน่นอนตายตัว ไม่ต่ำกว่าขั้นต่ำ 24 ยูโร และไม่เกินค่าปรับจำนวนสูงสุด 40 ยูโร (Fixed amounts between €24 and €40 million) หรือคำนวณค่าปรับที่ต้องชำระตามยอดขายรวมทั่วโลกต่อปีของนิติบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการก่ออาชญากรรม (Total annual worldwide turnover of the legal person concerned) ตลอดจนให้อำนาจแก่ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปที่จะกำหนดบทลงโทษอื่นเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากโทษทางอาญาที่สหภาพยุโรปกำหนดไว้ (European Commission, n.d.) เช่น ภาระผูกพันในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม (Environmental restoration obligations) การตัดสิทธิ์ในการรับเงินทุนจากรัฐ (Exclusion from public funding) และการเพิกถอนใบอนุญาตให้ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมจากรัฐ (Withdrawal of permits) เป็นต้น

อีกทั้งข้อกำหนด ECD ยังกำหนดเอาไว้ว่าความผิดทางอาญาเอาไว้หลายความผิดด้วยกัน อาทิ การรีไซเคิลเรือและการดิงน้ำไปใช้โดยผิดกฎหมาย (Unlawful ship recycling and water abstraction) การละเมิดกฎหมายของสหภาพยุโรปเกี่ยวกับสารเคมีและปรอทอย่างร้ายแรง (Serious breaches of EU chemicals and mercury legislation) การค้าไม้ที่ผิดกฎหมายและการวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในตลาดโดยฝ่าฝืนข้อบังคับต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่า (Illegal timber trading and placing products on the market in breach of anti-deforestation regulations) และการวางจำหน่ายในท้องตลาด การส่งออกและการผลิตของผลิตภัณฑ์ที่ฝ่าฝืนต่อระเบียบว่าด้วยการต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่าไม่สหภาพยุโรป (Placing on the market and export of relevant commodities and products in breach of the Union Anti-Deforestation Regulation) (European Commission, n.d.)

นับเป็นเรื่องดีที่สหภาพยุโรปพยายามสร้างข้อกำหนด ECD มาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม แต่อาจมีข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมายสหภาพยุโรปอย่างจริงจังและพร้อมเพรียง เนื่องจากต้องรอให้ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปทุกประเทศออกกฎหมายภายในของตนให้สอดคล้องกับหลักการตามที่ข้อกำหนด ECD บัญญัติเอาไว้ ทำให้กฎหมายภายในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปแต่ละประเทศมีความสอดคล้องต้องกันในทางกฎหมาย เท่ากับว่าข้อกำหนด ECD ที่ถูกบัญญัติให้เป็นกฎหมายกลางขึ้นดังที่กล่าวมานี้ จะมีผลก็ต่อเมื่อประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปทุกประเทศนำไปบังคับใช้ให้เป็นมาตรฐานเดียวกันหรือมีมาตรฐานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อส่งเสริมสิ่งแวดล้อมที่ดีในภูมิภาคและลดปริมาณมลพิษหรือปัจจัยด้านลบที่อาจส่งผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อมในภูมิภาค นอกจากนี้สหภาพยุโรปยังอาจต้องจัดวางระบบต่อต้านอาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน (Harmonized Systems) (Eurojust, 2014) วางแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลด้านอาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการหรือกรอบแนวทางในการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศที่อ้างอิงพื้นฐานมาจากข้อกำหนด ECD ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นำไปปรับใช้ในการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศอย่างรัดกุมรอบด้าน เพื่อให้เกิดความสม่ำเสมอและประสานส่งเสริมในการบังคับใช้กฎหมายของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป นั้นหมายความว่าประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปต้องประสานการปฏิบัติงานต่อต้านอาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง กำหนดนโยบายและแผนการต่อต้านอาชญากรรมขยะร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม เสริมสร้างกระบวนการ แลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศด้านสิ่งแวดล้อมจากหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ ของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และตอบโต้ภัยคุกคามให้เกิดการต่อต้านอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม แต่จะนำหลักการที่ผู้เขียนกล่าวมานี้ไปปฏิบัติได้อย่างจริงจังหรือไม่ สหภาพยุโรปจากต้องพิจารณาว่ามีความร่วมมือกันอย่างไรระหว่างประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปเกิดขึ้นหรือไม่ หรือประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปแต่ละประเทศมีงบประมาณเพียงพอจะส่งให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศสามารถตอบโต้ภัยคุกคามต่อต้านอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการแบบองค์รวมได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ในอีกด้านหนึ่งการมีอยู่ของข้อกำหนด ECD เช่นว่านี้สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำทางภูมิศาสตร์ (Geographical Inequality) หรือความไม่เท่าเทียมกันในการต้องลงทุน ลงแรงและโอกาสสร้างความเข้มข้นในการต่อต้านอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมของแต่ละประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปที่มีความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ตามพื้นที่หรือทำเลที่ตั้งในทวีปยุโรปอย่างชัดเจน (Europol, 2022) เช่น ประเทศที่อยู่ติดกับทะเลอาจต้องลงทุนเพื่อแบกรับการป้องกันการลักลอบนำเข้าขยะอันตรายจากการขนส่งทางเรือบรรทุกสินค้าที่มาจากประเทศต้นทาง และอาจต้องลงทุนเพื่อแบกรับการปราบปรามการนำพิกขยะที่มาจากเรือบรรทุกสินค้าโดยผิดกฎหมาย แต่ประเทศที่ไม่อยู่ติดกับทะเลบางประเทศสมาชิกในภูมิภาคยุโรปอาจไม่ต้องลงทุนหรือลงทุนรับภาระเช่นว่านี้ เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว สหภาพยุโรปได้สร้างข้อกำหนด ECD ที่วางกฎเกณฑ์บังคับให้ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปต้องอนุวัติการกฎหมายภายในประเทศของตนให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ในข้อกำหนดฉบับนี้

เพื่อให้ควบคุมความประพฤติของบรรดาผู้เกี่ยวข้องกับมลพิษและสิ่งแวดล้อมทุกฝ่าย ให้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามจะถือเป็นอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมที่ต้องรับโทษตามกฎหมายภายในของประเทศสมาชิก

อาชญากรรมขยะภายใต้ระเบียบว่าด้วยการขนส่งขยะ (ระเบียบ WSR) ของสหภาพยุโรป

การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสหภาพยุโรปมีเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งนั่นก็คือให้ประเทศในภูมิภาคยุโรปมารวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งการรวมกลุ่มเช่นนี้ทำให้สหภาพยุโรปสามารถกำกับดูแลกิจกรรมที่สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการควบคุมกิจกรรมที่อาจทำลายความน่าเชื่อถือของภูมิภาคด้านเศรษฐกิจและส่งผลร้ายต่อภูมิภาคด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งการขนย้ายขยะข้ามพรมแดนก็เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างอันตรายต่อภูมิภาคยุโรป แต่ยังคงก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเทศปลายทางที่มีการขนย้ายขยะเข้ามาในพรมแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะจำพวกของเสียอันตราย (Hazardous Waste) เพื่อให้ขยะอันตรายไม่สร้างอันตรายต่อภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอื่น ๆ ของโลก สหภาพยุโรปจึงเข้าร่วมเป็นภาคีของอนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของของเสียอันตรายและการกำจัด 1989 (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal 1989) หรืออนุสัญญาบาเซล (Basel Convention) (European Union, 2018) อนุสัญญานี้วางหลักเกณฑ์เอาไว้ว่าบรรดาภาคีสมาชิกควรควบคุมการส่งออก การนำเข้า หรือการนำผ่านของเสียอันตรายให้มีความปลอดภัย ไม่สร้างผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศต้นทางและประเทศปลายทางของการขนย้ายขยะ รวมทั้งภาคีสมาชิกควรแสวงหามาตรการป้องกันการขนย้ายขยะที่ผิดกฎหมาย เหตุนี้เองจึงมีพยายามสร้างหลักการของสหภาพยุโรปให้สอดคล้องกับอนุสัญญาบาเซล เพื่อควบคุมและกำกับดูแลการขนย้ายขยะไปยังประเทศนอกกลุ่ม OECD (หรือประเทศที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือนทางเศรษฐกิจ และการพัฒนา (Organisation for Economic Co-operation and Development หรือ OECD) ซึ่งประเทศเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นมาใหม่ โดยสร้างกลไกมารองรับให้ประเทศเหล่านี้มีศักยภาพในการจัดการขยะอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเมื่อนำเข้าขยะอันตรายมาจากประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป อีกด้านหนึ่งสหภาพยุโรปก็ควรวางหลักการสอดคล้องกับอนุสัญญาบาเซลที่ประเทศที่พัฒนาแล้วในฐานะประเทศต้นทางผู้ผลิตขยะไม่ควรส่งออกขยะอันตรายไปยังประเทศนอกกลุ่ม OECD เพื่อให้ประเทศนอกกลุ่ม OECD ที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจหรือประสิทธิภาพในการจัดการขยะอันตรายที่ด้อยกว่า ต้องรับภาระในการจัดการขยะดังกล่าวไป (European Commission, n.d.)

สหภาพยุโรปได้ตราระเบียบ WSR ขึ้นมาควบคุมการขนย้ายขยะภายในพรมแดนสหภาพยุโรประหว่างประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปด้วยกันเอง และการขนย้ายขยะข้ามพรมแดนสหภาพยุโรป

ระหว่างประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปกับประเทศที่ไม่เป็นสมาชิกสหภาพยุโรป โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2024 และให้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2024 ระเบียบนี้วางหลักเกณฑ์ล้อเสริมกับแผนงานสีเขียวของสหภาพยุโรป (EU Green Deal) และแผนปฏิบัติการเศรษฐกิจหมุนเวียนของสหภาพยุโรป (EU Circular Economy Action Plan) โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการด้วยกัน อันประกอบด้วย (European Commission, n.d.) (1) ตรวจสอบให้แน่ใจว่าประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปจะไม่ส่งออกขยะที่อาจสร้างปัญหาล้างแฉกไปยังประเทศที่สาม และประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปพึงมีส่วนร่วมในการจัดการขยะที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (2) เสริมสร้างการบังคับใช้กฎหมายสหภาพยุโรปเพื่อป้องกันการขนย้ายขยะที่ผิดกฎหมาย ไม่ให้การขนย้ายขยะที่ผิดกฎหมายเกิดขึ้นในสหภาพยุโรป รวมถึงการขนย้ายจากประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปไปยังประเทศที่สาม และ (3) เพิ่มความสามารถในการตรวจสอบย้อนหลังในการขนย้ายขยะระหว่างประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปภายในสหภาพยุโรป และอำนวยความสะดวกในการใช้ซ้ำ (รีไซเคิล) หรือการหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่ (รีไซเคิล) ระเบียบ WSR เป็นกฎหมายสหภาพยุโรปที่มีสถานะและลำดับศักดิ์เป็นระเบียบ (Regulation) ที่มีผลบังคับใช้แก่ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปทันทีหลังจากวันที่กฎหมายกำหนดให้มีผลบังคับใช้ นั้นหมายความว่าประเทศสมาชิกทุกประเทศต้องปฏิบัติตามในทันทีหลังจากวันที่กฎหมายมีผลบังคับใช้โดยไม่ต้องผ่านกฎหมายภายในอีกชั้นหนึ่ง

สหภาพยุโรปกำหนดให้ประเทศสมาชิกสามารถส่งออก “ขยะที่ขึ้นบัญชีสีเขียว” หรือ “Green-Listed Waste” เอาไว้ รายชื่อขยะที่ขึ้นบัญชีสีเขียว (Green List) เช่นว่านี้เป็นของเสียที่มีความเสี่ยงต่ำที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมหรือขยะที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่น่าจะเป็นอันตรายต่อประเทศนอกกลุ่ม OECD โดยการที่ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปจะส่งออกขยะหรือของเสียดังกล่าวออกไปนอกสหภาพยุโรปได้หรือไม่นั้น ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปดังกล่าวต้องแสดงรายละเอียดขยะหรือของเสียที่ต้องการส่งออกไปยังประเทศปลายทางอย่างชัดเจน รวมทั้งอธิบายว่าตนได้ปฏิบัติตามกฎหมายสหภาพยุโรป กฎหมายภายในประเทศของตน และกฎหมายของประเทศนอกกลุ่ม OECD อันเป็นประเทศปลายทางที่ส่งขยะหรือของเสียออกไป พร้อมทั้งบ่งชี้รายละเอียดอย่างชัดเจนว่าประเทศนอกกลุ่ม OECD อันเป็นประเทศปลายทางที่ส่งขยะหรือของเสียออกไปนั้น มีวิธีการบริหารจัดการขยะหรือของเสียดังกล่าวมารองรับหรือไม่ แล้วการจัดการขยะหรือของเสียของประเทศปลายทางเช่นว่านี้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพียงใด อีกทั้งภาคเอกชนที่ต้องการส่งออกขยะที่ขึ้นบัญชีสีเขียวไปยังประเทศนอกกลุ่ม OECD ก็ต้องแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการขนย้ายหรือการส่งออกขยะไปยังประเทศปลายทางอย่างชัดเจน พร้อมกับแสดงหลักฐานการปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศต้นทางกับประเทศปลายทางเอาไว้อย่างชัดเจน จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่าสหภาพยุโรปอนุญาตให้ขนย้ายขยะออกไปนอกสหภาพยุโรปไปยังประเทศปลายทางที่เป็นประเทศนอกกลุ่ม OECD อย่างไรก็ตามสหภาพยุโรปตั้งกรอบเวลาที่สามารถขนย้ายขยะไปยังประเทศนอกกลุ่ม OECD อันเป็นประเทศปลายทางอย่างชัดเจน โดยกำหนดให้สามารถส่งออกขยะเช่นว่านี้ออกไปนอกสหภาพยุโรปได้จนถึงวันที่

20 พฤศจิกายน 2569 เท่านั้น นั้นหมายความว่าตั้งแต่วันที่ 21 พฤศจิกายน 2569 ถ้าประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปประเทศหนึ่งประเทศใดต้องการส่งออกขยะเช่นว่านี้ออกไปนอกสหภาพยุโรป ก็ต้องเป็นการส่งของเสียไปยังประเทศนอกกลุ่ม OECD ที่อยู่ในรายชื่อของสหภาพยุโรปแล้วเท่านั้น นั้นหมายความว่าประเทศนอกกลุ่ม OECD ที่ไม่มีศักยภาพด้านการจัดการขยะอันตรายที่ดีพร้อมแล้ว ก็จะไม่ได้อยู่ในรายชื่อประเทศปลายทางของสหภาพยุโรปที่สามารถรองรับการขนย้ายขยะออกไปนอกสหภาพยุโรปได้ แล้วรายชื่อเช่นว่านี้จะถูกพิจารณาทบทวนทุก 2 ปี ถึงศักยภาพและประสิทธิภาพการจัดการขยะหรือของเสียอันตรายในฐานะประเทศปลายทาง อนึ่งสหภาพยุโรปได้ห้ามการส่งขยะพลาสติกไปยังประเทศนอกกลุ่ม OECD (Ban on plastic waste exports) ตั้งแต่วันที่ 21 พฤศจิกายน 2569 นั้นหมายความว่าประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปต้องหามาตรการรองรับเศรษฐกิจหมุนเวียน มุ่งเน้นการใช้ซ้ำผลิตภัณฑ์พลาสติกหรือหมุนเวียนผลิตภัณฑ์พลาสติกให้กลับมาใช้ใหม่อย่างคุ้มค่าสูงสุด เพื่อลดการเกิดขยะพลาสติกและมลพิษขยะให้กลายเป็นศูนย์ ทำให้ทรัพยากรหมุนเวียนอยู่ในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนี้สหภาพยุโรปยังได้นำเอาการจัดการฐานข้อมูล (Database Management) โดยพัฒนาระบบการขนย้ายขยะดิจิทัล (Digital Waste Shipment System หรือ DIWASS) หรือระบบจัดเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์อย่างเป็นระบบ โดยใช้ซอฟต์แวร์ระบบจัดการฐานข้อมูลกลาง (Central Hub) เป็นตัวกลาง เพื่อช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการขนย้ายขยะข้ามประเทศและตรวจสอบข้อมูลการปฏิบัติตามระเบียบ WSR ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด เช่น ประเทศใดเป็นประเทศนอกกลุ่ม OECD ที่สามารถเป็นประเทศปลายทางที่ส่งขยะหรือของเสียออกไปได้ ขยะหรือของเสียประเภทใดที่ถูกขึ้นบัญชีเสียเอาไว้แล้ว ฯลฯ (European Commission, n.d.) อย่างไรก็ตาม ผู้ค้าขยะมักใช้กลวิธีซ่อนขยะอันตรายเอาไว้ในขยะที่อยู่ในรายชื่อขยะที่ขึ้นบัญชีเสีย พร้อมระบุว่าเป็น “ขยะที่รีไซเคิลได้” เพื่อตบตาการทำงานของเจ้าหน้าที่ของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป รวมทั้งหลีกเลี่ยงการตรวจสอบที่เข้มงวดของทั้งประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง (Directorate-General for Environment, 2026) เหตุนี้จึงอาจต้องมีการวางมาตรการตรวจสอบที่เข้มงวดมากขึ้นในอนาคต

กล่าวโดยสรุป ระเบียบ WSR บังคับใช้แก่ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปในทันทีทันใด โดยที่กำหนดอย่างเคร่งครัดเอาไว้ให้ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปต้องควบคุมการส่งออกขยะอันตรายไปยังประเทศนอกกลุ่ม OECD หรือนำเข้าขยะอันตรายเข้ามาในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปให้เข้มงวดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะที่ไม่ถูกขึ้นบัญชีเสียซึ่งมีความเสี่ยงสูงที่จะสร้างอันตรายต่อระบบนิเวศหรือส่งผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อมได้ในระยะยาว

โทษทางอาญาสำหรับอาชญากรรมขยะในกฎหมายสิ่งแวดล้อมสหภาพยุโรป

สำหรับกฎหมายอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมทั้ง 2 ฉบับที่กล่าวมาในข้างต้น ได้กำหนดโทษทางอาญาตามระดับความร้ายแรงและความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยโทษกำหนดให้บุคคลธรรมดาหรือนิติ

บุคคลต้องรับผิดชอบ จะลดหลั่นตามความร้ายแรงของการกระทำผิดฐานอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (European Commission, n.d.) ตัวอย่างเช่น (ก) ในกรณีบุคคลธรรมดากระทำอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม ผู้กระทำอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมที่ทำให้บุคคลอื่นได้รับความเสียหายแก่ชีวิตหรือร่างกายจนบาดเจ็บสาหัส ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี (Up to 10 years) ผู้กระทำอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมที่เป็นการทำลายธรรมชาติแบบล้างผลาญ (Ecocide) อันเป็นความผิดพิเศษ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 8 ปี (Up to 8 years) และผู้กระทำอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมที่ทำให้บุคคลอื่นได้รับความเสียหายโดยเจตนา ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี (Up to 5 years) รวมทั้งผู้กระทำความผิดอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมที่เป็นการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และ (ข) ในกรณีนิติบุคคลกระทำอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม นิติบุคคลดังกล่าวอาจต้องเสียค่าปรับตามที่กล่าวไปแล้วในช่วงต้น นั่นก็คือคิดค่าปรับตามสัดส่วนจำนวน ยอดขายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ทั่วโลกหรือคิดค่าปรับสูงสุด 40 ล้านยูโร ตลอดจนนิติบุคคลที่กระทำความผิดอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมอาจต้องเผชิญโทษทางปกครอง เช่น การถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการ การห้ามไม่ให้ประกอบกิจการชั่วคราว หรือการถูกตัดสิทธิการอนุญาตทางเศรษฐกิจจากภาครัฐ ฯลฯ

กล่าวโดยสรุป การลงโทษทางอาญาสำหรับอาชญากรรมขยะตามกฎหมายสหภาพยุโรปที่หยิบยกมาศึกษานี้ เป็นโทษจำคุกที่ยาวนาน เพื่อให้เช็ดหลาบ หลาบจำและไม่กล้ากลับมาทำผิดซ้ำอีก อีกทั้งโทษปรับเป็นเงินที่สูง เป็นเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ที่เน้นย้ำว่าผู้ก่อมลพิษ (ผู้ก่ออาชญากรรมขยะ) ต้องเป็นผู้จ่าย แล้วเงินที่จ่ายนี้เป็นจำนวนมหาศาลจนทำให้ผู้ก่ออาชญากรรมขยะไม่หันมามีพฤติกรรมข้องแวะกับอาชญากรรมขยะหรืออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมต่อไปอีก

ความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรรมขยะในกฎหมายสิ่งแวดล้อมสหภาพยุโรปกับประเทศไทย

ประเทศไทยไม่ได้เป็นประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปแต่อย่างใด นั้นหมายความว่าประเทศไทยไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจของสหภาพยุโรปและกฎหมายสหภาพยุโรปไม่ได้มีลำดับศักดิ์เหนือไปกว่ากฎหมายของประเทศไทย กฎหมายสหภาพยุโรปมีผลบังคับใช้โดยตรงเหนือประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปเท่านั้น อย่างไรก็ตามกฎหมายอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในทางอ้อม เพราะประเทศไทยเป็นคู่ค้ากับประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปชั้นนำหลายประเทศ ซึ่งหากประเทศไทยต้องการส่งออกสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ไปยังประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป ก็ต้องสำรวจตรวจสอบให้ดีเสียก่อนว่าสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องการส่งออกไปยังประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป ดังกล่าวได้มาจากอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมของผู้ผลิตหรือไม่ ซึ่งอาจต้องตรวจสอบย้อนหลังไปถึงแหล่งที่มาของวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้สร้างผลิตภัณฑ์หรือผลิตสินค้ามาส่งออกไปยังประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป นอกจากนี้ประเทศไทยต้องตรวจสอบการลักลอบนำเข้าขยะอันตรายที่ผิดกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยในปัจจุบันยังคงอยู่ในสถานะเป็นประเทศนอกกลุ่ม OECD หากนิติบุคคลในประเทศไทยหรือนิติบุคคลของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปที่มีสาขาอยู่ในประเทศไทยลักลอบ

นำเข้าขยะอันตรายเข้ามาในประเทศไทย ก็อาจถูกปรับเป็นจำนวนเงินมหาศาลตามอัตราค่าปรับที่กล่าวไว้ในข้างต้น

โดยสรุปแล้ว ประเทศไทยไม่ใช่ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปแต่อย่างใด แต่ประเทศไทยต้องเฝ้าระวังอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมกับติดตามอาชญากรรมขยะอย่างใกล้ชิด เพราะหากปล่อยให้ขยะอันตรายเข้ามาในประเทศไทยได้โดยปราศจากการรับมือที่ถูกต้องและครบถ้วนอย่างองค์รวมแล้ว ผลร้ายก็อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศในประเทศไทยได้

วิเคราะห์ความเป็นไปได้ของแนวคำพิพากษาของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (ศาล CJEU) เกี่ยวกับอาชญากรรมขยะในอนาคต

แม้ว่าระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD มีผลบังคับใช้เหนือประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปในปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันยังไม่มีคดีอาชญากรรมขยะที่เกี่ยวกับกฎหมายใหม่ทั้ง 2 ฉบับ ที่ศาล CJEU ได้พิจารณาพิพากษาเสร็จเรียบร้อยแล้วแต่อย่างใด คงมีเพียงคดีอาชญากรรมขยะที่ศาล CJEU ได้พิพากษาไปในทางที่คุ้มครองสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนหรือสิทธิพลเมืองของประเทศที่ต้องแบกรับภาระด้านสิ่งแวดล้อมจากปัญหาการขนย้ายขยะอันตรายที่ไม่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่สหภาพยุโรปกำหนดเอาไว้ เพื่อแก้ปัญหาความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมจากอาชญากรรมขยะ ตัวอย่างเช่น คดี *Naturvårdsverket v UQ* (คดี Case C-221/24) และคดี *Naturvårdsverket v IC* (คดี Case C-222/24) (Court of Justice of the European Union, 2025) คดีนี้เป็นคดีเกี่ยวกับการขนย้ายขยะอันตรายจากประเทศสวีเดน (ประเทศต้นทาง) อันเป็นประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปไปยังประเทศแคเมอรูน (ประเทศปลายทาง) อันเป็นประเทศนอกกลุ่ม OECD ศาล CJEU พิพากษาว่าหน่วยงานของรัฐของประเทศสวีเดนในฐานะที่เป็นสมาชิกสหภาพยุโรปจะต้องรับประกันให้เกิดการจัดการขยะ (Waste Disposal) และการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ (Waste Recovery) จากขยะที่ขนย้ายออกจากประเทศสวีเดนอย่างผิดกฎหมาย ด้วยการต้องรับผิดชอบนำเอาขยะที่ส่งออกไปนอกประเทศโดยผิดกฎหมายนั้นกลับเข้ามายังประเทศสวีเดนเพื่อจัดการขยะหรือนำขยะดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ แม้ว่าประเทศสวีเดนในฐานะที่เป็นประเทศต้นทางในการขนย้ายขยะจะคัดค้านสักเพียงใดก็ตาม เหตุนี้เองผู้เขียนจึงคาดการณ์ว่าแนวคำพิพากษาของศาล CJEU ในอนาคตน่าจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานที่ศาล CJEU ได้วางเอาไว้ในอดีต ก่อนที่กฎหมายสหภาพยุโรปทั้ง 2 ฉบับนี้จะผลบังคับใช้ เพราะศาล CJEU มีบทบาทสำคัญในการปรับใช้กฎหมายสหภาพยุโรปทั้ง 2 ฉบับนี้ เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและต่อต้านอาชญากรรมขยะ โดยเน้นให้อาชญากรผู้กระทำผิดหรือประเทศที่ส่วนในการกระทำความผิด ต้องมีส่วนร่วมเยียวยาความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมต่อประชาชนทั้งในสหภาพยุโรปและนอกสหภาพยุโรปที่เผชิญผลร้ายจากอาชญากรรมขยะที่ผิดกฎหมายสหภาพยุโรป

สรุป

กล่าวโดยสรุป สหภาพยุโรปดำเนินการเพื่อต่อสู้กับอาชญากรรมขยะผ่านการบังคับใช้ระเบียบการขนส่งขยะ (หรือระเบียบ WSR) และข้อกำหนดว่าด้วยอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (ข้อกำหนด ECD) เพื่อให้บรรดาประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปมีกฎหมายที่สอดคล้องกันและปฏิบัติตามกฎระเบียบของสหภาพยุโรปไปในทิศทางเดียวกัน ข้อกำหนด ECD ช่วยให้ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปปรับเปลี่ยนและพัฒนากฎหมายภายในของของตนให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับกฎหมายสหภาพยุโรป เพื่อสร้างการต่อสู้กับอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมที่ไร้พรมแดน ทั้งพรมแดนในภูมิภาคยุโรปและข้ามพรมแดนไปยังภูมิภาคอื่น ศาล CJEU ยังได้ปรับใช้ระเบียบ WSR และข้อกำหนด ECD เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคยุโรปจากอาชญากรรมขยะที่อาจยังไม่ได้รับการแก้ไขทั้งในระดับชาติและระดับภูมิภาค ยิ่งไปกว่านั้นผู้ค้าขยะมักใช้กลวิธีบิดเบือนเจ้าหน้าที่ด้วยการซ่อนขยะอันตรายเอาไว้ในขยะที่อยู่ในรายชื่อขยะที่ขึ้นบัญชีสีเขียว พร้อมระบุว่า “ขยะที่ไม่ก่ออันตราย” หรือ “ขยะที่รีไซเคิลได้” การตรวจสอบที่เข้มงวดของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปที่อาจเป็นทั้งได้ทั้งประเทศต้นทางและประเทศปลายทางจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เหตุนี้เองสหภาพยุโรปต้องเร่งสร้างกระบวนการประสานการดำเนินงานร่วมกันเพื่อต่อต้านอาชญากรรมขยะ ทำให้การปฏิบัติการของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปเป็นไปในทางเดียวกันเพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการปฏิบัติงาน ตลอดจนแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านอาชญากรรมขยะอย่างรวดเร็วและทันทั่วถึงเพื่อบรรลุเป้าหมายแบบองค์รวมในการต่อต้านอาชญากรรมขยะให้หมดไปจากภูมิภาคยุโรป

เอกสารอ้างอิง

- Andreatta, D., Favarin, S., Lisciandra, M., & Millemaci, E. (2023). Digging into waste: An analysis of waste crime in the Italian provinces. *Regional Studies*, 57(7), 1367–1379. <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2135697>
- Baird, J., Curry, R., & Cruz, P. (2014). An overview of waste crime, its characteristics, and the vulnerability of the EU waste sector. *Waste Management & Research*, 32(2), 97–105. <https://doi.org/10.1177/0734242X13517161>
- Court of Justice of the European Union. (2025, October 23). **Judgment in Joined Cases C-221/24 and C-222/24, Naturvårdsverket v UQ and IC (ECLI:EU:C:2025:818).** <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62024CJ0221>
- Directorate-General for Environment. (2026, April). **Commission proposes change to waste shipment rules to allow continued municipal waste exports to Switzerland.** European Commission – Environment. https://environment.ec.europa.eu/news/commission-proposes-change-waste-shipment-rules-2026-04-29_en

- ECA Maastricht. (2024, May 2). **The new European Commission's Environmental Crime Directive (ECD)**. <https://ecamaastricht.org/bloglegislation-up-close-posts/the-challenge-of-accession-n3reg>
- Eurojust. (2014, November). **Strategic project on environmental crime: Report (Catalogue No. QP-01-15-700-EN-N; ISBN 978-92-9490-175-0)**. https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/environmental-crime-report_2014-11-21-EN.pdf
- European Commission. (n.d.). **Environmental Crime Directive**. https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/environmental-compliance-assurance/environmental-crime-directive_en
- European Commission. (n.d.). **Waste shipments**. https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/waste-shipments_en
- European Forum for Restorative Justice. (2021, May 5). Our commentary on the EU Directive on environmental protection through criminal law. EU Forum for the Rule of Law in the Western Balkans. <https://www.euforumrj.org/node11/our-commentary-eu-directive-environmental-protection-through-criminal-law>
- European Union. (2018, March 15). **Basel Convention on the control of transboundary movements of hazardous wastes and their disposal**. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/basel-convention-on-the-control-of-transboundary-movements-of-hazardous-wastes-and-their-disposal.html>
- Europol. (2022, June). **Environmental crime in the age of climate change: Threat assessment 2022** (ISBN 978-92-95220-41-6; DOI 10.2813/54422). Publications Office of the European Union. https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Environmental%20Crime%20in%20the%20Age%20of%20Climate%20Change%20-%20Public%20report_4.pdf
- Fundamental Rights Agency. (2025, October 23). **CJEU joined cases C-221/24 and C-222/24 / judgment: Naturvårdsverket v UQ and IC**. <https://fra.europa.eu/en/caselaw-reference/cjeu-joined-cases-c-22124-and-c-22224-judgment>
- Garruto, L., & Grassin, S. (2024). **Fighting waste trafficking in the EU: A stronger role for the European Anti-Fraud Office**. *eucrim*, 19(2), 143–145. <https://doi.org/10.30709/eu-crim-2024-009>

- Lazíková, J., & Rumanovská, L'. (2024). **Waste in the EU law. Juridical Tribune – Review of Comparative and International Law**, 14 (2) , 260 – 285 .
<https://tribunajuridica.eu/arhiva/y14v2/6.pdf>
- Pereira, R. (2017). **Towards effective implementation of the EU Environmental Crime Directive? The case of illegal waste management and trafficking offences. Review of European, Comparative & International Environmental Law**, 26(2), 147–162. <https://doi.org/10.1111/reel.12207>
- Squintani, L. (2022). **Study on the harmonisation of EU environmental law. European Parliament, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs.**
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/705033/IPOL_STU\(2022\)705033_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/705033/IPOL_STU(2022)705033_EN.pdf)
- United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute. (2026, January 30). **Ecocide and environmental crime: International developments and Italy's transposition of EU Directive 2024/1203.** <https://unicri.org/News-Ecocide-and-Environmental-Crimes-Italy-EU-Directive-2024/1203>

